

JONO

Temane Peangamo JONOne

Torumu Bokumu

I Bokumunge Ungu Pulu Mare

Ungu pulu mare inie yakondo gomo 1 molemo.
Ibokumu torumu yemo yu "Yesusini konopu mondorumu lombili andoli yemo" (13:23-24, 19:26, 20:2, 21:7,20,23-24). 'Akumu lombili andoli ye Jono.' ningu pilimele. We lombili andolimenga imbime bokune molemo nalo Jononga imbimu naa molemo. 1:35-42, 18:15-16, 20:2-8 kananila. Jono Pitaselo sike wale mare tapu toko andoringili ungu mare LLuku 22:8,13, Lipe Mundorumu Yema 3:1,3-4,11, 4:1,3,7,13,19 molemo.

Jonone konopu lepalie boku torumu ungu pulumu Jono 20:30-31 molemo. Yesusi yu Pulu Yemonga malo kepe, yu Pulu Yemone 'Yemboma lipe tapondopa 'Mindili naa nangi.' nimbe kolo wangopa kolondopili.' nimbe lipe mundo- rumu ye nomi Mesaya Kirasimu kepe, yu mindi konde molko mindi punge ulu pulumu kepe, aku sipe molemo mele 'Yembomane "Sike aku sipe molemo. Sike nanga nimbe aku sipe tenderimu." ningu tondolo munduku piliengi!' nimbe Jonone ibokumu torumu. "Akumu sike." nimbu tondolo mundupu pilipulie, pe mindili naa nombo, konde molopa mindi puli ulu pulumu limolo. (Jono 1:7,12-13,17,29,35,40-42, 3:13-18, 4:10,13-14,25-26,39-42, 7:37-41, 5:21,24-27, 6:33,35,40,47-48,51,53-58, 8:12, 10:7,9, 10:11,14-15, 11:25, 14:6, 15:1,5, 8:42-47,51,56-58. Mare pea molemonje

nuni nunu koroyo.) Boku ambolkonomonga alsena paa anjokondo ungu pulu mare “8. bilip”, “24. laip”, “27. Mesaia”, “23. Krais” kinie molemo.

Jono kolomongo awili 13-17 pali molemo ungume Jonone mindi boku torumu.

Yesusini ungu iko topa yu yuyu molorumu mele, mele yepoko pakera nirimu aku ungume Jonone nimbe sirimu: “Gamo molio.” nirimu Jono 6:35 molemo; “patelimu” 8:12; “ulke kere-pulamu”; “kongi sipisipi tapu tepa kondolimu” 10:7,9; 10:11,14-15; “kololime topa makinjinde-limu kinie molopa mindi puli ulu pulumu kinie” 11:25; “aulkemo, sike ungumu, konde mololi ulu pulumu” 14:6; “unjo waenemo” 15:1,5. “Na akume molio.” nirimu.

Jono yuni pepá yepoko topa mundupe, Lipe Ora Sirimu bokumu torumula.

Ya ungu pulumu pora nikimu.

Kolomongo Awili 1 PULU YEMONGA UNGUMU YE A LEPA YEMBOMA KINIE OMBA MOLORUMU TEMANEMO

1:1-18 Yesusi Kirasi, Pulu Yemonga Ungumu, Mana Ye A Lierimu Temanemo

¹ Paa koronga-ou, „mulu maselo kepe melte naa liepili,“ Ungumu molorumu. Aku Ungumu Pulu Yemo kinie moloringili. Aku Ungumu yu Pulu Yemo.* ² Paa koronga-ou, melte mana naa liepili, yu Pulu Yemo kinie moloringili. ³ Ungumu yuni yuyu melema pali terimu. Melte we pora

* **1:1:** bokumunge alsena anjokondo “13. God”.

naa purumu. Mele wendo orumume pali yuni terimu-ne wendo orumu. ⁴ Mololi ulu pulumu yu-kinie mindi perimu.† Kanu mololi ulu pulumu yembomanga patendelimu.‡ ⁵ Aku patelimumi sumbulu tolemomo patendelemo. Sumbulu tolemomone altopa patelimu manda pipi sipe sumbulu altopa naa tomba.

⁶ Ye te orumumu Pulu Yemone lipé mundorumu-ne orumu, yunge imbi Jono. „Yu No Lindeli Jono kanumu.“§ ⁷ Jonone patendelimunge pulumu nimbe simbe orumu. ‘Yembomane “Nondopa ombá yemo yu sike aku patendelimu.” ningu tondolo munduku piliengi!** nimbe omba nimbe sirimu. ⁸ Jono yu aku patendelimu molo. Yuaku patendelimu ombá mele nimbe simbe orumu.

⁹ Jonone yemboma ungu nimbe sipe molopili paa sike patendelimuni yemboma pali patendelemo kanumu mana ombá orumu.

¹⁰ Yu ma koleana omba molorumu. Yuni yuyu ma koleamo terimu nalo ma koleana yembomane yu kanokolie ‘Yu ma kolea terimu Pulu Yemo.’ ningu naa kanoko ‘Yuwe mana ye te.’ ningu pilieringi. ¹¹ Yu yunge koleana omba molorumu nalo yunge yembomane “Nu olionga Awilimu okono kene olio ongo nokoko molou.” ninaa niringi.† ¹² Nalo yundu “Nu sike

† **1:4:** bokumunge alsena anjokondo “24. laip”. ‡ **1:4:** inie anjokondo 8:12, 9:5, 12:46. § **1:6:** Boku Jono sukundu pali imbi “Jono” molemo akumu “No Lindeli Jono” yumindi. Boku torumu ye Jononga imbimu yuni yuyu bokune paa naa torumu.

* **1:7:** bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. † **1:11:** inie anjokondo 12:38-38.

„Pulu Yemone lipa mundorumu-ne orunu yemo kene,[‡] olio nokani pea molamili ou.” ningun yunge ungume tondolo munduku pilku lsingi yemboma yuni “Pulu Yemonga ambolangoma molangi.” nirimu. § 13 Nalo kanu yemboma Pulu Yemonga ambolangoma a lieringi, aku ulumu kangimunge kongonomo molo. Anupili lapalini “Pulu Yemonga ambolangoma meamili.” ni naa niringila. Pulu Yemone yuyu mindi enondo “Nanga ambolangoma.” nirimu.*

14 Ungumu „Pulu Yemo pea moloringilimu, manie ombo mana ye a lepa olio kinie pea wale wallo-kolte molorumu. Yu mana ombo molorumu kinie neme-neme nimbu kanopolie, yu ye paa peanga, imbi molemo ye tondolomo, kanopo pilierimulu. Kanu ye paa peanga tondolomo Malo telu molorumumu Lapa molorumune yu pea molkololie mana manie orumumunge yu ye paa peanga lepa imbi paa ola mololi ye tondolomo mindi kanopo pilierimulu. Yu kondo kololi ulu pulumu kinie sike nili ulu pulumu kinie yunge konopune pepa tengapea terimu yemo.

15 Jono yemboma no lindipe molopili Yesusi Pulu Yemonga Ungumu orumu kinie, Jono yuni yemboma kanu yemo lipa ora sipe yu molorumu mele nimbe sirimu. Yuni ru nimbeline nimbendo: “I yemo nane enondo ou “Nondopa ombá.” nimbu sirindu kanu yemo imu. Na naa molambo

[‡] 1:12: bokumunge alsena anjokondo “28. nem”. § 1:12: inie anjokondo 3:3,7; bokumunge alsena anjokondo “31.3. pikinini bilong God”. * 1:13: inie anjokondo 20:17, LLuku 11:2.

iyemo yu koronga-ou Pulu Yemo kinie molorumu kulu “Yu ye nomi awilimu na paa we koropamo.” nirindu[†] kanu yemo imu.” nirimu.

¹⁶ Yuni olio we kondo kolemo ulu pulumu yu-kinie pelemomonga yuni olio alieli kondo kolopa mindi molopa olio ‘Konopu waengo siengi.’ nimbe taki-teki sewe anjilimo. ¹⁷ Mosisini olio Pulu Yemonga ungu mane sirimume mindili sipu tepo molorumulu.[‡] Nalo olio we kondo kololi ulu pulumu kinie sike ungume kinie aku ulume Yesusi Kirasi yu-kinie mindi pepili orumu. ¹⁸ Mana yembo tene ou kepe, kinié kepe, Pulu Yemo naa kanolemele. Pulu Yemonga Malo telu mindi molemo, akumu Lapa kinie pea tapu toko molembele, akumuni mindi ‘Pulu Yemo molemo mele kanangi.’ nimbe yu lipe ora sirimu.

1:19-28 No Lindeli Jononga Temane Te

¹⁹ Juda yemboma,nga ye awili,[§] kolea awili Jerusalleme moloringi ,kanu yemane, Pulu Yemo popo tondoringi ye pokore kinie,* LLipai ye pokore kinie Jono no lindipe molorumune liku mundukulie, “Jonondo “Nu naweye?” ningu walsiku piliengi paa.” niringi. ²⁰ Eno ongo yu walsiku pilieringi kinie yuni kolo naa topa sumbi sipe nimbeline nimbendo: “Pulu Yemone ‘Olio

[†] **1:15:** inie 1:30, LLuku 3:16. [‡] **1:17:** inie anjokondo 5:39,45, Romo 5:12-21. [§] **1:19:** Jonone Giriki ungune “Juda yemboma” nimbe bokune torumu akumu weyembomando naa nirimu. Wale awisili Juda yembomanga ye awilimendo nirimumunge pilipulie aku sipu sumbi sipu torumulu molemo (2:18,20, 5:10, 11:8, 19:7, 20:19, mare awisili pea). * **1:19:** bokumunge alsena anjokondo “34. pris”.

nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.' nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu[†] na molo." nirimu.

²¹ Enone "Nu aku yemo molo liemo nu naweye? Nu Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilipe yemboma nimbe sirimu ye Illainja, 'Pulu Yemone ou olando lsimu akumu,[‡] nu kelko onuye?" ningu walsiku pilieringi.

Yuni "Na akumu molo." nirimu.

Enone ningendo: "Aku liemo 'Pulu Yemone ungu umbutondorumume pilipe yemboma nimbe simbe ye te peombá.' ou niringi yemo, nuye?"[§] niringi.

Yuni "Molo!" nirimu.

²² Kanu kinie enone yuntu ningendo: "Nu naweye? Olio liku mundongi yemane 'Ongo ningu singe.' ningu nokoko molemele kene nunge imbi leko si. Nunu nawe konopu lekenoye?" niringi.

²³ Jonone nimbendo: "Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilipe yemboma nimbe sirimu ye Aisayane koronga-ou nimbendo:

"Kolea ku lieline ye tene

"Awilimunge ombá aulkemo sumbi sindei."
nikimu pilkiri."^{*}

nirimu. Aisayane kanu ou pilierimu ungumu nane kinié nikiru." nimbe Jonone nirimu.

[†] 1:20: bokumunge alsena anjokondo "23. Krais". [‡] 1:21: Illainja naa kolopili Pulu Yemone yu mulu koleana olando lsimu temanemo Pe Kingime 2:11. Naa kolorumumunge Juda yembomane pilkulie, 'Yu kelepa manie ombo ma pora nimbé walemo nimbe simbe.' konopu leko moloringi. [§] 1:21: Ungu Manema 18:15,18; bokumunge alsena anjokondo "35. profet".

* 1:23: Aisaya 40:3.

²⁴ „Kanjollomane, mundoringi ongo moloringi yemanga Parisi ye mare moloringila.”[†] ²⁵ Aku Parisi yemane yuntu walsiku pilkulie ningendo: “Nu ye nomi Kirasimu molola, Illainja molola, ‘Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilipe yemboma nimbe simbe ye te pe ombá.’ ou niringi yemo molola. Pe kinié nu nambemune yembo no lindilinoye?” niringi.

²⁶ Jonone enondo topondopa nimbendo: “Na sike nolindilio nalo nanga kongonomo manie. Ye te olionga koleana sukundu molemo akumu eno kanokolie ‘we yere’ konopu leko, kanoko imbi naa silimele, ²⁷ akumu na lombili akili lepa okomo yemo. ‘Yembo awilimenga kongono keri teli yembomane sike enonga awilimenga kongono keri tendengendo enonga kimbu-su ka pilke tokosu wendo lindilimele nalo, iye na lombili akili lepa okomomonga kimbu-su ka pilke topo su wendo lindimbo kongonomo kepe paa olandopa mele, nane manda naa tendembo. Na ye paa keri mele; yu ye paa nomi awilimu.” nirimu.

²⁸ Iulu wendo orumume Betani taono, no Jodane nekendo lemo koleana, wendo orumu. Jonone akune yembo no linderimu.

1:29-34 Jonone Yesusindu “Pulu Yemonga Kongi Sipisipi Walomo” Nirimu Temanemo

²⁹ Opalikundu „No Lindeli, Jono molorumune Yesusi ombá orumu kanopalie nirimumuni, yembomando nimbendo: “Kaname! Pulu Yemonga

[†] **1:24:** bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”.

Kongi Sipisipi Walomo[‡] okomo. Yu yembo-manga pali ulu pulu keri teringi telemelema kulu tondolemo tondomba yemo okomo.” „nirimu.”
 30 “Ou nane ye te nirindu kanumu andikomo ye akumundu nirindu. Ou nane nimbondo: “Yenalombili ombá ye te na naa molambo yu koronga-ou molorumu kulu yu ololandopa na maniendopa.” nirindu kanumu iyemo. 31 Na kepe yu naa kanoruntu nalo ‘Isirele yemboma yu kanokolie piliegi lipu ora siembo.’ nimbu na ombo yemboma no lindilio.” nirimu.

32 Jonone yundu ungu te pea nimbendo: “Yu no lindipu molopo kanondu kinie Mini „Kake Telimu,” kera waembono mele mulu koleana maniendo ombo yu molomune ombo molomu kanondu. 33 Nane yu kanopolie yu imbi naa pilipu ‘Yu we yere.’ konopu lelka nalo nando “Yemboma no lindi-pou.” nimbe lipe mundo-rumu yemone na nimbe sipelie nimbendo: “Mini „Kake Telimu,” manie ombo ye tenga kangi tenga ola ombo molomba kanoni kinie aku yemone yemboma Mini „Kake Telimu,” lindimbe yemo.” nirimu kulu pilipulie yu kanopo imbi sipulie 34 enondo “Yu Pulu Yemonga Malo.” nilio.” nirimu.

*1:35-42 I Bokumu Torumu Ye Jono Kinie[§]
 Enderu Kinie Pita Kinie Yesusi Lombili Puringi
 Temanemo*

^{‡ 1:29:} bokumunge alsena anjokondo “44.3. pikinini sipsip”.

^{§ 1:34:} Ye tenga imbimu naa nimbe para sirimumunge yembomane ‘Ibokumu torumu ye Jono yu.’ konopu lemele. Boku Jono pulu pulune gomo 449 akumunge ungu pulu te molemo.

35 Opalikundu „No Lindeli, Jono no Jodane kelo akune altopa angilipelie nirimumuni, yu lombili andolimenga* ye talo pea angilieringi.

36 Kanu kinie Yesusi ombo purumu kinie yuni kanopalie nimbendo: “Kanale! Pulu Yemonga Kongi Sipisipi Walomo† ombo pukumu.” nirimu.

37 Yu lombili andoliselo yuni nirimumu pilkululie Yesusi lombili puringili.‡

38 Yesusi topele topa elo yu lombili oringili kanopalie elondo nimbendo: “Nambolka korokombeleye?” nirimu.

Elone yundu “Rapai, nu tena pelenoye?” niringili. (Rapainge ungu pulumu ‘Ungu Mane Silimu’.)§

* **1:35:** bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. † **1:36:** ungu pulumu inie yakondo 1:29. ‡ **1:37:** Te Pillipu, inie 1:40 aku sipe nilimo. Te naweye? Inie nondopa yando ungu pulu te kanokolie pilieni. § **1:38:** Rapainge ungu pulumu ya kinie 20:16 kinie molopa, Mateyu 23:7-8 molemo. Akumu i-sipe mele: Yembomane ‘Eno manie, enonga ungu mane silimu molo ye te yu ola. Yu pilipe konginjeli pelemo yemo.’ ningun yunge ungume komu tendeko pilku limele ungu mane sili ye te imbi lengendo “Rapai.” niringi. Yu we imbi molo. Giriki ungune “Rapai” akumunge wale mare Kewa ungune Rapai molopa, Tisa molopa, Ye Awilimu molo Ye Nomimu molemo. NoLindeliJonondo akumu niringi mele Jono 3:26. Yesusindu niringi Jono 1:38,49, 3:2,26, 6:25. Ye Parisimene ‘Yembomane olio imbi liku ola mundundungendo “Rapai.” niengi.’ niringi ungumu Mateyu 23:7 molemo. Nalo Yesusini “Yembomane eno imbi leko ‘aku siku naa niengi.’ nieme.” nirimu ungumu Mateyu 23:8 molemo. Jono 20:16 akune “Raponai” molemo akumunge pulumu “Nanga Rapai” mele, molo “Nanga Ye Paa Awilimu”, molo “Ungu Mane Sili Paa Awilimu”. Mako 10:51 Giriki ungu telumu.

39 Yuni elondo “Kanangili wale.” nirimu. Elo yu perimune puku kanokololie ipupene po killoko mele terimu kulu kanu enamonga yu pea peringi.

40 Ye talo Jonone nirimumu pilkululie Yesusi lombili puringili yeselonga te Enderu, Saimono Pitanga angenu. **41** Yu sumbi sipe pupe angenu Saimono koropa kanopa lendepalie yundu nimbendo: “Pulu Yemone “olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.” nimbe mako torumu ye nomi Mesayamo* kanopo lendemulu.” nirimu. (‘Mesaya’ akumu Juda yembomanga ungu te. Mesayamondo Giriki ungune ‘Kirasimu’ nilimele.)

42 Aku nimbeline Enderuni angenu Saimono Yesusi molorumune meli purumu. Yesusini yu kanopalie nimbendo: “Nu Saimono, ‘Jono’ nili ye tengal malo. Nunge imbi te ‘Sipasi’ ningulengen.” nirimu. (Sipasindu ‘Pita’ niringila. Juda yembomanga ungune ‘Sipasi’ ningulengen, Giriki ungune ‘Pita’ nilimele, aku unguselonga pulumu ‘kou mulu’.)

1:43-51 Yesusini Pillipu Kinie Nataniele Kinie “Na Lombili Wale.” Nirimu Temanemo

43 Opalikundu Yesusi ‘Kolea Gallilli disiriki pambo.’ konopu lepa pumbe purumu. Pupelie Pillipu aulkena angilierimu kanopalie, “Na lombili ou.” nirimu. **44** Pillipu kepe Besaida taono yemo, Enderu kinie Pitaselonga koleamo.

* **1:41:** inie anjokondo 4:25, bokumunge alsena anjokondo “27. Mesaia”.

⁴⁵ Pillipu Nataniele kanopa lendepalie yuni yundu nimbendo: "Mosisini boku torumu bokumenga[†] 'Ye te ombá.' nimbe temane torumu kanu yemo kepe, Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilku yando ningu siringi yemane enonga bokumenga 'Ye te ombá.' ningu temane toringi kanu yemo kepe, kinié olio kanopo lendemulu. Yu Nasarete taono ye Yesusi, Josepo malo." nirimu.

⁴⁶ Nalo 'Aku kolea kelóna ye awili te manda wendo naa ombá.' nimbe pilipelie Natanielene Pillipudu nimbendo: "Nasarete taonona ulu peanga te manda wendo ombáye?" nirimu.

Pillipuni Natanielendo nimbendo: "Ongo kanou." nirimu.

⁴⁷ Kanu kinie Nataniele ombá orumu kinie Yesusini kanopalie, yundu nimbendo: "I ye okomomo paa sike Isirele yemo, yu kolo toli ungu te paa naa pelemo yemo." nirimu.

⁴⁸ Natanielene Yesindu nimbendo: "Nuni na nambeko kanoko imbi sikulie aku nikinuye?" nirimu.

Yesusini topondopa nimbendo: "Molo. Pillipuni nu ou naa walsepili nu unjo piki pulune molonu kinie nu kanopo imbi sindu." nirimu.

⁴⁹ Aku nirimu kinie Natanielene tondolo mundupe nimbendo: "Rapai,[‡] nu Pulu Yemonga Malo,[§] olio Isirele yembomanga ye nomi kingimu* lepamo." nirimu.

[†] **1:45:** bokumunge alsena anjokondo "26. lo". [‡] **1:49:** 'Rapai' ungu pulumu inie yakondo 1:38*. [§] **1:49:** 14 bokumunge alsena anjokondo "32.2 Pikinini Bilong God". ^{*} **1:49:** inie anjokondo 12:13, 18:33-37, 19:3,19-22.

50 Yesusini nimbendo: “Nane ‘Nu unjo piki pulune molonu kinie kanondu.’ nindu kanumunge nuni na ‘Pulu Yemonga Malo molemo.’ ningu pilkinuye? Kinié nane nundu nindu mele maniendopa. Pe ulu tondolo paa olandopama wendo ombá kanoni.” nirimu. **51** Aku nimbelie Yesusini ungu te pea nimbendo: “Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Pe mulu koleana anjo yando pupe, Pulu Yemonga angelloma Manie Ombo Mana Ye A Lierimu Yemo[†] molombana olando puku maniendo ongo tengé kanonge.” nirimu.[‡]

2

Kolomongo Awili 2-4 YESUSINI ‘YU MOLORUMU MELE KANANGI LIPU ORA SIEMBO.’ NIMBE ULU TONDOLO MARE PULU POLOPA TERIMU TEMANEMO

2:1-12 Yesusini Ulu Tondoloma Pulu Polopa Tembando Umbu Nomo No Waene A Lenderimu Temanemo

1 Wale yepoko sipemonga Kena taono, kolea Gallilli disiriki sukundu lierimu, akune ye te ambo limbendo langi koyopa yemboma simbe terimu, akune Yesusi anumu pea maku toko moloringi. **2** Yesusi kinie yu lombili andolime kinie* ference

kanu ambo limbe yemone “Eno kepe langi pea namili waa.” nirimu kulu eno ongo langi pea noringi.

[†] **1:51:** bokumunge alsena anjokondo “32.3. Pikinini Bilong Man”. [‡] **1:51:** OuPuluPulu 28 (28:12). ^{*} **2:2:** bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”.

³ Langi nongo molangi no-waene pora nir-imu kinie Yesusi anumuni Yesusi yundu nim-bendo: “Enonga no-waene pora nimu-ne mini-wale mundukumili.” nirimu.

⁴ Yesusini yundu nimbendo: "Ambomo, nane ulu temboma nunge kongono te molo. Nane ungu tembo walemo ou wendo naa oli."† nirimu.

⁵ Yunge anumuni ulke pulu yemonga kende-mande yembomando nimbendo: "Yuni enondo "Teaa." nimbé mele aku siku tea." nirimu.

6 Juda yembomane no lengendo no kolko mondoringi ma-mingi awili talo pakera akune angilierimu. Mingimenga tenga tenga nimbe no wane anderete llita molo wane anderete teti llita mele manda molorumu.

⁷ Yesusini ,ulke pulu yemonga, kendemande yembomando nimbendo: "Mingi kanga marenga no puku kolkolie, andi mingi awili lemomanga munduku peko siee." nirimu. Kanu kinie eno no kolko paa peko siringi.

⁸ Yuni enondo kelepa nimbendo: "Olama liku mundukulie langi nokoli yemo mengo puku siee." nirimu. Kanu kinie mengo puku yu siringi.

⁹ Kanu langi nokoli yemone umbu nomo no waene alierimu naa kanopalie nomo we nomba pilierimu. Nalo kendemande no koloringimene nomo kanoko imbi siringi. Langi nokoli yemone nomba pilipelie ambo limbe yemondo “Ou.” nimbelie ¹⁰ yuntu nimbendo: “Yemane pali alielie nowaene peangamo ou sikulie, pe yembomane no awisili nongo pora siku altoko ko naa pilimele kinie no keri mele silimele. Nalo nuni no waene

[†] **2:4:** Yesusinge walemonga ungu pulu te inie anjokondo 7:30*.

peangamo ou we nosikulie pe kinié sakinumu,
„paa papu sakinu.“ nirimu.

¹¹ Kolea Gallilli disiriki sukundu lierimu kolea Kena taonona Yesusini terimu ulu akumu pe yu molopa kongono terimu mele lipa ora sirimu ulu tondoloma[‡] tembando iulumu pulu pulu terimu. Aku sipe yu we yete molo, yu Pulu Yemonga tondolo peli yemo 'eno kanangi.' nimbe lipa ora sirimu. Kanu kinie yu lombili andolimene 'Yu paa sike ,Pulu Yemone lipa mundorumu,' ningu tondolo munduku pilieringi. §

¹² Ye ambo limbemonga langi nongo pora sikulie Yesusi kinie anumu kinie angenupili keme lombili andolime keme Kapeniame taonondo pukulie, akune walepokore moloringi.

2:13-22 Pulu Yemo Popo Toko Kaloringi Ulke Tembelena Bisinete Teko Moloringi Yema Yesusini Makororumu Temanemo

‡ 2:11: Iboku Jono sukundu Yesusini ulu tondolo terimumene
yu molorumu mele lipe ora sirimumunge Jonone Giriki ungu
torumu akumunge ungu pulumu we “ulu tondolo” naa perimu.
Giriki ungumunge ungu pulumu “lipe ora sili ulumu”, akumunge
aku sipe torumu molemo. Lipe ora sili ulumenga ungu mare
2:11,18,23, 3:2, 4:48, 6:14,30, 7:31, 9:16, 12:37 molemo. Sike yu
molorumu mele lipe ora sirimu ungu talo 1:14, 20:30-31 molemo.
Ungu mare pea 4:54, 6:2,26, 11:47, 12:18, Mateyu 12:38-39, 16:1-4,
Lipe Mundorumu Yema 2:19, 4:16,30, 5:12, 6:8, 7:36, 8:6, 14:3,
S

15:12. § 2:11: bokumunge alsena anjokondo

nondopa wendo ombá terimu kinie Yesusi Kapeniame taono mundupe siye kolopa kolea awili Jerusalleme olando purumu.¹⁴ „Pulu Yemo popo toko kaloringi, ulke tembele akune sukundu pupe kanorumu kinie kongi pirimu kao kondema kinie kongi sipisipi kondema kinie kera waembono kondema kinie kou mone liku bisinete teringi yemboma kepe, kou mone alowa teringi yemboma kepe akune sukundu aku teko moloringi kanorumu.[†] ¹⁵ Kanopa keri kanopalie nirimumuni, ka mare lipe lakopalie kanu kapulsefone kongime pali ulke tembelena topa makoropa pena pena tepa, kou alowa teringi yembomanga kou mone walena perimume lipe ondolepa enonga kou noseringi poloma lipe topele topalie, ¹⁶ kera mondoko bisinete teringi yembomando nimbendo: “I Tatanga ulkena bisinete naa teko imelema wendo liku mengo pame! I Tatanga ulkemo sitoamoye?” nirimu.

¹⁷ Yuni aku terimumu yu lombili andolimene kanokolie enone ungu te Pulu Yemonga bokune sukundu nimbe molemomo konopuni pilieringi. Aku ungumuni nimbendo:

“Na paa mindili sipulie nunge ulkemo
‘Angilipe peanga tepili.’ nimbu nokopo molio.”[‡]
nimbe molemo kanu ungumu konopuni pilieringi.

[†] **2:14:** Kongime kinie melema Pulu Yemo popo toko singendo topo toko lsingi. Akumu uluri molo, nalo ulke tembelena suku bisinete teringi akumu teko kenjeringi. ‘Yemboma lipu tapondamili.’ ninguaku siku naa teringi. ‘Kou mone liemili.’ ninguaku teringi. [‡] **2:17:** Konana 29:9.

18 Kanu kinie yuni terimumu Juda ,ye awili, mene§ kanokolie yundu ningendo: “Nu namba nambolka nambare likulie aku siku tekenoye? ‘Lipu ora siembo.’ ningu Pulu Yemone “Tei.” nimu liemo Pulu Yemone telemo mele ulu tondolo te olio kanamili tei.” niringi.*

19 Yesusini enondo topondopa nimbendo: “Enone iulke tembelemo tekisinge kinie nane wale talo takopo yepoko sipemonga takopo limbo.” nirimu.[†]

20 Nirimu mele Juda ,ye awili, mene pilkulie ningendo: “I ulke tembelemo ponie paono talo omba pupe kelepa ponie talo pakera omba purumu kinie takoko lsingi kanumu. Pe nuni “Wale talo takopo yepoko sipemonga takopo limbo.” nikinuye?” niringi. **21** Nalo yuni “ulke tembelemo” nirimu akumu yunge kangimundu nirimu. **22** Kanu kinie pe Yesusi kolopa wale talo ono koleana pepa yepoko sipemonga lomboropa ola molorumu kinie yulombili andolimene yuni ou ulke tembelemondo nirimu mele kelko pilieringi. Pilkulie Pulu Yemonga bokune ,Yesusindu, nimbe molorumu ungumu kinie Yesusini nirimu ungumu kinie ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilieringi.

2:23-25 Yesusini Yemboma Pali Teko Moloringi Mele Pilipe Kelierimu Temanemo

23 Pulu Yemone Juda yembomanga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu

§ **2:18:** ungu pulu te inie yakondo 1:19*. * **2:18:** ungu pulu te inie yakondo 2:11*. † **2:19:** Mateyu 26:61.

mele pilieringi walemanga[‡] Yesusi Jerusalleme molopalie yembomane yuni yu molopa kongono terimu mele lipe ora sirimu ulu tondolo terimume kanokolie ‘Yu sike Pulu Yemone ‘Eno nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.’ nimbe mako torumu yemo ombo molemo.’§ ningu tondolo munduku pilieringi. ²⁴⁻²⁵ Nalo Yesusini yemboma pali teko moloringi mele pilipe kelepalie ulume pali yembo tene yu lipe ora sipe naa nipili yu yuyu pilipe molorumu. Enone ningu pilieringi mele yuni konopuni pilipelie, ‘We ningu pilimele. Sike kinié aku siku ningu pilimele nalo opali kepe talou kepe konopu alowa tekolie na ‘Tamili.’ ningu pilinge.’ nimbe pilipelie, ‘Eno kinie we walu sipu molambo.’ ni naa nirimu.

3

3:1-21 Yesusi Kinie Nikodimasiselo Kerepale Niringili Temanemo

¹ Juda yembomanga ye mare Parisi moloringi. Aku, ye Parisimenga ye te, imbi ‘Nikodimasi’, yu Juda yemboma nokorumu kanjollo ye te,* ² yu Yesusi molorumune ipulueli[†] ombalie nirimumuni, yundu nimbendo: “Rapai,[‡] ‘Nu Pulu Yemo pea molkololie ungu mane sinindu orunu.’

[‡] 2:23: inie yakondo 2:13. § 2:23: bokumunge alsena anjokondo “28. nem”. * 3:1: bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”, “19. kaunsil”. † 3:2: ‘Yemboma naa kanangi.’ nimbe yu ipulueli purumunje? Juda ye nomime Yesusi kanoko keri kanoringi, pe Nikodimasi yu kepe kanu ye nomimenga ye te.
[‡] 3:2: ‘Rapai’ ungu pulumu inie yakondo 1:38*.

nimbu pilimolo. Ye te 'Pulu Yemo kinie naa molkanje Pulu Yemone ulu tondoloma telemo mele nuni teleno aku sipe yuni manda naa telka. Ulu telenomane Pulu Yemo pea molembele mele lipa ora silimo.'§ nimbu pilimolo." nirimu.

³ Yesusini topondopa yundu nimbendo: "Nane nundu paa sike nimbu sikirumu: Yembore kelko naa mengi liemo* kanu yembomone Pulu Yemone ye nomi kingimu molopa yemboma nokolemo koleamo† manda naa kanopa yunge talapena manda naa molomba." nirimu.

⁴ Nikodimasini yundu nimbendo: "Yembo te anda lepa molemo kinie yu nambeko mengeye? Yu anumunge olona altopa manda suku pumbe, yuni yu manda membaye?" nirimu.

⁵ Yesusini topondopa nimbendo: "Nane nu paa sike nimbu sikirumu: Yembo te nomone kepe Minimuni kepe mei naa mengili liemo kanu yembomo Pulu Yemonga ambolango‡ naa molopa Pulu Yemo ye nomi kingi molopa nokolemo koleana suku manda naa pumbe, molo. ⁶ Méle kangimuni melemó méle akumu kangimu, yu mana molomba mélemo mindi; méle Pulu Yemonga Minimuni melemó méle akumu minimu,aku mélemo mindi Pulu Yemo molemona manda pupe molomba.

⁷ "Akumunge nane nundu nimbondo: "'Pulu Yemo yenomi kingimu molopa nokolemo koleana pamili.' ninge yemboma pali ou altoko

§ **3:2:** ungu pulu te inie yakondo 2:11*. * **3:3:** ungu pulu te inie yakondo 1:12-13*. † **3:3:** bokumunge alsena anjokondo "20. kingdom". ‡ **3:5:** bokumunge alsena anjokondo "31.3. pikinini bilong God".

meangi." nikirumundu konopu awisili naa lieyo. ⁸ Poporomemo yuyu pilipe kolea lupe lupemanga tolemo kinie enone yunge ungumu pilku, melema lope lape telemo kanolemele, nalo yu naa kanoko yu wendo olemona kepe pulimona kepe naa kanolemele. Pulu Yemonga Minimuaku sipela. Minimuni melemó yemboma mini konde pepili eno paa yembo lupe méle molemele yembomane kanolemele, nalo ‚Pulu Yemonga, Minimuni kanu yemboma mini kondema silimo kanu Minimu naa kanolemele." nirimu.

⁹ Nikodimasini yuntu nimbendo: "I ulume nambepa wendo okomoye?" nirimu.

¹⁰ Yesusini yuntu nimbendo: "Nu Isirele yembomanga ungu mane sili ye te nalo inikiru mele naa pilkinu lepamo. ¹¹ Nane nundu paa sike nimbu sikirumu: Olio pilimolomando nilimolo; kanolemolomando nimbu silimolo. Nalo iungu nilimolo ungume enone pali pilku limele yembo te molo. ¹² Ya ma koleana ulume eno nimbu silio kinie enone 'Kolo tokomonje.' ningu pilimele-monga pe kinié mulu koleana ulume nimbu sindu liemo 'Sike nikimu.' ningu nambeko manda tondolo munduku pilingeye? Manda naa pilinge lemo. ¹³ Yembo telu kepe olando siku mulu koleana suku naa puringi. Ye telumu mindi, mulu koleana maniendo sipe orumu yemo mindi oumulu koleana molorumu. Yu Manie Ombo Mana Ye A Lierimu Yemo. §

¹⁴ "Ou Mosisini yembo naa peli kolea kune kongi ka wambiye kapane telimu lipa ola uku

§ **3:13:** ungu pulumu inie yakondo 1:51*.

topa mondorumumu mele* aku siku yembo-mane Manie Ombo Mana Ye A Lierimu Yemo liku ola uku toko panjinge.[†] ¹⁵ Kanu kinie, ou yembo wambiyemane nongo kondoringi kolonge teringi yembomane Mosisini lipe ola uku topa mondorumu wambkiye kapane telimu kanokolie konde puringi kanu mele, pe kinié aku siku 'Yembomane yu-mele-mele 'Manie Ombo Mana Ye A Lierimu Yemo yu ulume tepe molemo mele sike.' ningu tondolo munduku pilinge[‡] yemboma pali molko kondoko mindi pangi.' nimbe Pulu Yemone 'Yu unjona ola uku toko panjengi.' nimbé nirimu." nimbe Yesusini nirimu.

¹⁶ "Pulu Yemone mana yemboma konopu paa awili tepe mondopalie 'Eno mindili nongo molko kenjinge koleana naa puku, alieli molko kondoko mindi pangi.' nimbe yunge Malo telumu mindi molorumu nalo kanumu mana yemboma sirimu. Pe kinié yembomane yu mele mele 'Yu sike ,Pulu Yemonga Malo, olio mindili nolemela aulkena wendo lili yemo.' ningu tondolo munduku pilku molonge yemboma mindili nongo molko kenjinge koleana naa puku, alieli molko kondoko mindi punge.[§]

¹⁷ "Pulu Yemone Malondo "Nuni mana yemboma kote pilku eno ka ulkena liku mundeni

* **3:14:** inie anjokondo 8:28, 12:32-33, 19:18. † **3:14:** Yesusini 'yu yuyu pe 'Kolopili.' ningu unjona ola uku toko panjinge.' nimbe pilipelie aku sipe nirimu. ‡ **3:15:** bokumunge alsena anjokondo "8. bilip". § **3:16:** inie anjokondo 6:47, 10:28-29, 17:12, 18:9, LLuku 19:10, Ou Korini 15:17-18, Isikiele 34:12,16, bokumunge alsena anjokondo "8. bilip", "24. laip", "32.2. Pikinini Bilong God".

pu.” ni naa nirimu. ‘Nanga kangomo eno lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo lipe na-kinie molko kondonge aulkena lipe mondopili.’ nimbe yuni Malondo “Ma koleana manie pu.” nimbe yu lipe mundorumu.* ¹⁸ Yembo “Yu sike „Pulu Yemonga Malo, olionga nimbe tenderimu yemo.” nimbe tondolo mundupe pilipe molomba yembomonga kote naa pemba. Nalo yembo tene ‘Yu aku sipe naa molemo. Nanga nimbe ulu te naa tenderimu.’† nimbe pilimbe yembomo, yunge kotemo koronga wendo okomo. Kanu yembomone Pulu Yemonga Malo telumu mindi molemo kanumundu ‘Yu sike Pulu Yemonga Malo.’ ningu naa piliemu-ne kanu yembomo kote pilimo yemone lipe kote tendepa “Yu kolopili.” nimbe koronga ou tenderimu.

¹⁹ “Kotemonga ungu pulumu isipe: Patelimu mana wendo orumu‡ nalo mana yembomane ulu pulu kerime mindi tekolie patelimu konopu naa mondoko sumbulu tolimu mindi konopu mondoemele. ²⁰ Yembo ulu pulu kerime telemelemane patelimu kanoko keri kanokolie, ‘Patelimumi nanga ulume mona lendemba.’ ningu patelimunge wendo naa olemele. ²¹ Nalo yembo ulu sikema telemo yembomone ‘Pulu Yemone na lipe tapondolemo-na iulu pulu sikema telio kene telio ulume yembomane kanangi.’ nimbe patelimunge yu wendo olemo.” nirimu.

* **3:17:** inie anjokondo 6:47, 10:28-29, 17:12, 18:9, LLuku 19:10, Ou Korini 15:17-18, Isikiele 34:12,16, bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”, “24. laip”, “32.2. Pilinini Bilong God”.

† **3:18:** bokumunge alsena anjokondo “28. nem”. ‡ **3:19:** inie yakondo 1:4-9.

*3:22-36 No Lindeli Jonone Yesusi Molorumu
Mele Nimbe Sirimu Temanemo*

²² Pe Yesusi kinie yunge lombili andoli yema kinie§ kolea Judia disiriki lierimu kolea tengā pukulie niringimuni, akune wale mare yu eno kinie molkolie, yuni yemboma no linderimu.*

²³ Jono yu yemboma no lindipe molorumula. Kolea Sellimi nondopa kolea Inono no awisili om̄ba purumu kulu Jono yuni akune yemboma no linderimu, yembo awisili yu molorumune no linge oringi. ²⁴(Jono yuye nomi kingi Erotene ka ou naa sipili† aku tepea molorumu.)

²⁵ Walse „No Lindeli, Jononga lombili andoli yema kinie Juda ye te kinie anjo yando tondolo kerepale ningulie, “Olio no nambepo lemolo kinie Pulu Yemone olio kake temba kanombaye?” ningu kerepale niringi.

²⁶ Pe Jononga lombili andolime Jono yu molorumune ongolie ningendo: “Rapai,‡ ye te no Jodane nekendo nu pea moloringili kinie nuni yu molemo mele ningu sirinu kanu yemone no lindipe molemona yembo awisili pukumili.” niringi.

²⁷ Aku niringi pilipelie Jonone topondopa nimbendo: “Mulu koleana Pulu Yemone ‘Ye te ulu te tepili.’ ni naa nilkenje kanu yemone manda naa telka. ²⁸ Nane eno ou nimbu sirindu pilieringi mele isipe: Nane nimbondo: “Pulu Yemone

§ 3:22: bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. * 3:22: inie anjokondo 4:1-2. † 3:24: Erotene Jono-kinie pe terimu mele temanemo Mateyu (4:12), 14:1-12, Mako 6:14-29, LLuku 9:7-9 molemo. ‡ 3:26: ‘Rapai’ ungu pulumu inie yakondo 1:38*.

'Olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.' nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu§ namolo. Pulu Yemone 'Kirasi yu ombá.' nimbe na ou kumbi lepa lipe mundorumu." nirindu pilieringi kanumu. ²⁹ Ye ambo limbemo yemo yunge mindi. Ye ambo limbe yemonga pulu lemba yemone ambo limbe yemone ungu nimbé mele pilimbendo pulu lemba yemo komu tendepa molomba. Yunge ungumu pilipelie paa konopu simbe. Akumunge yemo kinie pulu lemba yemo konopu simbe mele na aku sipu kamu konopu silio. Ambo limbe yemo olandopa. Yunge pulu lemo yemo yu kinie we tapu topa molemo, aku yemo maniendopa. ³⁰ Aku sipe mele ne no lindipe molemo yemo yunge imbimu sike paa olandopa pumbe. Nanga imbimu sike manie pumbe." nirimu.

³¹ Ye wi ola molopalie maniendo orumu yemo yembomanga pali yu olandopamo. Olio mana yembo molemoloma mana melemanga mindi molopo, mana melemanga mindi imbime nimbu sipu temane tolemolo. Olio maniendopa, mulu koleana molopalie manie orumu yemo yu yembomanga pali olandopa. ³² Yuni mulu koleana kanopa pilierimu mele nimbe silimo nalo yembomane "Kolo tokomo." ningu liku su siku naa pilimele. ³³ Yembo tene yunge ungumu pilipe lipe "Sike nikimu." nimbe yembomone aku sipe "Pulu Yemone sike nilimo." nimbéla. ³⁴ I Pulu Yemone lipe mundorumu yemo Pulu Yemo yunge Minimu paa awili tepa silimo konopune

§ 3:28: bokumunge alsena anjokondo "23. Krais".

pepa kapola telemo kolo yuni Pulu Yemonga ungumu sumbi sipe nilimo. ³⁵ Lapane Malo konopu mondopalie ‘Melema pali Malo nokopili.’ nimbe sirimu. ³⁶ Yembo te ‘Yu sike nikimu.’ Yu sike Pulu Yemonga Malo. nimbe tondolo mundupe pilimbe yembomo aliel i konde molopa mindi pumbe, nalo yembo te Malo bulu sipe yunge ungumu lipe su sipe naa pilimbe yembomo konde mololi ulu pulumu naa limbe. Aku yembomo kinié kepe pe kamu-kumu kepe Pulu Yemone mindili lipe simbe ulu pulumu yu kinie pelemo.

4

4:1-42 Yesusi Sameria Ambo Te Kinie Ungu Niringili Temanemo

¹ Parisi yemane* ungu te pilieringi mele i sipe: “Yesusi molemona yembo awisili ‘No lindepili.’ ningu pulimele Jono molemona yembo koltalo mele ‘No lindepili.’ ningu pulimele.” niringi ungumu pilieringi.[†] ² (Nalo Yesusi yulombili puringi yemboma yuni no naa linderimu, yulombili andoli yemane[‡] yemboma no linderingi.) ³ Yesusiniyembo no linderimu, temane akumu Parisi yemane pilieringi mele pilipelie Awilimuni kanu walemonga kolea Judia disiriki mundupe siye kolopa kolea Gallilli disirikindu kelepa pumbe purumu.

⁴ Yu Gallilli purumu aulke akumu kolea Sameria awi-suku-singine lepa purumu. ⁵ Aulkemo

* **4:1:** bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”. † **4:1:** inie yakondo 3:22. ‡ **4:2:** bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”.

aku sipe lierimu-ne yu kolea Sameria taono tenga orumu, akutaonomonga imbimu Saika. Aku koleamo Juda yembomanga anda-kolepa Jekopone yunge malo Josepo sirimu mamonga nondopa lierimu. ⁶ Jekopone ‘No molopili.’ nimbe muru akuorumu aku no-mongolomo kanu kolea Saika lierimu. [§] Yesusi aulke sulune orumumunge siye terimu kulu aku no kélona ombo manie molopa mulu pilierimu. Kolea awitangoli mele akune ombo molorumu.

⁷⁻⁸ (Yesusi yu lombili andoli ye pea oringime yu mulu pilipe molopili eno langi topo toko lingendo Saika taonona puringi.) Pe yu mulu pilipe molorumu kinie Sameria ambo te no kolombando orumu kinie Yesusini yundu nimbendo: “No te nambo si.” nirimu.

⁹ Sameria ambomone yundu nimbendo: “Nu Juda yemo. Na Sameria ambomo. Pe nambe-mune nando “No si.” nikinuye?” nirimu. (Aku nirimumunge ungu pulumu isipe: Juda yembo-mane Sameria yemboma konopu keri panjiku langi telumu moke teko naa nongo, eno kinie telune tapu toko naa andoringimunge aku nirimu kanumu.)

¹⁰ Yesusini topondopalie ambomondo nimbendo: “Pulu Yemone melemo we silimo mele pilku, iye “No si.” nikimu yemo kanoko imbi silinanje yundu “No si.” nilina kinie yuniconde molopa mindi puli nomo* nu silke.” nirimu.

^{§ 4:6:} OuPuluPulu 33:18-19, 48:21-22. ^{*} **4:10:** inie anjokondo 7:37-38, (6:35), bokumunge alsena anjokondo “24. laip”.

¹¹ Ambomone topondopa nimbendo: “Awilimu, nu no koloni mingi te naa menu, nomongomo paa maniendopa lemo. Pe ino konde molopa mindi puli nikinu nomo nu tena kolkolie siniye? ¹² Olionga anda-kolepa ino mongolo sirimu ye Jekopo, yu kinie yunge ambolangoma kinie kongime kinie inomo noringi, ‘kanu yemo maniendopa nu olandopa.’ ningu nikinuye?” nirimu.

¹³ Yesusini topondopa nimbendo: “I no mongolona no nonge yemboma altopa no waka lemba, ¹⁴ nalo nane nosimbo nonge yemboma pe eno no paa waka naa lemba. Nane paa sike nikiru: Nane no simbo akumu nonge yembomanga konopune no pikipe mindi molopa, konde molko mindi punge ulu pulumu simbe.” nirimu.

¹⁵ „Yesusini ungu iko torumu mele naa pilipelie nirimumuni,“ ambomone yundu nimbendo: “Awilimu, nanoaltopa waka naa liepili, ya altopo taki-teki ombo no naa kolambo kene nuni no nikinumu nambo si.” nirimu.

¹⁶ Yuni yundu nimbendo: “Nunge yemo pea kelko wangili, puku walsi-pou.” nirimu.

¹⁷ Ambomone topondopa nimbendo: “Nanga ye te naa molemo.” nirimu.

Yesusini yundu nimbendo: ““Nunge ye te naa molemo.” nikinumu sike nikinu. ¹⁸ Ou nu ye kise pakera purunu. Pe kinié nu ye te pea pelembelemo nunge emena molo. Nuni kinié ungu nikinumu sike nikinu.” nirimu.

¹⁹ Ambomone yundu nimbendo: “Awilimu, na pilkiru nu Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilku yemboma ningu silino ye te

leparmo.[†] 20 Olionga anda-kolepalimene ima pangine Pulu Yemo popo toko kapi niringi nalo eno Juda yembomane ningendo: “Pulu Yemo popo toko kapi ninge koleamo paa Jerusalleme mindi.” nilimele.” nirimu.

21 Yesusini tondolo mundupe nimbendo: “Ambomo, nane ya nikirumu nu pilku lieni. Wale te wendo ombá kanu walemonga ima pangine kepe Jerusalleme kepe yembomane Lapa popo toko kapi naa ninge.” nirimu. „Akuungumunge pulumu: “Koleamanga pali Pulu Yemo popo toko kapi ninge.” nirimu kanumu., 22 “Eno Sameria yembomane popo toko kapi nilimele yemo pilku sunduku we nilimele. Olio Juda yembomane popo topo kapi nilimolo yemo molemo mele pilipu kondolemolo. Nambemune, mana yemboma Pulu Yemone lipe tapondopa, mindili nolemela aulkena wendo lipe, yu-kinie pea molko kondonge aulkena lipe mondolemo ulu pulumu Juda yemboma kinie wendo ombá, enone koleamanga pali yemboma liku ora singemonga aku sipe. 23 Nalo Pulu Yemo sike popo toko kapi ninge yembomane Tatanga ungu ‘Sike ungu.’ ningu pilku yunge Minimuni tondolo silimomonga Pulu Yemo popo toko kapi ninge wale wendo ombámo koronga wendo omu. Pulu Yemo akusiku popo toko kapi ninge yemboma Tatane korolemomonga kanu walemo wendo omu. 24 Pulu Yemo yu minimu, akumunge yu popo toko kapi ninge yembomane yunge Minimuni tondolo silimomonga ‘Yunge

[†] 4:19: bokumunge alsena anjokondo “35. profet”.

ungumu sike ungumu.' ningu sumbi siku aku tengé." nirimu.

25 Ambomone nimbendo: "Ye nomi Mesayamo[‡] ombá. Yu ombalie ungumenga pulume pali olio mimi sipe nimbe simbe mele na pilipu molio." nirimu. (Ipuru ungune 'Mesaya' niringi akumu, Giriki ungune 'Kirasi'.[§] niringi aku unguselonga pulumu telumu. Unguselonga pulumu isipe: Pulu Yemone "Olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo." nimbe mako torumu ye nomi kanumu.)

26 Kanu kinie Yesusini tondolo mundupe nimbendo: "Nu "Ye nomi Mesayamo ombá." nikinu akumu na. Nanu-kinie ungu nimbu moltkombolo yemo kinie, nuni "Ye nomi Mesaya" nikinu kanu yemo kinie, ye telumu." nirimu.

27 Yuaku nimbe molopili yu lombili andoli yema kelko yando ongolie niringimuni, yu ambo te kinie ungu ningu moloringili kanokolie konopu awisili liku mundoringi. Naloenonga ye tene "Nu nambolka melte lini tekenoye?", molo "Yu kinie nambemune ungu ningu molembel-eye?" ningu tene kepe naa walseringi.

28 Kanu kinie ambo kanumu yunge no mingimu mundupe siye kolopa yu kelepa kanu taonona yando pupeyembomando nimbendo:

29 "Na ulu terindume pali ye tene na nimbe simu yemo eno ongo kaname! Pulu Yemone "Olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo."

[‡] **4:25:** ungu pulumu bokumunge alsena anjokondo "23. Krais", "27. Mesaia". [§] **4:25:** ungu pulumu bokumunge alsena anjokondo "23. Krais", "27. Mesaia".

nirimu ye nomi Kirasimu yunje.” nirimu. ³⁰ Aku nirimu kulu pilkulie yemboma taono munduku siye kolko Yesusi molorumune onge oringi.

³¹ Aku teko molangiyu lombili andolimene yu paa karaye tekolie ningendo: “Rapai,* langi te nou.” niringi.

³² Nalo yuni enondo nimbendo: “Na langi nombómo lemo, nalo akumu eno naa pilku naa kanolemele.” nirimu.

³³ Aku nirimu pilkulie yu lombili andolimene anjo yando kerepale ningulie ningendo: “Yembo tene langi ou memba omaba simunje?” niringi.

³⁴ Yesusini nimbendo: “Nanga langi isipe: Na ‘kongono teani pu.’ nimbe lipe mundorumu yemonet[†] konopu silimo ulume tepo, yunge kongonomo tepo pora simbo. Akumu nanga langimu. ³⁵ Enone “Oli kise omaba pumbe kinie rasi-witi nou lemba, inie topo lipu nosimolo.” nilimele kanumu. Nalo nane enondo nimbondo: Poniema kaname! Langi pali koronga nou liemu. ³⁶ Langi inie tondolemo yemo langi inie tondolemomonga mele kaloli koronga lipe, ‘Lepa mindi pupili.’ nimbe langime inie tondopa molemo. Aku tendelemomonga ponie tepa langi panjerimu yemo kinie langi inie tondolemo yemo kinie peaselo konopu singele. ³⁷ Akumunge ungu te pelemomo sike. ‘Ye tene langi umbu tondolemo. Tene langi inie tolemo.’ nilimele ungumu sike. ³⁸ Langi enone umbu naa toringime nane “Eno inie to-paa.” nimbu lipu mundoruntu. Yembo lupemane ponie mindili siku teringi, nalo yembo

* **4:31:** ‘Rapai’ ungu pulumu inie yakondo 1:38*. † **4:34:** Ye kanumu Pulu Yemo.

lupemane teringi langime eno inie tolemele.”
nirimu.

³⁹ Ambomone “Na ulu terindume pali yuni na nimbe simu.” nirimu kulu pilkulie kanu taonona moloringi Sameria yembo[‡] awisili ‘Yu sike „Pulu Yemone ‘Eno nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.’ nimbe ou mako torumu, ye nomi Kirasimu.’ ningu tondolo munduku pilieringi. § ⁴⁰ Akumunge Sameria yemboma yu molorumune ongo, “Nu paa ya pea molamili.” niringi, kanu kinie wale talo yu eno kinie molorumu. ⁴¹ Kanu kinie yembo awisili pea yu yuyu ungu nirimumu pilkulie ‘Yu sike „ye nomi Kirasimu ombo molemo. Yuni sike nikimu.” ningu tondolo munduku pilieringila.

⁴² Enone ambomondo ningendo: “Nuni ou ungu ninumu pilipu ‘Yu sike ye Kirasimu.’ nimbu tondolo mundupu piliemulu nalo kinié olio oliolio yunge ungumu pilipulie ‘Sike iyemo olio mana yemboma Lipe Tapondopa Mindili Nolemela Aulkena Wendo Limo Yemo* molemo.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo.” niringi.

4:43-45 Yesusi Kolea Gallilli Disiriki Kelepa Pupelie,

⁴³ Sameria yemboma kinie wale talo molopalie Yesusi eno mundupe siye kolopa kolea Gallilli disiriki pumbe purumu. ⁴⁴ (Gallilli Yesusi yunge pulu koleamo. Ou walse Yesusi yuni nimbendo: “Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilipe

[‡] **4:39:** bokumunge alsena anjokondo “39. Sameria”. § **4:39:** bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. * **4:42:** bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”.

yemboma nimbe silimo ye tene yunge pulu koleamonga yemboma ungu nimbe silimo kinie pilkulie nilimelemone, enone 'Yu olionga we yere. Yu imbi mololi ye te molo.' ningu yu nilimo ungume naa pilku liku su silimele." nirimu kanumu.)[†] 'We koleamanga yembomane kanu yemonga ungumu limele nalo yunge pulu lemo yembomane naa pilku limele.' nimbe nirimu.,⁴⁵ Yu Gallilli suku purumu kinie Gallilli yemboma yu orumu kanokolie "Papu okono." ningukonopu siringi. Ou Pulu Yemone Juda yembomanga anda-kolepalime Naa Topa We Ombo Purumu mele[‡] pilieringi walema wendo orumu kinie eno Jerusalleme puku molangi yuni akune ulu mare terimu kanoringimunge enone aku siku teringi.

4:46-54 Ye Nomi Kingimunge Kongono Tendeli Ye Awili Tenga Malo Tepa Konde Lsimu Temanemo

⁴⁶ Yesusi kolea Gallilli disiriki pupelie altopa Kena taonona sukundu orumu. Kanu taonomonga ou yuni umbu no koloringime nowaene a lenderimu.[§] Kapeniamate taono ye nomi kingimunge kongono tendeli ye awili te kanu kolea Kena molorumu, kanumunge malo kuru awili te torumu. ⁴⁷ 'Yesusi kolea Judia disiriki mundupe siye kolopa kolea Gallilli disiriki sukundu orumu.' pilipelie nirimumuni, kanu yemo Yesusi molorumune pupelie nirimumuni,

[†] **4:44:** Mateyu 13:57, LLuku 4:24. [‡] **4:45:** bokumunge alsena anjokondo "30. Pasova". [§] **4:46:** inie yakondo 2:1-12.

yundu mawa tepalie nimbendo: "Nanga kangomo nondopa kolomba tekemo kene maniendo ongo yu teko konde li." nirimu.

⁴⁸ Aku nirimu kinie pilipelie Yesusini yundu nimbendo: "Na sike 'Pulu Yemo kinie molopalie mana maniendo orumu.' we ningu naa pilinge lemo. Pulu Yemone ulu tondoloma telemo mele 'Yuni aku sipe mele temba kinie kanopolie 'Yu sike 'Pulu Yemo kinie molopalie mana maniendo orumu.' nimbu tondolo mundupu pilimolo.' ningu nando alieli "Ulu tondoloma ongo tei." ningu mawa telemele."* nirimu.

⁴⁹ Kingimunge kongono tendeli ye awilimuni yundu nimbendo: "Awilimu, nanga kangomo mini ou naa pupili nu welea maniendo ou." nirimu.

⁵⁰ Yesusini yundu nimbendo: "Marena konde pumu kene pu." nirimu.

Yemone Yesusini nirimu mele pilipelie 'Sike nikimu.' nimbe tondolo mundupe pilipe yu purumu.

⁵¹ Maniendo pumbe purumu kinie yunge kendemandema aulkena ongo yu maniendo orumu kanoko likulie enone yundu ningendo: "Marena konde pumu." niringi.

⁵² Kanu kinie yuni enondo nimbendo: "Ena nambolkana kuru topa keliemu?" nimbe walsipe pilierimu.

Enone yundu ningendo: "Oleanga awi-tangoli wane killoko mele kangi nomba keliemu." niringi.

* **4:48:** ungu pulu te inie yakondo 2:11*.

53 Lapane pilipelie Yesusini “Marena konde pumu.” nirimu kanu enamonga ‘Kangi nomba keliemu lepamo.’ nimbe pilipelie, yu kinie yunge ulke peringi yemboma kinie enone ‘Yesusi yu sike „Pulu Yemo kinie molopalie mana manie orumu lepamo,’ ningu tondolo munduku pilieringi.

54 Kolea Judia disiriki mundupe siye kolopa[†] kolea Gallilli disiriki ombo molopalie Yesusini kangomo tepa konde lsimu kanu ulumu aku koleana yu molorumu mele lipe ora sirimu ulu tondolo talo sipe mele terimu. Te ou walse aku koleana umbu no koloringime no-waene a lenderimu kanumu.[‡]

5

Kolomongo Awili 5-10 YESUSINI YUNGE KONGONOMO ANDOPA TEPA, JUDA YEMBOMA KORO MOLKO PULU YEMO KINIE ULU MARE TERINGI WALE AWILI MARENKA YEMBOMA MANE SIR-

[†] **4:54:** inie 4:3,4,43,45. [‡] **4:54:** inie yakondo 2:1-12. Kolomongo Awili 5-10 Temane* 5:1,9,16,18, 7:2,14,22-23, 9:14,16, 10:22.

IMU MELE* TEMANE MARE***5:1-15 Yesusini Sambate Wale Kinie Ye Te***

* 5:: Juda yembomanga ungu mane te perimu, akumu isipe: 'Ponie tengatenga Juda yema pali wale yepoko Pulu Yemonga kumbi kerena ulu mare tengendo Pulu Yemo popo toko kaloringi ulke tembele, Jerusalleme angilierimune wangi.' nimbe perimu (Wendo Oringi 23:14-19, 32:22-23). Wale tengatenga Jerusalleme ongo wale yepoko pakera ongo pilku molko, pe wale te altopa wendo orumu kinie altoko ongo wale yepoko pakerala moloringi. Aku te-pou-pou teringi. Walemanga pulume isipe: Wale te: Pulu Yemonga Angellomo kolea Isipi Isirele yemboma Naa Topa Ola We Omba Purumu walemo pilieringi walemo (ungu pulumu boku alsena anjokondo "30. Pasova"). Boku Jono sukundu ponie tengatenga 2:13,23, ponie tengatenga 6:4, ponie tengatenga 11:55, 12:1,12,20, 13:1. Pe walse wale te: Rasi-witi nou lepa pora sirimu kinie sukundu sukundu liku pora sikulie Pulu Yemo "Ange" ningendo oringi (LLipai 23:15-16, Kambu 28:26, Lipe Mundorumu Yema 2:1, 20:16, Ou Korini 16:8). Kanu walemo 'Pendikosi' niringi. Pulu Yemonga angellomone Juda yemboma Naa Topa We Omba Purumu mele pilieringi Walemo ombo pupe pora sipelie pe wale tu paono nani ombo pupe tu paono tene wendo orumu kinie kanu walemo 'Pendikosi' niringi. Wale tu paono tene molo pipiti (50) akumu oli telu ape mele; molo koro yepoko pakera kelepa wale telu mele. Pe ponie tengatenga kamu wale te imu: Langi pulu polopa polo torumumunge langi nou lepa pora sirimu kinie sukundu sukundu liku pora sikulie, Pulu Yemone langi sirimumunge pilku yu-kinie "Ange." ningendo Jerusalleme ongo ulke takaye takoko koro te akune peko Pulu Yemo popo toko kongi kao sipisipi memema tepena kalko siringi. Ulke takaye takoko peringimunge ungu pulumu isipe: Ou kolea Isipi wendo ongo kolea Kenane punge pukulie kolea ku lieline sele-ulkema takoko peliku andoringi mele pilingendo ulke takaye takoko aku wale yepoko pakera akune peringi (LLipai 23:33-43, UNGU Manema 16:13-15, Jono inie 7:2,8,10,11,14). Ya Jono 5:1 Yesusi aku wale yepokonga wale te pilimbe purumu. Temonje, naa pilimolo.

Nomu Beteseda Tepa Konde Lsimu Temanemo

¹ Pe walse, Juda yembomane ponie tenga tengu
ningu Jerusalleme puku Pulu Yemo-kinie ulu
te teringi wale te wendo orumu kinie Yesusi
Jerusalleme olando purumu. ² Jerusalleme
sukundu, kongi sipisipimenga pala kerepulune
nondopa, no-mongo te molorumu, kanu no-
mongomondo Ipuru ungune 'Beteseda' niringi,
akune ulke takaye kise pakera angilipe makaye
terimu. ³ Akunekuru torumu yembo awisili
aniembo lieringi.

Mongo keri lierimu yemboma kinie,
kimbu pange tepe karaye tepe perimu yemboma
kinie,
kimbu kolopa kukurumu yemboma kinie
enone ('Nomo lope-lape temba.' ningu nokoko
moloringi. ⁴ Walse walse nimbe Awilimunge an-
gello te manie ombo nomo lope-lape tenderimu
kinie yembo te kumbi lepa nona suku purumu
yembomo konde purumu.)†

⁵ Ye te akune molorumu ponie wane paono tene eti‡⁵ kuru torumu yu aniembo lierimu.
⁶ Yesusi ombo, yemo aniembo lierimu kanopa, yu koro-ou lipa aniembo lierimu pilipelie, yemo walsipelie nimbendo: “Nu ‘kuru waengo nipili.’ konopu lekenoye?” nirimu.

[†] 5:4: Pilipe konginjeli yembo marené ningendo: ‘Pala () sukundu ungumu ou-pulu-pulu Giriki ungune naa torumu, naa molorumu kene naa molopili.’ niringimunge Pisini ungune kinie Ingillisi ungu boku marenge kinie naa tolemele naa molemo.

[‡] 5:5: akumu tokapu te malapunge talo, Kewa ungune “tetí etí” (38).

⁷ Aniembo lierimu yemone topondopa nimbendo: “Awilimu, no lope-lape telemo kinie yembo te na lipa tapondopa nona meli pumbe te naa molemo. Na nanu pumbo telio kinie yembo mare ou kumbi leko nona pulimele.” nirimu.

⁸ Aku nirimu kinie Yesusini yundu nimbendo: “Nu olaangilku nunge uru peleno kunungumu liku mengo ongo pu.” nirimu. ⁹ Aku nirimu kinie walsikele yemonga kurumu pora nirimu kinie yu ola angilipe yunge kunungumu lipa meli purumu.

Iulu wendo orumu wale akumu „Juda yembomanga koro moloringi, wale Sambate te,§ ¹⁰ akumunge Juda ye ‘awili,* marene kuru pora nirimu yemondo ningendo: “Kinié ‘koro mololi, wale Sambatemonga nambemune nunge kunungumu meli ongo pukunuye? ‘Sambate wale kinie melema naa meli anda.’ nimbe ungu mane pelemo kanumu.” niringi.

¹¹ Nalo yemone topondopa nimbendo: “Na tepa konde limu yemone nimbendo: ‘Nunge kunungumu liku ambolko pu.’ nimu.” nirimu.

¹² Aku nirimumunge enone yu altoko wal-sikulie ningendo: “Ye nawene ‘Nunge kunungumu liku ambolko pu.’ nimuye?” niringi.

¹³ Nalo ye kuru pora nirimu yemo ou aniembo lierimu koleana yembo awisili moloringi kulu Yesusi kiyengo nimbe purumumunge yuni manda yunge imbimu walsipe naa pilierimu.

§ 5:9: bokumunge alsena anjokondo “37. Sabat”. * 5:10: ungu pulu inie yakondo 1:19*.

14 Pe Yesusi kanu yemo „Pulu Yemo popo toko kaloringi, ulke tembelena kanopalie yuntu nimbendo: “Pilie. Kinié nunge kuru pora nimu nu altoko konde moleno kene nu ulu pulu kerime manda teko, altoko naa tei! Altoko tenu liemo nu ulu umbune awili te wendo ombánje.” nirimu. **15** Ye kanumuni anjo pupe Juda ye awilimendo nimbendo: “Na tepa konde limu kanumu Yesusi.” nirimu.

5:16-18 Juda Ye Awilimene Yesusi Konopu Keri Panjeringi Kinie

5:16-30 Pulu Yemonga Malo Kongonoma Tembando Namba Lsimu Temanemo

16 Yesusini eno koro moloringi wale Sambatemonga[†] aku sipe ulume terimu kulu Juda ye awilimene Yesusi yu pulu polko teko kenjiku umbune siringi. **17** Yesusini enondo nimbendo: “Tatane ou yemboma walemanga pali lipe tapondorumu mele kinié kepe aku sipe tepa molemo. Naaku sipe Sambate walemanga kongono teliola.” nirimu. **18** Yuni aku nirimu kulu pilku Juda ye awilimene ‘Yesusi yu paa kamu topo kondomolo.’ konopu leko aulke te koroko moloringi. Ou Sambate walemanga ungu manemo pulue torumumunge pilku yu mumindili kolkolie; pe “Pulu Yemo yunge lapa.” nirimumunge yu ‘Pulu Yemo kinie kapola kapola molembolo.’ nimbe nirimumunge yukamu mu-mindili kolko yu tonge teringi.

[†] **5:16:** bokumunge alsena anjokondo “37. Sabat”.

*5:19-47 Yuni Topondopa Nirimu Temanemo
(Ungu pulumu 5:1-15.)*

¹⁹ Yesusini enondo topondopa nimbendo: "Nane eno paa sike nimbu sikirumu: Malone yuyu ulume manda naa telemo temba. Yunge Lapane telemo mele kanopalie manda manjipe telemo. Lapane telemo ulume mindi Malone telemo.[‡] ²⁰ Nambemune, Lapane Malo konopu mondopalie yuni telemo mele pali Malo lipe ora silimo. Yetepa konde limu akumu maniendopa. Paa sike pe eno paa kanoko konopu awisili liku mundunge ulu tondolo olandopama Lapane Malo lipe ora simbe. ²¹ Akumu nambepa wendo ombáye? Lapane yembo kololime topa makin-jindipelie 'Konde molangi.' nilimo mele aku sipe Malone yembo kololime 'Konde pang.' konopu lemo yemboma tepa konde limo.[§] ²²⁻²³ Ungu te pea isipe: 'Yembomane Lapanga imbimu liku ola mundundulimele mele Malonga imbimu aku siku liku ola mundundengi.' nimbe Lapane kote pilipe yemboma naa apurupe kote pilieli kongono akumu Malo sirimu. Akumunge yembomane Malonga imbimu liku ola naa mundundulimele yembomane aku siku Malo yando lipe mundorumu Lapanga imbimu kepe liku ola naa mundundulimelela.

*5:24-29 Pulu Yemonga Malone Konde Molopa
Mindi Puli Ulu Pulumu Silimo Temanemo*

²⁴ "Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Nanga ungumu pilku, na lipe mundorumu-ne

^{‡ 5:19:} bokumunge alsena anjokondo "32.2. Pilinini Bilong God". ^{§ 5:21:} inie anjokondo 11:25.

orundu yemo ‘Yusike Pulu Yemo.’ ningu tondolo munduku pilimele* yemboma konde molopa mindi puli ulu pulumu eno-kinie pelemo. Pe kote walemo wendo ombá kinie eno kotena naa angilingela. Kanu yemboma kololi ulu pulumu pelemo aulkemo munduku siye kolko konde molopa mindi puli aulkena pulimele. ²⁵ Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Wale wendo ombámo kinié koronga wendo omu. Kanu walemonga Pulu Yemo Malonga ungumu kololi yemboma pilinge. Kanu kinie yunge ungumu ‘Sike’ ningu pilku liku molonge yemboma konde molonge. ²⁶ Melema konde mololi ulu pulumu Lapa kinie pelemo mele aku sipe Lapane ‘Melema konde mololi ulu pulumu Malo-kinie pepili.’ nirimula. ²⁷ Malo yu Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemo molemomonga Lapane ‘Malo yembomanga kote piliepili.’ nimbe nambamo sirimu.

²⁸ “Nalo akumunge mindi eno konopu awisili liku naa mundengi. Nambemune, wale te wendo ombá, kanu walemonga yembo ono koleana pelemelemane Malonga ungumu pilkulie ningemone, ²⁹ ono koleamo munduku siye kolko wendo onge. Kanu kinie lomboroko ola molonge yembomanga ou mana konde molkolie teko kondoko moloringi yemboma konde molonge; ou mana teko kenjiku moloringi yemboma pe kotena angilkulie pe mindili nonge.

³⁰ “Na nanu ulu te manda naa tembo. Tatane nilimo mele pilipulie yembomanga kotema apu-

* **5:24:** bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

rupu pilio. ‘Na nanu konopu siembo.’ nimbu ulume naa tepo, ‘Na lipe mundorumu yemo konopu sipili.’ nimbu ulume teliomonga kote sumbi sipu pilipu apurupu kondolio.” „nirimu..”

5:31-47 Yembo Marene Yesusi Molopa Terimu Kanoringi Mele Ningu Siringi Temanemo

³¹ “Sike na molio mele na nanu nimbu sindu liemo ‘Kolo tokomonje.’ nengu piliengi liemo papu. ³² Ye tene lupe[†] na molio mele nimbe silimo, akumu na pilkiru nando nilimo mele paa sike nilimo, ‘Kolo tokomonje.’ manda naa ninge.

³³ “Enone ye mare „No Lindeli, Jono molorumune “Paa.” nengu liku mundoringi kinie yuni na molio mele ‘sike’ nimbe sirimu.[‡] ³⁴ Mana yembo tene na molio mele yemboma nimbe sipe “Sike nikimu. Sike aku sipe molemo.” nimu liemo na konopu awisili lipu naa mundupu, ‘Uluri molo.’ konopu lelio, nalo ‘Pulu Yemone eno lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo lipili.’[§] nimbu Jonone nando nirimu mele eno nimbu sikiru. ³⁵ Jonone kongono terimumunge yu kiye mele nomba yemboma pa tenderimu. Kanu kinie laye-kolo eno konopu siku kanu patenderimune moloringi.

³⁶ “Nalo Jonone na lipe tapondopa na molio mele eno nimbe sirimu mele maniendopa. Ulu te na molio mele lipe tapondopa lipe ora silimo mele olandopa. Tatane “Ulu tondolo teko pora sieni.” nimbe na sirimu ulu tondolo

[†] 5:32: Yunge Lapando nirimu kanumu. [‡] 5:33: Enone teringi kinie No Lindeli Jonone nirimu temanemo inie yakondo 1:7,15,19-20. [§] 5:34: bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”.

telio kanumene na lipe tapondopa, Tatane na "Pu." nimbe lipe mundorumu mele eno lipe ora silimo. ³⁷ Tatane na "Pu." nimbe lipe mundorumu-ne orundumuni kepe nanga nimbe para sindelimu molopa na molio mele nimbe sirimu. Enone yunge kerena ungu nirimume walsikele kepekomumuni naa pilku,* yunge kumbikeremo mongone naa kanoringi. ³⁸ Ungu te pea kepe. Tatane lipe mundorumu yemonga ungumu "Kolo tokomo." ningu pilimelemonga yu lipe mundorumu Lapanga ungumu enonga konopumenga naa pelemo. ³⁹ 'Pulu Yemonga bokune ungu molemomane olio aliei konde molopo mindi pumolo ulu pulumu simbe.' ningu mimi siku kanolemele. Aku mimi siku kanolemele bokumuni na molio mele nimbe silimo ⁴⁰ nalo 'Konde molopo mindi pumolo ulu pulumu liemili.' naa ningu, na moliona 'naa omolo.' ningu karaye telemele.

⁴¹ "Yembomane na kapi ningu nanga imbi liku ola mundundunge kinie na awilimu molambo.' nimbuaku naa telio. ⁴² Eno molemele mele nane pilio. Pulu Yemo konopu mondoli ulu pulumu eno kinie naa pelemo pilio. ⁴³ Nanga Tatane na namba sipe yunge kongonomo 'tendepou.' nimbe na lipe mundorumu-ne orundu[†] nalo nanga ungumu eno naa pilku limele. Nalo yembo tene yuyu namba lipe omba kongono telkanje aku yembomonga ungumu pilku limela. ⁴⁴ Eno enono anjo yando 'imbi molopili.' ningu, Pulu Ye telumu mindi molemo akumuni enonga

* ^{5:37:} inie yakondo 1:18. † ^{5:43:} bokumunge alsena anjokondo "28. nem".

imbi 'lipe ola mundundopili.' naa nilimele liemo namolio mele nimbu silio ungumu 'Sike nikimu.' ningu nambeko pilingeye?

⁴⁵ "Nalo ,na-kinie, teko kenjilimelemonga 'Pulu Yemonga kote walemo wendo ombá kinie Tatane kote pilipe molopili nane nanu kote tendemba.' ningu naa piliengi! 'Mosisini‡ eno lipetapondomba.' konopu lemele yemone enonga kote tendemba. ⁴⁶ Mosisini na ombo molombo mele boku torumu-ne enone 'Mosisini nirimu ungume sike nirimu.' ningu pilimelanje nanga ungumu kepe 'Sike nikimu.' ningu pilimela. ⁴⁷ Nalo yuni nanga temane bokune torumumu 'Sike nikimu.' ningu naa pilimelemonga nanga ungu nikirumu 'Sike nikimu.' ningu nambeko pilingeye?" nimbe Yesusini nirimu.

6

*6:1-15 Langi Naa Lierimu Koleana Yesusini Ye Pape Tausini Langi Sirimu Temanemo**

¹ Pe walse Yesusi Nomu Gallilli nona andoli sipine molopa nekendo purumu. (Aku nomumunge imbi te 'Nomu Tapiriasi' niringi.)

² Aku nomune nekendo purumu kinie kuru torumu yemboma tepa konde lsimu kanokolie 'Pulu Yemone mindi ulu tondoloma telemo mele

‡ **5:45:** Mosisini Isirele yemboma kolea Isipi memba ulsu ombo, kolea ku lieline Pulu Yemone yu ungu umbu tondorumume pilipe Isirele yemboma mane sirimu ungume kanu ye Mosisindu nirimu. Juda yembomane 'Yu olionga anda-kolepa ye nomi paa awilimu.' ningu pilku moloringi. Yunge temanemo Wendo Oringi Bokune molemo kanumu. * **6::** Mateyu 14:13-21, Mako 6:32-44, LLuku 9:10-17.

yuni akusipe tekemo.' ningu kanokolie[†] yembo paa awisili yupurumune akiliku lombili puringi.
³ Yesusi ma pangine ola pupe lombili andolime[‡] pea puku manie moloringi.

⁴ Juda yembomane „ponie tengatenga kolea awili Jerusalleme ongo akunesuku, Pulu Yemone enonga anda-kolepalime Naa Topa We Ombo Purumu mele[§] pilingendo Pulu Yemo kinie ulu te teringi walema nondopa wendo ombá terimu.

⁵ Yesusi ma pangine ola molopa maniendo sipe kanopalie yembo paa awisili yu orumu aulkena lombili oringi kanorumu. Kanopalie yuni yu lombili andoli ye Pillipundu nimbendo: "I yemboma nonge langime tenatopotopo lindemili konopu lekenoye?" nirimu. ⁶ Yuni aku sipe Pillipundu we walsipe pilierimu. Yesusi yuni temba mele yuyu pilipe molorumu nalo 'Pillipu yuni nambolka nimbenje? 'Nane ulu tondolo te tepolie manda langi simbo.' konopu lemba, molo we mini-wale mundumbenje piliembo.' nimbelie yuni aku sipe Pillipundu walsipe pilierimu.

⁷ Pillipuni yundu nimbendo: "Kakopoi ye tene oli engaki kongono tepalie mele kalolimu limo kou monemane langi topo topo limelanje yembo mare mindi laye-kolte liku nolemela. Mare molo tolka naa nolemela." nirimu.

⁸ Lombili andoli te, Saimono Pitanga angenu Enderu, yuni nimbendo: ⁹ "Ya kango te rasi-ballipillawa kaloli kanga kise pakera kinie oma kaloli

[†] 6:2: ungu pulumu inie yakondo 2:11*. [‡] 6:3: bokumunge alsena anjokondo "10. disaipel". [§] 6:4: bokumunge alsena anjokondo "30 Pasova".

talo kinie nosipe molemo. Nalo akumu koltalo, yembo paa awisili. Kapola naa temba lemo." nirimu.

10 Yesusini "Yemboma "Manie molangi." niengi." nirimu. Aku koleana era awisili orumu-ne manie moloringi. Ye pape tausini mele akune manie moloringi. **11** Kanu kinie Yesusini balli pillawa kalolime lipe ambolopalie Pulu Yemondo "Ange." nimbe yembo moloringime moke te pa eno manda nonge mele sirimu. Omaselo aku sipela moke terimu. Nongo olo tenderingi.

12 Kanu langi noringi olo terimu kinie yuni yu lombili andolimendo nimbendo: "Langi kakena lemoma we manie pupe lemba kapola naa temba kene liku maku taa." nirimu. **13** Kanu kinie nongo pora siringi kinie kakena lierimume lombili andolimene liku maku toko wale basikete engaki rurepo lakilku toko peke siringi.

14 Yesusini Pulu Yemone mindi ulu tondolo manda telka mele akumu terimu kinie kanokolie yembomane pulu polko ningendo: " "Pulu Yemone ungu umbu tondolime pilipe yando nimbe simbe ye te ma koleana ombo olio nokomba." ningu panjeringimu* paa sike iyemo yu lepamo." niringi. **15** Aku ningu pilkulie enone 'Yu olionga ye nomi kingimu molopili.' ningu yu tondolo munduku ambolko liku 'enonga kingimu molopili.' ninge teringi. Akutenge teringi pilipelie yu yuyu molombando ma pangine ola altopa pupe molorumu.

* **6:14:** Unugu Manema 18:15,18. Unugu pulu bokumunge alsena anjokondo "34. profet"

*6:16-21 Yesusi Nomune Ola Kimbu Kongono
Tepa Orumu Temanemo[†]*

¹⁶ Ena pupe kolea kala torumu kinie yu lombili andolime ma pangine maniendo puku nomu kélona maniendo puku ¹⁷ akune nona andoli sipi tengə ola pukunomune yakondo ongo Kape-niame taono ongo punge puringi. Aku kinie sumbulu torumu nalo Yesusi naa orumu kulu lombili andolime enono puringi. ¹⁸ „Sipine ola molko punge puringi kinie, poporome tondolo torumu kinie nomo olapupe manie ombo terimu, sipimu topa ola-munde manie-munde tepa topele-mapele torumu.

¹⁹ Sipimu kundoringi nomu awi suku singi melena purumu kinie Yesusi nomune ola kimbu kongono tepa sipimu purumune orumu kanokolie ‘Kuru te okomo.’ konopu lekolie paa mini-wale awili teko mundoringi. ²⁰ Nalo yuni enondo nimbendo: “Na mindi okoro, pipili naa kolaa.” nirimu. ²¹ Aku nirimu kulu pilkulie “Awilimu okomo lepamo.” Sipine pea molamili.” ningu enone konopu siku yu sipimunge sukundu lsingi. Sukundu orumu kinie eno punge puringi nomu kélona sipimu walsikele purumu.

*6:22-24 Yembomane Yesusi Andoko Kororingi
Temanemo*

*6:22-59 Yesusini Ungu Iko Topa “Na Mulu
Koleana Gamo Molio.” Nirimu Temanemo*

²² Ipulueli-ou yemboma nomu kélo nekendo ipulueli moloringime konopu kimbu sikulie niringimuni, ‘Oleanga ipulueli nomune andoli

[†] **6:15:** Mateyu 14:24-33, Mako 6:47-51.

sipi telu mindi ya liemu, Yesusi akune suku naa pumu, yu lombili andolime enono akune suku puku nomu kélo nekendo pungi.' ningu pilieringi. ²³ Kanu kinie oleanga Awilimuni langi wallo kolte lipé ambolopa Pulu Yemondo "Ange." nimbe yemboma sirimu noringi koleana nondopa kolea awili Tapiriasi yembomanga sipi mare nomu kélona oringi. ²⁴ Yesusini langi sirimu noringi koleana yembomane Yesusi yu korokolie niringimuni, yu kinie yu lombili andolime kinie akune naa moloringi kanokolie sipi eno moloringine nomu kélona nondoko ongo lieringimenga suku puku Kapeniame taonondo Yesusi koronge puringi.

²⁵ Nomu nekendo ongo Yesusi kanoko lendekolie enone yu walsiku pilkulie ningendo: "Rapai,[‡] nu tewale yando onuye?" niringi.

²⁶ Nalo yu orumu mele nimbe para naa sipelie topondopa enondo nimbendo: "Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Nane ,Pulu Yemone na lipé tapondolemo mele, lipé ora silimo ulu ton-doloma[§] teliomonga enone na naa korokomele. Nane eno langi sindu nongo olo tendengi kanumunge mindi na korokomele lemo. ²⁷ Eno langi nondopa purulimoma 'Lipu nomolo.' ningu kongono naa teayo.* Kanu langime nongolie nilimelemone, kolonge walema wendo olemo kinie kolemelela. Langi, Manie Ombo Mana Ye A Lierimu Yemone[†] silimo langi, kanumu naa

[‡] **6:25:** 'Rapai' ungu pulumu Ungu Mane Silimu, inie yakondo 1:38*. [§] **6:26:** ungu pulu te inie yakondo 2:11*. * **6:27:**

Aisaya 55:2. [†] **6:27:** bokumunge alsena anjokondo "32.3. Pikinini Bilong Man".

purulimo, kanumu nolemele kinie konde molko kondoko mindi pulimele kanu langimu ‘Lipu namili.’ ningu mindi kongono teayo. “Ye akumuni sike kanu langimu yemboma simbe.’ ningu piliengi!’ nimbe Pulu Yemone ulu tondoloma telemo mele ‘Aku yemone ulu tondoloma aku sipe tepili.’ nimbe Pulu Yemo yuni yusirimu.” nirimu.

²⁸ ‘Sike langimundu nikimu.’ ningu pilku yuni nirimu ungumu pilku sundukulie niringimuni,[‡] enone yundu walsiku pilkulie ningendo: “Konde molopo mindi pumolo langi lipu namili kene olio nambepolie Pulu Yemone kanopa peanga kanomba kongonoma temoloye?” niringi.

²⁹ Yuni topondopa nimbendo: “Pulu Yemonga kongonomo isipe: ‘Pulu Yemone ma koleana lipe mundorumu yemo yu sike Pulu Yemonga malo, yu sike olio molopo kondopo mindi pumolo ulu pulumu simbe yemo,’ ningu tondolo munduku pilku molaa.” nirimu.

³⁰ Aku nirimu pilkulie enone yundu wal-sikulie ningendo: “Nuni ‘Na sike Pulu Yemone lipe mundorumu. Nane nikiru ungume sike ungume.” nilio akumu ‘Sike.’ ningu tondolo munduku piliengi.’ ningu Pulu Yemone mindi ulu tondolo manda telemo ulume mele nuni aku siku nambolka ulu tondolo te liku ora siniye? Nambe-eni kinie kanopolie ‘Nuni sike nikinu.’ nimbu pilimolonje?” niringi. ³¹ “Olionga anda-kolepali ou moloringime kolea ku lieline langi

[‡] **6:28:** inie 6:35,48,63.

mena noringi.[§] Langi mena orumu mele Pulu Yemonga bokune temanemo molemo: ‘Yuni ‘Eno mulu koleana yando langi nangi.’ nimbelie sirimu.* ungu akumu molemo. ‘Nuni olianga aku siku tendeni molo nambe-eniye?’,’ niringi.

³² Yesusini enondo nimbendo: “Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Moloringi yemboma mulu koleana yando langi sirimu yemo Mosisi molo. Tatane sirimu. Molko kondoko mindi puli ulu pulu pelemo langi nikiru kanu sike langimu mulu koleana yando silimo yemo Tata mindila. ³³ Mulu koleana manie omba mana yemboma molko kondoko mindi punge ulu pulumu silimomo yu Pulu Yemone silimo langimu.” nirimu.

³⁴ Yesusini nirimu mele pilku sundukulie, “Awilimu,[†] aku langimu kinié kepe pe pe kepe si.” niringi.

³⁵ Kanu kinie Yesusini enondo nimbendo: “Molko kondoko mindi punge langimu na.[‡] Umbu langi nongolie engele naa kolko kangi tondolo pupili molemele mele aku sipe na molombona onge yemboma enonga minimu engele naa kolomba, konopu tondolo pupili molonge. Umbu no nongolie no waka naa kolko kapola molemele aku mele nanilio ungume kepe molio

^{§ 6:31:} ‘Mena’ akumunge ungu pulumu ‘Nambolka’. Kanu langimu manie orumu kinie enonga anda-kolepalimene noringi temanemo WendoOringi 16 molemo. * ^{6:31:} inie 6:58, Wendo Oringi 16:4, Konana 78:24, 105:40. † ^{6:34:} bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”. ‡ ^{6:35:} aku langimundu ungu te LLuku 22:19 molemola. Yesusini yu mele yepoko pakera molorumu mele nirimu ungumu iboku Jono pulu pulune gomo 449 molemo.

mele kepe manda tembo melekepe ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilinge yemboma altoko alie li minimu no waka naa liepili molonge. § 36 Aku tengen yemboma aku siku molonge nalo “Enone na ‚Pulu Yemonga ulu tondoloma telio mele, kanokolie kanoko sunduku ‘We telemo. Yu Pulu Yemone naa lipe mundorumu.’ ningu pilimele.” ou nimbu sirindu kanu mele kinié kepe aku siku we teko molemele. 37 Tatane ‘Nanga yemboma molangi.’ nimbe mako tondolemo yemboma pali na molombona ongo na tondolo munduku pilinge. Kanu kinie na lombili andongendo na molombona onge yemboma telurindu kepe “Lombili naa ongo anjo pu.” paa naa nimbomo.

38 “ ‘Na nanu konopune pilkiru mele teambo.’ nimbu na mulu koleana mundupu siye kolopo mana maniendo naa orundu, molo. Na lipe mundorumumuni konopuni pilimo mele tembo orundu. 39 Na lipe mundorumu yemone konopuni pilierimu mele isipe: ‘Nane ‚Malo, simbo yemboma pali ‚Malone, nokopa kondopa, telu kepe mundupe siye kolopalie mindili nonge koleana paa naa pumbe,* ma kolea pora nimbé walemonga eno pali topa makinjindipe olando lipili.’ konopu lemo. 40 Na lipe mundorumu Tatane konopuni pilierimu mele isipe: ‘Nanga malo† ‘olio lipe tapondopa, mindili nolemela aulkemo wendo limbe.’ ningu tondolo munduku pilinge yemboma molko kondoko mindi pang.’

§ 6:35: ungu pulu te inie yakondo 4:10*, bokumunge alsena anjokondo “24. laip”. * 6:39: inie anjokondo 10:28, 17:12, 18:9. † 6:40: bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pikinini Bilong God”.

nimbe konopuni pilimo. Kanu kinie aku tengen yemboma ma kolea pora nimbé walemonga kinie nane topo makinjindipu olando limbo." nirimu.

⁴¹ Yesusini "Na mulu koleana maniendo orundu langimu." nirimu pilku keri pilkulie Juda ye awilimene[‡] yumumindili kolko enono pulu polko kono-kono ningulie ⁴² ningendo: "Aku ungu nikimu yemo Joseponga malo Yesusi mindi. Yunge anumu lapaselo kanolemolo kanumu. Pe yu "Mulu koleana molopo mana maniendo orundu." nikimumu nambepa nikimuye?" niringi.[§]

⁴³ Yesusini nimbendo: "Eno anjo yando kono-kono manda nieme! ⁴⁴ Yembo teluri kepe na we manda naa lombili onge. Na lipe mundo-rumu Tatane konopune kundulimo yemboma mindi na lombili olemele. Na moliona ongo na tondolo munduku pilimele yemboma kolea pora nimbé walemonga nane topo makinjindipu olando limbo. ⁴⁵ Pulu Yemone ungu umbu tondo-rumume pilku yemboma ningu siringi yemanga bokune molemo ungu te isipe:

"Pulu Yemone yemboma pali ungu mane simbe."^{*}

ningu toringi bokune aku sipe molemo. Tatane nilimo mele pilkulie kanu ungumenga pulume pilku limele yemboma pali na moliona olemele.

⁴⁶ Tatanga ungumu pilimele nikiru akumu paa sike yunge ungumu pilimelemondo nikiru nalo

[‡] **6:41:** ungu pulu te inie yakondo 1:19*. [§] **6:42:** Mako 6:1-6,
LLuku 4:16-31. ^{*} **6:45:** Aisaya 54:13.

yu mongone naa kanolemele. Ma koleana yembo telurini kepe Tata naa kanoringi naa kanolemele. Yembo telumuni mindi yu kanorumu. Tata kinie molopalie manie orumumuni mindi yu kanorumu.

⁴⁷ "Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Nilio ungume 'Sike nilimo.' ningu tondolo munduku pilimele yemboma molko kondoko mindi punge ulu pulumu eno kinie pelemo.[†] ⁴⁸ Mini pali molko kondoko mindi punge gamo na.[‡] ⁴⁹ Enonga koro-ou moloringi yembomane kolea ku lieline langi mena[§] noringi nalo molko mindi naa puringi. Enonga kolonge walema wendo orumu kinie koloringila.

⁵⁰ "Nalo ikinié nikiru langimu mulu koleana maniendo okomo langimu. Akumu nonge yemboma mini pali naa kolonge. ⁵¹ Pora naa nimbe we lepa mindi puli langimu, akune suku molko kondoko mindi puli ulu pulumu pelemo langimu, akumu mulu koleana maniendo orumu langimu na.* Aku langimu nanga kalumu. 'Ma koleana yemboma, mini pali molko kondoko mindi pangi.' nimbu nane nanga kalumu enonga langi simbo." nirimu.

⁵² „Yesusini aku nirimu pilku sundukulie, yembomane kerepale ningulie, "I yemo olio

^{† 6:47:} inie yakondo 3:16, bokumunge alsena anjokondo "8. bilip", "24. laip". ^{‡ 6:48:} Inie yakondo 6:35*. "Ga nolemele kinie kalu enge nilimo welea naa kolemele mele aku sipe mele nanga ungumu tondolo munduku pilimele yemboma konde molko kondoko mindi punge." nimbe nirimu. ^{§ 6:49:} Menamonga ungu pulumu yakondo 6:31*. ^{*} ^{6:51:} inie 6:35.

yunge kalumu “Nangi.” nimbe nambepa manda simbendo nikimuye?” niringi.

⁵³ Yesusini enondo nimbendo: “Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Enone Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemonga kalumu naa nongo yunge mememo naa nongi liemo molko kondoko mindi puli ulu pulumu eno kinie manda naa pemba. ⁵⁴ Nanga kalumu kinie mememo-selo nonge yemboma alieli molko kondoko mindi punge ulu pulumu eno kinie pelemo. Kanu yemboma ma kolea pora nimbé walemonga nane topo makinjindipu olando limbo.

⁵⁵ “Nanga kalumu sike langimu; nanga mememo sike nomo. Umbu ga kinie no kinie nongolie, kolonge wale wendo olemo kinie kolemele. Nalo nanga kangimu kinie mememo-selo nolemele yemboma molko kondoko mindi punge. ⁵⁶ Nanga kalumu kinie mememo-selo nolemele yemboma eno na kinie tapu toko molemele, na eno kinie tapu topo molio.[†] ⁵⁷ Molopa mindi pulimo Tatane na lipe mundorumu, yuni na ‘Molko mindi pani.’ nirimu-ne molopo mindi pulio, aku siku melela na nonge yemboma ‘Molko mindi pang.’ nimbo, kanu kinie eno mini pali molko mindi punge. ⁵⁸ Aku langimu mulu koleana maniendo orumu langimu. Olionga ou anda-kolepali moloring-imene langi mena nongolie kolonge walema wendo orumu kinie, koloringi, nalo pe kinié orumu langimu kinie ou orumu langi menamo kinie telu sipe molo. Pekinié orumu langi imu[‡]

[†] **6:56:** inie anjokondo 10:38, 14:20, 15:5, 17:11,21,23. [‡] **6:58:** inie 6:35,48.

nonge kinie alieli molko kondoko mindi punge.” nirimu.

⁵⁹ Juda yemboma maku toko Pulu Yemonga ungumu pilieringi ulke te, Kapaniame taonona angilierimu, akune suku Yesusini yemboma ungu mane sipe aku ungume nirimu.

6:60-71 Yemboma Molko Kondongemonga Pulamu Yesusini Nirimu Kinie Pilkulie Yu Lombili Puringi Yembo Awisili Yu Munduku Siye Kolko Puringi Temanemo

⁶⁰ Yesusini ,yunge kalumu kinie mememoselo langi kinie no kinie nongemonga, nirimu mele pilkulie Yesusi lombili andoringi yembo§ awisilini ningendo: “I ungumu aroma topa nikimu. Nawene manda pilipe limbeye? Olio naa pilkimulu.” niringi.

⁶¹ Yu lombili andoringi yemboma yu nirimumunge pilku keri pilku anjo yando kono-kono ningu kerepale niringi Yesusini pilipelie nirimumuni, yuni enondo nimbendo: “I ungumu eno pilku keri pilkimiliye?” ⁶² Pekinié Manie Ombo Mana Ye A Lierimu Yemo oumolorumune kelepa olando pumu kanongi liemo nambe-engeye? Kamu mumindili kolongenje?

⁶³ “Minimuni konde molko puli ulu pulumu silimo; kangimuni konde molko punge uluri naa telemo. Nane enondo ungu nindu akume konde molko mindi puli ulu pulumu. Akume enonga konopune suku pemba kinie eno mini pali konde molko mindi punge. ⁶⁴ Nalo eno molemele

§ **6:60:** bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”.

yembo marene 'yu kolo tokomo.' ningu pilkimili." nirimu. Yuni pilipe 'Yu kolo toli yemo.' ningu pilinge yemboma kinie 'Yu sike ungu nili yemo.' ningu pilinge yemboma kinie koronga apurupe pilipe, Yesusi yu yunge opa puluema lipe simbe yemo koronga pilipe molorumu kulu "Eno mare na 'Kolo tokomo.' ningu pilkimili." nirimu.

65 Yuni ungu te pea nimbendo: "Eno marene na 'Kolo tolemo.' ningu pilimelemonga 'Tatane "Na moliona paa." ni naa nilimo yemboma na moliona manda naa ongo, natondolo munduku manda naa pilku andonge.' ounimbu sindu kanumu."* nirimu.

66 Aku ungu nirimu enamonga kepe pe enamanga kepe yu lombili andoringi yembo awisili yuni nirimu mele pilku keri pilkulie yu munduku siye kolko bulu siku altoko yu lombili naa purungi.

67 Yu munduku siye koloringi kinie yu lombili andoli rurupendo yuni walsipe pilipelie nimbendo: "Eno kepe na 'Mundupu siye kolopo anjo pumolo.' konopu lekemeleye?" nirimu.

68 Saimono Pitane topondopa nimbendo: "Awilimu, nawe molemona pumoloye? Molopo kondopo mindi pumolo ungume nu-kinie pelemo.

69 Olio pilipu nu 'Pulu Yemonga Kake Teli Yemo' nimbu tondolo mundupu pilimolo." nirimu.

70 Yesusini topondopa nimbendo: "Nane nanu eno rurepondo pali 'Nanga yema molangi.'

* **6:65:** inie 6:37,44.

nimbu mako torundu nalo enonga ye te depele[†] mele molemo." nirimu. ⁷¹ (Aku nirimumu Saimono Isikeriote malo Judasini tembamondo pilipelie nirimu. Judasi Isikeriote yu eno ye rurepo akumenga ye te nalo yuni pe Yesusi lipe yunge opa puluema sirimu-ne toringi.)‡

7

7:1-9 Yesusi Yu Molopa Nirimu Mele Yunge Kandi Angenupilini Kuru Naa Mondoringi Temanemo

¹ Kanu kinie pe Yesusi kolea Gallilli disiriki andopa molorumu. Juda ye awili kolea Judia disiriki moloringimene yu tonge nokoko moloringimunge pilipelie yu kelepa 'Judia naapumbo.' nimbe anjo molorumu. ² Nalo Juda yembomane ou kolea ku lieline sele-ulke takoko peringi walema* pilieringi wale kake telime nondopa wendo ombá terimu kinie ³ Yesusi yunge angenupilini yuntu ningendo: ' "Nuni 'ulu tondoloma teleno mele nu lombili andolemele yemboma[†] kanangi.' ningu nu ya munduku siye kolko Judiando pani.' konopu lekemolo." niringi. ⁴ "Yembo tene 'yu kongono tepa molemo mele pilku yu kanoko imbi siengi.' nimbe ulume lopi tepa naa telemo. Akumunge nuaku ulume sike teleno liemo yembomane pali kanangi puku

[†] **6:70:** Depelemo kurumenga nomi Setenenga imbi mele te. Unzu pulu te bokumunge alsena anjokondo "9. devil". [‡] **6:71:** Judasi Isikeriotenga temanemo LLuku 22:1-6,21-23,47-49; Mateyu 26:20-25,47-50; Mako kepe molemo. * **7:2:** Iwalemonga ungu pulu teinie yakondo 5:1*. [†] **7:3:** bokumunge alsena anjokondo "10. disaipel".

te-pou.” niringi. ⁵ Yesusi angenupilini kepe ‘Yesusi yu Pulu Yemone lipé mundorumu-ne orumu yemo.’ ningunaa pilkulie aku siku niringi.

⁶ Aku niringimunge Yesusini enondo nim-bendo: “Nanga walemo ou wendo naa oli.‡ Kinié alieli ulu tengé walema enonga walema. ⁷ Ma kolea yembomane eno kinie konopu keri naa panjilimele nalo nane yembomando “Ulu telememele tekó kenjilimele.” niliomonga na kinie konopu keri panjilimele. ⁸ Eno wale kake telimu wendo ombá pili-punge liemo pangí. Nalo nanga walemo ou naa wendo okomo-na na ‚isili-ou, naa pumbo.” nirimu. ⁹ Aku nimbeline yu Gallilli we molorumu.

7:10-53 Ou Sele Ulkemanga Peringi Mele Pilieringi Wale Kake Telimu Wendo Orumu Kinie Pea Pilingendo Yesusi Jerusalleme Purumu Temanemo

¹⁰ Nalo Yesusi yunge angenupili ‘Wale kake telime§ pea piliemili.’ ningú ou puringi kinie Yesusi kepe purumu. Nalo Yesusi yu ‘naa kanoko imbi siengi.’ nimbe kiyengo nimbe kolea Judia disiriki pupe kolea awili Jerusalleme purumu. ¹¹ Akune Juda yembomanga wale kake telime pilieringi Juda ye awilimene* ‘Yesusi omunje.’ ningú koroko molkolie enono ningendo: “Kanu yemo tena molemonje?” niringi.

‡ **7:6:** Yu tonge wale yu yuyu pilipe molorumu ungu mare laye anjokondo 7:30*. § **7:10:** aku wale kake telimunge ungu pulu te inie yakondo 5:1*. * **7:11:** ungu pulu te inie yakondo 1:19*.

12 We yembomanga awisilini yundu olo toko
ningu andoko moloringi.

Marene ningendo: "Yu ye peangamo." niringi.

Nalo marene ningendo: "Yu yandopa yemboma kolo topa silimo." niringi. **13** Nalo eno Juda
ye awilime pipili kolkolie 'Olio nikimulu mele
eno pilinge kinie mongo limolo.' ningu ungu
tondolo teko naa niringi.

14 Kake teli walema ou wendo orumu suku-
singine Yesusi 'Pulu Yemo popo toko kaloringi,
ulke tembelena pupe yemboma mane sirimu.

15 Juda ye awilimene konopu awisili liku
mundukulie ningendo: "Nambepa iyemo pilipe
konginjeli pelemoye? Yu sukuli awili tengnaa
purumu." niringi.

16 Yesusini topondopa nimbendo: "I ungu
nimbu siliomo nanga ungu te molo. Na
lipe mundorumu-ne orundu yemonga ungumu.

17 'Pulu Yemone "Teaa." nilimo ulume pilipu
lipu teambo.' konopu lepa molemo yembomone
nane ungu nilio ungumunge pulumu pilipelie,
'Nane Pulu Yemonga ungumu nilimo.' molo
'Yuni yuyu konopuni pilipe nilimo.' nimbe
pilimbe. **18** Yembo tene yuyu konopuni pilipelie
ungu nimbe silimomone 'Nanga imbi ola molop-
ili.' nimbe telemo, nalo yembo tene 'Lipe
mundorumu yemonga imbimu lipu ola mundun-
dembo.' nimbe kongono telemo yembomo yu
sumbi nili yembo te molopa, tepa kenjipe kolo
tolu yembo te naa molemo. **19** Ou Mosisini eno
Pulu Yemonga ungu manema naa sinderimuye?

Sirimu nalo eno molemelemanga telurini kepe
kanu ungu manema pilku tengen panjiku naa

telemele. Aku liemo ‘Na kanu ungu manema pulue tolemo.’ ningu nambemune toko kondonge tekemeleye?’ nirimu.

20 Yuni aku sipe nirimu pilkulie yembomane topondoko ningendo: “Nawene nu topa kondomba tekemoye? Nunge konopune kuru te molemomonga pilkulie aku siku nikinu lepamo.” niringi.

21 Yesusini enondo topondopa nimbendo: “Nane ulu tondolo te terindu kinie eno konopu awisili liku mundoringi. **22** Mosisini ‘Kangomanga kangi te makaye teko kopisiengi.’ nimbe ungu mane sipe panjerimumunge eno koro molemele wale Sambatemo[†] kinie kangomanga kangi te makaye teko kopisilimele. (Sike Mosisini ou pulu pulu ‘aku ulumu teamili.’ ni naa nirimu. Ou enonga anda-kolepalimene aku ulumu teringi, nalo pe Mosisini kanu ungu manemo sipe panjerimumunge pilkulie telemele.) **23** Enone Mosisini ungumane sirimumu pilku likulie kango tenga kangi te kopisinge walemo[‡] eno koro molemele wale Sambatemo wendo olemo kinie kopisilimele liemo kapola na Sambate walemo kinie ye te tepo konde lsindumunge na-kinie nambemune mumindili kolemeleye? ‘Sambate walemo kinie kango tenga kangi te kopisiku wendo likulie ‘Papu tekemolo.’ ningi liemo Sambate walemo kinie nane ye tenga kangi pali tepo konde lio akumu papula telio.. **24** Enone mongone

[†] **7:22:** bokumunge alsena anjokondo “37. Sabat”. [‡] **7:23:** LLipai 12:3; bokumunge alsena anjokondo “18. katim skin”.

kanolemele ulume kanokolie sumbi siku ‘Imu sike. Imu kolo.’ ningu naa piliengil! Ulume mimi siku kanoko konopuni pilkulie sumbi siku apuruku kondangi.” nirimu.

*7:25-31(44) “Yesusi Yu Sike Pulu Yemone ‘Lipu Mundumbo.’ Nirimu Ye Nomi Kirasimunje?”
Niringi Temanemo*

²⁵ Yu aku sipe nimbe molopili Jerusalleme moloringi yembo marene eno enono walsiku pilkulie ningendo: “I yemo ‘Topo kondamili.’ ningu molemele yemo naa molemoye? ²⁶ Nalo kaname. Yembo awisili molemelena yu mona ombo angilipe ungu mane sikimu nalo ye awilimene yu ulu te naa tekemele. Enone ‘Yu sike Pulu Yemone ‘Olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.’ nirimu ye nomi Kirasimu.’ ningu pilkimilinje? ²⁷ Nalo olione iyemonga pulu koleamo kanolemolo. Pulu Yemone lipe mundumbe ye nomi Kirasimu ombá kinie yembo tene yu molopa ombá koleamo naa kanopa imbi simbe.”§ niringi.

²⁸ Kanu kinie Yesusi, ou ulke tembelena ungu mane sipe molorumu mele we sipe molopalie, ru nimbeline nimbendo: “Sike enone na kanoko imbi siku, na molopo ondu koleamo kanolemeleye? Na nanu konopuni pilipulie naa orundu. Na lipe mundorumu-ne orundu yemo yu-kinie sike ulu pulumu pelemo yemo. Kanu yemo eno naa pilimele ²⁹ nalo na yu pea molopolie, yuni na

§ **7:27:** Sikenje, molo yuni kolo torumunje? Inie 7:42, Mateyu 2:4-6 unguselo kana.

lige mundorumu-ne orundu akumunge nane yu kanopo imbi silio." nirimu.

³⁰ Aku nirimu kulu pilkulie yu ambolko liku ka singe teringi nalo yu tongue walemo ou wendo naa orumu kulu yembo tene yu naa ambolorumu.* ³¹ Yembo awisilini aku tengen teringi nalo yembo awisilini ningendo: "Pulu Yemone 'Lipu mundumbo.' nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu† ombalie nimbemone, iyemone yu molemo mele lipe ora silimo ulu tondoloma‡ telemo mele kanu yemone ulu tondolo olandopama manda tembaye? 'Ye nomi Kirasimuni temba.' nimbu pilimolo ulume i yemone telemo." ningulie 'Yu sike kanu yemo.' ningu tondolo munduku pilieringi.

7:32-36 Juda Ye Awilimene Ele Ye Mare "Yesusi Puku Ka Si-Pee!" Ningu Liku Mundoringi Temanemo

³² Yembomane aku sipe Yesusi molorumu meleaku siku anjo yando olo toko kerepale niringi mele Juda ye awili Parisimene pilkulie niringimuni, eno kinie Pulu Yemo popo tondoringi ye awilime kinie enone§ ulke tembele ele ye mare "Yesusi puku ka si-pe!" ningu liku mundoringi.

* **7:30:** 6,8 Yesusinge tongue walemo ou wendo naa oli ungu mare inie 2:4, 8:20, 12:23, 13:1, 17:1, 18:11, LLuku 4:28-30, 9:51, Mateyu 26:18, Mako 14:35-36. † **7:31:** bokumunge alsena anjokondo "23. Krais". ‡ **7:31:** ungu pulu te inie yakondo 2:11*. § **7:32:** bokumunge alsena anjokondo "11. Farisi", "34. pris".

³³ Kanu kinie Yesusini nimbendo: “Laye-kolo mindi eno kinie molopolie, pe na lipe mundo-rumu yemo molemona kelepo pumbo. ³⁴ Pe enone na koronge nalo naa kanoko, molombona manda naa onge.” nirimu.

³⁵ Juda ye awilimene enono anjo yando kerepale ningulie ningendo: “Yu tena pumbe-na olio manda yu naa pupu kanomoloye? Aku liemo olionga Juda yembo mare ou kolea lupemanga puringi molemele koleamanga pupe yembo ta-lape lupema* ungu mane sipe molomba-na naa kanomolonje? ³⁶ Yuni ou nimbendo: “Na koronge nalo enone na naa kanonge. Na molombona eno manda naa onge.” nimu kanumu ungu pulumu nambolkanje?” niringi.

7:37-39 Konde Molopa Mindi Puli Ulu Pulumu Pelemo Nomonga Ungu Te†

³⁷ Pe, yemboma Jerusalleme ongo maku toko kake teli walemanga‡ ulume teringi walema pora nimbéndo wale awilimu wendo orumu kinie Yesusi ola angilipelie tondolo mundupelie nimbendo: “Yembo te no waka kolomu liemo na moliona omiba no nopili. ³⁸ Na molio nilio mele “Sike.” ningu tondolo munduku pilinge§ yemboma enonga konopumenga konde molopa mindi puli noma pikipe wendo ombá.* Pulu Yemonga bokune ungu te aku sipe nimbe

* ^{7:35:} bokumunge alsena anjokondo “2. arapela lain”.

† ^{7:36:} inie yakondo 4:10,14. ‡ ^{7:37:} Walemanga imbimu inie yakondo 7:2; ungu pulumu 5:1*. § ^{7:38:} bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. * ^{7:38:} inie yakondo 4:10,14, ungupulu te 4:10*.

molemo." nirimu. ³⁹ Yuni ungu nirimumunge pulumu isipe: "Yu Pulu Yemone sike lipe mundo-rum, olio lipe tapondomba yemo molemo." ningu tondolo munduku pilinge yemboma pe walse Pulu Yemonga Minimu enonga konop-umenga ombo molomba lingemondo nirimu. Yesusi ou kolopa lomboropa ola molopa mulu koleana kelepa olando naa purumu kulu Minimu ou naa oli.

7:40-44 Yemboma Yesusi Molorumu Mele Kerepale Ningu Moloringi Temanemo

⁴⁰ Yembomane Yesusini ungu nirimume pilkulie, marene ningendo: "I yemo Mosisini 'Pulu Yemonga ungu umbu tondombama pilipe yemboma nimbe simbe ye te ombá.' nirimumu[†] i yemo lemo." niringi.

⁴¹⁻⁴² Marene ningendo: "Yu Pulu Yemone 'olio nokopa kondomba lipu mundumbo.' nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu." niringi.

Marene ningendo: "Pulu Yemone lipe mundumbe ye nomi Kirasimu kolea Gallilli disiriki molopalie ombáye? Yu Gallilli naa menge. Pulu Yemonga bokumuni nimbendo: 'Pulu Yemone lipe mundumbe ye nomi Kirasimu ye nomi kingi Depisini kalopa limbe. Depisi yu meringi Betellieme taono akune ye nomi Kirasimu menge.' nilimo[‡] kanumunge yu Gallilli disiriki manda naa menge lemo." niringi.

[†] **7:40:** UNGU-MANEMA 18:15,18 molemo; bokumunge alsena anjokondo "35. profet". [‡] **7:41-42:** Maika 5:2. Akumu sike Yesusi Betellieme taonona meringi, Mateyu 2:1,4-6, LLuku 2:4-6.

43 Aku siku yemboma Yesusi molorumu mele kerepale ningu konopu lupe lupe lieringi.
44 Yembo marene 'Yesusi ka siemili.' konopu leko moloringi nalo tene yu pupe ambolopa naa lsimu.

*7:45-52 Juda Ye Awilimene 'Yesusi We Yere.'
*Konopu Lierringi Temanemo**

45 Ulke tembele ele-yema Yesusi kinie yemboma kinie ningu moloringi mele pilku molkolie, pe we kelko yando ongo Pulu Yemo popo tondoringi ye awilime kinie Parisi yema kinie moloringine puringi. Yesusi ka siku naa mengo oringi kulu kanokolie enone ele yemando ningendo: "Yemo nambemune naa mengo ongiye?" niringi.

46 Ele yemane ningendo: "Molo. Ye tene ou ungu mane silimele mele yuniaku sipe naa simu. Yuni ungu mane paa olandopa simu." niringi.

47 Parisimene pilku keri pilkulie ningendo: "Yuni kolo topa ungu nimume 'Sike nimu.' konopu leko eno we kelko yando ongiye?

48 Olionga ye awilime kinie Parisi yema kinie olionga ye tene "Yu molemo nilimo mele sike akumu molemo." nimbe piliemuye? „Molo, tene aku sipe naa nimbe pilemu kanumu.„[§]

49 Nalo we yembo maku toko molongime Mosisini ungu mane sirimu pelemoma paa naa pilimele. Pulu Yemone enonga kotemo koronga

§ 7:48: Sikenje. Molo Nikodimasi koronga kiyengo nimbe 'Yesusi yu sike Pulu Yemone mako topa lipemundorumu ye nomi Kirasimu.' nimbe yu kuru mondopa molorumunje? Ya 7:50 kinie yakondo 3:1-21 kanani.

pilipe, kolonge kinie ‘Mindili nangi.’ nimbe panjerimu.” niringi.

⁵⁰ Nikodimasi, yu ou walse Yesusi molorumune purumu ye kanumu,* Parisi ye kanumenga te yu, yuni eno walsipelie nimbendo: ⁵¹ “Olionga ungu manemane ‘Yembo te kote naa pilkulie we mongo liku sie.’ nilimoye? Yu ou kotena ombalie nilimo mele pilipulie pe ungu nilimomanga pulume apurupu pilimolo.” nirimu.

⁵² Parisi yemane yundu topondoko ningendo: “Aku nu kepe kolea Gallilli ye teye? Pulu Yemonga bokune sukundu mimi siku kanani. Mimi siku kanokolie, ‘Pulu Yemone ungu umbu tondolime pilipe yando nimbe simbe ye te Gallilli wendo ombá.’ nimbe pelemo kanoníye?” niringi.[†]

7:53-8:11 Ambo Ye Puli Te Kinie Ye Te Kinie Wa Ulu Kerinele Teringili Kinie Yesusini Ulu Te Terimu Temanemo

⁵³ Yemboma pali ulkendo bulu-balu ningu purungi

8

¹ nalo Yesusi ma pangit te ‘Ma Pangi Unjo Ollipi Ponie’ nili akune olando purumu.

² Kanu kinie kolea tangorumu kinie ipulueli-ou yu kelepa ,Pulu Yemo popo toko kaloringi, ulke tembelena purumu kinie yemboma yu molorumune ongo maku toko moloringi kinie eno ungu mane simbendo yu manie molorumu.

* **7:50:** inie 7:48*. † **7:52:** ya 7:40,41.

³ Kanu kinie Pulu Yemonga ungu manemanga pulume pilku mane siringi yema kinie* Parisi yema kinie† enone ambo ye puli te ye te kinie wa ulu kerinele teringilimu liku mengo ongo yemboma moloringi kumbi-kerena ongo anjikulie, ⁴ Yesusindu ningendo: “Ungu Mane Silimu, i ambo ye pulimu ye te kinie wa ulu kerinele teko molongili yembomane kanongi-ne membo okomolo. ⁵ Mosisini ungu mane te sipe panjipelie nimbendo: “Amboaku tembamo kouni toko kondaa.” nirimu‡ kene nuni nambolka niniye?” niringi. ⁶ Nalo enone sike pilingendo naa niringi. ‘Yuni nambolka nimbenje? Nimbe kenjimbe kinie kote tendemolo.’ ningu aku siku walseringi.§

Nalo Yesusi ma kanopa kimuni mana ‚we, imbi topa molorumu. ⁷ Kanu kinie yu alieni walsi-pou-pou teringi kulu olando sipe kanopalie enondo nimbendo: “Enonga ye te ulu pulu keri te naa pelemo ye tene i ambomo kumbi lepa kouni topili.”* nirimu. ⁸ Aku nimbeline yu kelepa ma kanopa mana we imbi topa molorumu.

⁹ Aku nirimu kulu pilkulie ye awilime eno te talo ningu pena pena puku Yesusi munduku siye kolko eno puringi. Ye awilimenga ye nomime ou kumbi leko puringi kanu kinie we ye awilime akilku puringi kinie ye awili te Yesusi kinie naa molopa yuyu molopa, ambomo yu molorumune

* **8:3:** bokumunge alsena anjokondo “41. saveman”. † **8:3:** bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”. ‡ **8:5:** LLipai 20:10, Ungu Manema 22:22. § **8:6:** ungu pulu te Mateyu 16:1***.

* **8:7:** Unku-Manema 17:6-7.

we angilierimu. ¹⁰ Kanu kinie Yesusi olando sipe kanopalie ambomo walsipelie nimbendo: “Ambomo, yema tena molemeleye? Ye tene nu ‘Teko kenjenumunge kote tendambo.’ naa nimuye?” nirimu.

¹¹ Ambomone nimbendo: “Awilimu, tene na kote naa tendemba tekemo.” nirimu.

Yesusini nimbendo: “Nane kepe ‘Nuni teko kenjenumunge mongo lieni!’ naa nikiru kene nu pukulie ulu pulu keri teleno mele munduku siye kolko kelko naa tei!” nirimu.

*8:12-20 (I temanemonga imbi talo mele.)
Te:Yesusi Molorumu Mele Yuni Yuyu Witinese
Molopa Yemboma Nimbe Sirimu Temane Te†
Te:Yesusi Mana Yembomanga PaTendelimunge
Ungu Te*

¹² Yembo moloringimendo Yesusini kelepa nimbendo: “Na ma koleamanga pali yembo-manga patendelimu.‡ Naandopo molombona lombili andoko molonge yemboma sumbulu tolle naa andoko molonge. Konde mololi ulu pulumu silimo patelimu kinie molonge.” nirimu.

¹³ Aku nirimu kulu ye awili Parisimene§ pilkulie yu karaye tekolie ningendo: “Nu moleno mele nunu ningu silino kene nuni ungu nikinume pilipulie ‘Sike nikimu.’ nimbu pilimelanje manda naa telka.” niringi.*

† **8:11:** inie yakondo 5:31-40. ‡ **8:12:** inie yakondo 1:4,5,9, Jono Kumbi Lepamo 2:8-11. Yesusini yu mele yepoko pakera molorumu mele nirimu ungumu iboku Jono pulu pulune gomo 449 molemo. § **8:13:** bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”. * **8:13:** inie yakondo 5:31-47.

14 Yesusini topondopa nimbendo: “Na ou molopo orundu koleamo kinie kelepo pumbo tekero koleamo kinie pilipu moliomonga na molio mele sike nanu nilio nalo nane iungu nikirumu sike ungumu. Nalo na molopo orundu koleamo kepe pe pumbo tekero koleamo kepe eno naa pilkimili. **15** Mana yembomane pilku apuruku telemele mele eno Parisi yemane aku siku pilkulie apurulimele, nalo nane yembo te naa apurulio. **16** Nalo nane sike pilipu apurulkenje na nanu manjipu naa apurulkemonga sumbi sipu apurulke. Na lipe mundorumu ye Tata kinie pea tapu topo molembolomonga sumbi sipu pilipu apurulke. **17** Enonga ungu mane te bokune molemo kanumu isipe: ‘Yembo talone ungu te ningu singili liemo ‘Aku ungumu sike.’ niengi.’ aku sipe nimbe pelemo.[†] **18** Akumunge na molio mele nanu nimbu silio kepe; na lipe mundorumu ye Tatane na molio mele nimbe silimola.” nirimu.

19 Kanu kinie enone walsikulie ningendo: “Lanie tena molemoye?”[‡] nirangi.

Yesusini topondopa nimbendo: “Enone na kepe nanga Lapamo kepe naa kanoko imbi silimele. Enone na kanoko imbi silimelanje Tata kepe kanoko imbi silimela.” nirimu. **20** Yesusi ulke tembelena sukundu, Pulu Yemonga ningu yembomane kou mone siringi unjo ketema lierimu koleana molopa yemboma ungu mane sipe molopalie iungume nirimu. Nalo yunge

[†] **8:17:** Unzu-Manema 19:15. [‡] **8:19:** inie anjokondo 14:7-11.

walemo§ wendo naa orumu kulu yembo tene yu ambolko liku ka naa siringi.

8:21-30 Yesusini Ye Awilimendo “Na Pumbo Koleana Eno Manda Naa Punge.” Nirimu Temanemo

²¹ Yesusini altopa Juda ye awilimendo nimbendo: “Nakinie pumbo tekero, kanu kinie enone na koroko kelkolie enonga ulu pulu kerime konopune pepili kolonge. Na pumbo koleana eno manda naa onge.” nirimu.

²² Aku nirimu kulu pilkulie Juda ye awilimene enono kerepale ningu walsikulie ningendo: “Aku nambemune ‘Napumbo koleana eno manda naa onge.’ nikimuye? Akuliemo yu yuyu topa kondombanje?” niringi.

²³ Yesusini kelepa nimbendo: “Eno manie yemboma, naola yemo. Eno ma kolea pulu yemboma, na ma kolea pulu ye te molo. ²⁴ Nane enondo ou nimbondo: “Ulu pulu kerime konopune we pepili kolonge.” nindu kanumu. Akumu “Na kinié molio ou-pulu-pulu molorundu pe molopo mindi pumbo yemo.” nimbu silio mele enone ‘Sike akumu molemo.’* ningu tondolo munduku naa piliengi liemo pe eno kolonge kinie sike enonga ulu pulu kerime konopune we pepili kolonge.” nirimu.

²⁵ Parisi yemane yu walsikulie ningendo: “Nunaweye?” niringi.

§ **8:20:** ungu pulu te inie yakondo 7:30*. * **8:24:** inie 8:28,58; anjokondo 13:19. Yesusi yu “Pulu Yemo molio.” nimbéndo aku sipe nirimu. Ou Mosisini Pulu Yemondo “Nu imbi naweye?” nirimu kinie Pulu Yemone aku sipe nirimula.

Jesusini topondopa nimbendo: "Na molio mele eno alieli nimbu silio kanumu na mindi. ²⁶ Nane eno molko ulu telemele mele pilipu apurupulie enone tekohkenjilimele mele ungu awisili nimbu silke nalo nanu konopuni pilipulie ungume naa nilio. Na lipe mundorumu yemo, yuulu sikema mindi tepa ungu sikema mindi nilimo ye, kanumuni nilimo mele mindi pilipulie mana yemboma nimbu silio." nirimu.

²⁷ Yuni Lapando nirimu nalo eno yuni nirimu mele pulumu naa pilieringi kulu ²⁸ Jesusini enondo nimbendo: "Pe enone Manie Ombo Mana Ye A Lierimu Yemo ola uku toko panjingekinie[†] enone pilkulie "Na kinie molio ou-pulupulu molorundu pe molopo mindi pumbo yemo." nimbu silio mele enone 'Sike akumu molemo.'[‡] ningu pilkulie kepe, "Na nanu konopuni pilipulie naa telio.[§] Tatane na mane silimo mele mindi pilipulie nilio." alieli nimbu silio 'Akumu sike lemo.' ningu pilinge. ²⁹ Na lipe mundorumu-ne orundu yemo na kinie pea tapu topo molembolo; alieli yu kanopa peanga kanolemo ulume mindi teliomonga yuni walsikele kepe na mundupe siye naa kolemo." nirimu. ³⁰ Yuni aku sipe nimbe molopili kepe yembo awisili 'Yesusi yu Pulu Yemone sike lipe mundorumu.' ningu tondolo munduku pilieringi.*

*8:31-38 Ungu Sikemone Olio Ka Silimo Melema
Wendo Lindipe 'We Molko Kondangi.' Nimbé*

[†] **8:28:** inie yakondo 3:14, anjokondo 12:32-33, 19:18. [‡] **8:28:** inie 8:24,58, anjokondo 13:19. [§] **8:28:** inie yakondo 5:30.

* **8:30:** bokumunge alsena anjokondo "8. bilip".

Temanemo

8:31-41 Eporayamone Kalopa Lsimu Yembo-mando Yesusini Nirimu Temanemo

³¹ 'Yu sike.' ningu pilieringi Juda yembomando Yesusini nimbendo: "Nane ungu mane silioma sike pilku liku tenge panjiku molongi liemo eno sike nanga lombili andolime molonge.[†] ³² Aku tekolie, enone sike ungumu pilinge kanu kinie eno ka silimo melema sike ungumuni wendo lindipe 'eno we molko kondangi.' nimbé." nirimu.

³³ Enone topondoko yuntu ningendo: "Olio Eporayamone kalopa lsimu yemboma molopo, yembo tengah ka kongono te naa tendepo molorumulu.[‡] Aku liemo nuni 'Ka silimo melema wendo pumbe olio molko kondonge.' ninu kanumu nambeko pilkulie ninuye?" niringi.

³⁴ Yesusini topondopalie nimbendo: "Nane eno paa sike nimbu sikirumu: Yembo ulu pulu keri telemelema ulu pulu kerimene ka silimo kinie aku ulu pulu kerimenga ka kongono telemele. ³⁵ Ka kongono telemo kendemandemo ulke pulu

[†] **8:31:** bokumunge alsena anjokondo "10. disaipel". [‡] **8:33:** Kolo toringi. Isirele yembomanga anda-kolepalime kolea Isipi moloringi kinie Isipi yembomane "Eno paa mindili nangi." ningu ka kongono mele siku ka pulse toko enonga ambolangoma "Ambolango mengolie kangoma kanoko likulie toko kondangi." niringi (Wendo Oringi 1, 5). Pe Pulu Yemone eno lipa tapondopa kolea Isipi ulsu memba purumu. Ulu te i-sipela: Yesusi molopili Isirele yemboma eno enono nokoko naa moloringi. Romo yembomane Isirele yemboma tondolo munduku nokoringimunge Isirele yemboma kapola naa molko Romo yemboma paa konopu keri panjeringi. Pe altoko kolo toringi ungu te inie anjokondo 19:15 molemola.

yemboma kinie pea kamu naa molemo, nalo ambolango te yunge ulke pulu yemboma kinie aliel telune tapu toko molemele. ³⁶ Akumunge ‚Ulke Pulu Yemonga, Malone ‘Eno ka silimo melema mundupe siye kolopili, eno we molko kondangi.’ nimu liemo meltene sike ka naa simbe, we paa sike molko kondonge. ³⁷ ‘Eno Eporayamone kalopa lsimu yemboma molemele.’ na pilipu molio nalo enonga konopune nanga ungumu naa pelemomonga na toko kondonge tekemele. ³⁸ Nane Tata kinie molopolie kanorundu mele eno nimbu silio. Enone enonga laniene nilimo mele pilkulie telemele.” nirimu.

8:39-47 Yesusini “Enonga Lanie Setene.” Nirimu Temanemo 8:42-47 “Setenene Kalopa Lsimu Yemboma Molemele.” Nimbe Yesusini Nirimu Temanemo

³⁹ Yesusini yembomando “Eno lanienga ungumu pilkulie telemele.” nirimu kinie pilkulie Juda yembomane topondoko ningendo: “Olionga lapa kalopa lsimumu Eporayamo.”§ niringi.

Yesusini nimbendo: “Molo. Eno sike Eporayamone kalopa lsimu yemboma molemelanje Eporayamone terimu mele eno aku siku telemela. ⁴⁰ Nalo aku naa telemele. Pulu Yemone na nimbe sirimu ungume na pilierindu ungu sikema eno nimbu silio yemo toko kondonge tekemele. Eporayamone aku sipe naa terimu. ⁴¹ Eno enonga laniene telemo mele manda manjiku telemele.” nirimu.

§ **8:39:** bokumunge alsena anjokondo “31.1. pikinini bilong Eporayamo”.

Enone tondolo karaye tekolie ningendo: "Olionga anumu ye te lupe kinie wapora topalie olio naa merimu. Olionga lapa kanumu Pulu Yemo telu mindi." niringi.

⁴² Yesusini enondo nimbendo: "Na Pulu Yemo kinie molopolie oruntu ya moliomonga Pulu Yemo yu sike enonga Lapa lelkanje enone na konopu mondolemela. Nananu konopuni pilipulie naa oruntu. Yuni na lipe mundorumune oruntu. ⁴³ Nane ungu niliomanga pulumu nambemune sumbi siku naa pilimeleye? 'Ungu pulumu naa pilimolo.' ningu liku su silimele akumunge nanga ungumu eno naa pilimele. ⁴⁴ Eno Depelemonga* ambolangoma, Setene enonga lapamo. Laniene kanopa peanga kanolemo mele 'teamili.' ningulie yuni "Eno tea." nilimo mele 'Paa teamili.' nilimele. Ou-pulu-pulu mulu maselo kokele wendo orumu kinie yu yembo topa kondoli yemo molorumu mele aku silimu yandopa kinié we molemo. Yu sike ungu pulu te naa perimu-ne sike ungu te walsikele kepe paa naa nirimu. Yu kolo tolemo yemo; yu sike kolo toli ungumunge pulu yemo molemomonga ou yu kolo torumu mele yandopa kinié kepe pe kepe kolo mindi tolemo tomba. ⁴⁵ Nalo nane ungu sikema nimbu siliomonga eno naa pilku 'Kolo tolemo.' ningu pilimele.

*8:46-59 Yesusi Kinie Isirele Ye Awili Mare
Kinie Kerepale Niringi Temanemo 8:48-59 Yesusini
"Eporayamo*

* **8:44:** Depelemo kurumenga nomi Setenenga imbi mele te. Unku pulu te bokumunge alsena anjokondo "9. devil".

46 “Nawene nanga konopune ulu pulu keri telu kepe pelemo manda lipa ora simbeye? Te naa pelemo nalo nane ungu sikemo nindu liemo ‘Sike nikimu.’ ningu eno nambemune naa pilimeleye?

47 Pulu Yemonga ambolangomane Pulu Yemone nilimo ungumu pilku limele. Eno Pulu Yemonga ambolangoma naa molkoliet[†] yunge ungumu nane nimbu silioma “Naa pilimolo.” ningu naa pilku limele.” nirimu.

48 Juda ye awilimene[‡] yundu topondoko ningendo: ““Nu Sameria ye te molemo, nunge konopune kuru te molemo.” nilimolo kanumu sike nilimolo.” niringi. „Juda yembomane Sameria yemboma kinie konopu keri panjeringi kanumunge[§] yu iri toko ungu taka tondoko “Yu ye keri te.” ningendo “Nu Sameria ye te.” niringi.,

49 Niringi mele pilipelie Yesusini topondopa enondo nimbendo: “Nanga konopune kuru te naa molemo. Nane Tatanga imbi lipu ola mundundulio, nalo enone nanga imbi teko ken-jindilimele. **50** Nanu ‘Imbi ola molopili.’ naa nilio, nalo ye te molemo akumuni ‘Na imbi ola molopili.’ nimbe nanga imbi lipa ola mundundulimo. Kanuyemone nane nilio mele kepe enone nilimele mele kepe mimi sipe pilipe apurupe tene ‘Sike nikimu.’ nimbe pilipe molemo. **51** Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Yembo te nanga ungumu pilipe lipa tepa molomba

[†] **8:47:** inie 8:42. Bokumunge alsena anjokondo “31. pikinini”.

[‡] **8:48:** ungu pulu inie yakondo 1:19*. § **8:48:** bokumunge alsena anjokondo “39. Sameria”.

yembomo paa kamu naa kolopa molopa mindi pumbe.” nirimu.

⁵² Juda ye awilimene yuntu ningendo: “Kinié olio pilkimulu, kuru te paa sike nunge konopune molemo lemo. Anda kolepa Eporayamo kolorumu;* Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilku yemboma ningu siringi yema† koloringila. Nalo nuni ninindu: “Nanga ungumu pilipe lipe molomba yembomo kamu naa kolomba.” nikanu. ⁵³ Eporayamonga imbi manie mele molopa nunge imbi ola molemoye? Yunge imbi paa ola, nalo yu kepe kolorumula. Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilku yemboma ningu siringi yemboma kepe imbi ola molorumu nalo koloringila. Nunge imbimu ola enonga imbime manieye? Paa molo! Nu koropamo.” niringi.

⁵⁴ Yesusini topondopa nimbendo: “Nane nanga imbi nanu lipu ola mundulkenje na imbi paa sike ola naa molka, na we mindi nilke. Nalo akumu molo. Tata, yuntu enone “Olionga Pulu Yemo.” nilimele kanumuni nanga imbi lipe ola mundundulimo. ⁵⁵ Enone yu naa kanoko naa pilimele nalo nane yu kanopo pilio. Nane “Yu naa kanopo naa pilio.” nilkenje eno kolo tolime molemele mele na aku sipu molka. Nalo nane yu paa sike kanopo pilipu, yunge ungumu pilipu lipu tepo molio. ⁵⁶ Enonga anda kolepa Eporayamone na mana manie ombó walemo kanomba pilipelie konopu sipe molorumu. Kanu walemo kamu kanopalie konopu sirimu.” nirimu.

* **8:52:** Ou Pulu Pulu 25. † **8:52:** bokumunge alsena anjokondo “35. profet”.

57 Kanu kinie Juda ye awilimene yundu ningendo: “Nunge ponie tokapu talo ou naa pora nili. Nu kango yemo mindi. Pe nu “Eporayamo kanorundu.” nakinuye? Nuni yu manda naa kanorunu. Kolo tokono.” nirangi.

58 Yesusini enondo nimbendo: “Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Eporayamo sike paa koronga ou molopa kolorumu nalo yu ou naa molopili na molorundu.”[‡] nirimu.

59 Aku nirimu kulu pilkulie enone “Yu topo kondamili.” ningu kou liku yu tonge teringi. Nalo Yesusi lopi tepalie, ulke tembelena kiyengo nimbe ombo ulsu purumu. Ou Naa Molopili Na Molorundu.” Nirimu Temanemo

9

Kolomongo Awili 9 Yesusini Mongo Keri Lierimu Ye Te Tepa Konde Lsimu Kinie Pe Parisi Yema Kinie Ulu Te Wendo Orumu Temaneselo

9:1-12 Yesusini Mongo Keri Lierimu Ye Te Tepa Konde Lsimu Temanemo

‡ 8:58: Yesusini “Eporayamo naa molopili na molorundu.” nirimu akumu Umbu-Ungune “molorundu” ya molemo nalo Yesusi yunge ungune sike “molorundu” naa nirimu. “Molio” nirimu. “Eporayamo yu ou naa molopili na molio.” nirimu. Inie 8:24,28 kinie, anjokondo 13:19 kinie kananila. Nambemune, Pulu Yemonga imbi ‘Yawe’ akumunge ungu pulumu ‘Molio’. Akumunge yembomane “Yu Pulu Yemo molemo.’ ningu piliengi!’ nimbe Yesusini aku sipe “molio” nirimu. Akumunge ungu pulumu Wendo Oringi 3:14 molemo kana. Yesusi “molio” nirimuungu pokore inie yando 6:35* kana.

¹ Yesusi aulkena pumbe purumu kinie mongo keri lierimu ye te molorumu kanorumu. Anumuni olona sukundu mongo keri lielimu merimu. ² Pe yu lombili andoli yemane yu walsikulie ningendo: “Rapai,* nawene ulu pulu keri terimumunge iyemonga anumuni yu olona sukundu mongo keri lielimu merimuye? Yemo yuyu terimu molo anumu lapaselone teringiliye?” niringi.

³ Yesusini nimbendo: “Yemo yuni kepe anumu lapaselone kepe ulu pulu keri te teringi ne yu mongo keri naa lierimu. ‘Pulu Yemonga ulu tondolo te iyemo kinie mona wendo opili yemboma pali kanangi.’ nimbe iyemo mongo keri lierimu.

⁴ Iwalemo pora naa nimbe ena ou naa pupili na lipe mundorumu yemonga kongono paa temolo. Ipu lemba kinie yembo tene manda kongono naa temba. ⁵ Na ima koleana molopolie, na ma koleana yembomanga patendelimu molio.”† nirimu.

⁶ Aku nimbeline yu mana lkambe topalie mamo kinie ambolopa topele-mapele topalie yemonga mongoselonga kandopalie nimbendo: ⁷ “Nu no-mongo Silloamo puku kumbi-kerena no lepou.” nirimu. (Silloamonga ungu pulumu ‘lipe mundoli’.) Yu akune pupe kumbikerena no lierimu kinie mongoselo peanga lierimu, melema kanolipe ulkendo purumu.

⁸ Kanu kinie yunge kolea yemboma kinie “Yu koumone siee.” nimbe ou aulkena mawa tepa molorumu kanoringi yemboma kinie yu aku

* **9:2:** ‘Rapai’ ungu pulumu inie yakondo 1:38*. † **9:5:** inie yakondo 8:12.

sipe orumu kanokolie enone enono anjo yando kerepale ningu walsikulie ningendo: "I yemo ou "Kou mone sie." nimbe mawa tepa molorumu kanu yemonje?" niringi.

⁹ Marene ningendo: "Sike, yu aku yemo mindi." niringi.

Marene ningendo: "Molo. Elo kumbi-kere telu sipe nalo iyemo lupe." niringi.

Nalo yemo yuyu tondolo mundupelie nimbendo: "Yekanumu na mindi." nirimu.

¹⁰ Enone topondokolie ningendo: "Nunge mongoselo nambe-enu kinie peanga liemuye?" niringi kinie

¹¹ yuni topondopa nimbendo: "Ye te 'Yesusi' nilimele kanumuni olí lipe mongoselonga ape kandopalie nimbendo: "No-mongo Silloamo puku kumbi-kerena no le-pou." nimukinie pupu kumbi-kerena no le-pondu kinie nanga mongoselo peanga liemu-ne kolea kanondu." nirimu.

¹² "Aku yemo tena molemoye?" niringi kinie "Na naa kanondu." nirimu.

9:13-34 Parisi Yemane Mongo Keri Lierimu Yemo 'Nambe Peanga Liemunje Piliemili.' Niringi Temanemo (Kolomongo Awili 9 pali temane telumu.)

¹³ Ye ou mongo keri lierimumu yembo-

mane Parisi yema[‡] moloringine mengo puringi.

¹⁴ Kanu kinie, Yesusini le-olí lipe yemonga mongoselonga ape kandopalie yemonga mongoselo 'altopa peanga liepili.' nirimu kanu walemo Juda yemboma koro moloringi, wale Sambate

[‡] **9:13:** bokumunge alsena anjokondo "11. Farisi".

kinie§ terimu, ¹⁵ akumunge Parisi yemane kepe yu walsikulie ningendo: “Nunge mongoselo nambepa peanga liemuye?” niringi.

Yemone topondopa nimbendo: “Nanga mongoselonga oli ape kandomu kinie na kumbikerena no lepolie kinie na mongone kanokoro.” nirimu.

¹⁶ Parisi ye marene ningendo: “I yemo Sambate walemo naapilipe we andolemo, aku sipe ulu pulu keri telemomonga Pulu Yemone yu naa lipe mundorumu lemo.”* niringi.

Nalo marene ningendo: “Pulu Yemone lipe tapondomba kinie mindi yembo tene iulu tondoloma mele manda temba† aku sipe mele ye ulu pulu keri telemo tene manda telkaye?” niringi.

Akumunge eno anjo yando kerepale ningu konopu telune pupili naa moloringi.

¹⁷ Akumunge mongo ou keri lierimu yemo altoko walsikulie ningendo: “Kanu yemone nunge mongomo tepa peanga tendemu akumunge yundu nu nambolka konopu lekenoye?” niringi.

Yemone topondopalie nimbendo: “Yu Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilipe yemboma nimbe silimo yete.”‡ nirimu.

¹⁸ Nalo Juda ye awilimene§ “‘Iyemo ou yunge mongomo paa sike keri lierimu, pe kinié peanga liemu.’ nimbu ‘sike lemo.’ we naa nimolo. Yu olio kanopo imbi naa silimolo kene anumu

§ **9:14:** bokumunge alsena anjokondo “37. Sabat”. * **9:16:** inie 9:24. † **9:16:** ungu pulu te inie yakondo 2:11*. ‡ **9:17:** bokumunge alsena anjokondo “34. profet”. § **9:18:** ungu pulu inie yakondo 1:19*.

lapaselo walsipu piliemili wale.” niringi. ¹⁹ Kanu kinie anumu lapaselo oringili kinie walsikulie ningendo: “I yemo elonga marenaye? “Anumuni merimu kinie mongomo keri lierimu.” nilimbele kanu yemo imuye? Aku liemo kinié nambepa mongone kanolemoye?” niringi.

²⁰ Anumu lapaselone topondokolo ningelendo: “Yu sike oltonga malo, anumuni merimu kinie yunge mongomo keri lielimu merimu yemo olto kanokombolo. ²¹ Nalo kinie yunge mongoselo peanga liemumu nambepa temunje olto naa kanombulu. Yu nawene mongoselo tepea peanga tendemunje akumu olto naa la kanombulu. Yu yemo molemo kene yu temu mele yuyu nimbe sipili yu walsiku piliee.” niringili. ²² Anumu lapaselo Juda ye awilime pipili kolkololie aku siku niringili. Juda ye awilimene ou ningu panjikulie ningendo: “Yembo tene ‘Yesusi yu sike Pulu Yemone lipe mundorumu ye nomi Kirasimu.’ nimu liemo aku yembomo ulke maku topo Pulu Yemonga ungumu pilimolo ulkemanga naa opili kamu makoromolo.” niringimunge aku siku niringili. ²³ Ou ye awilimene akusiku ningu panjeringimu anumu lapaselo pilkululie “Yu yemo kene yuyu nipili walsiku pilie.” niringili.

²⁴ Juda ye awilimene kelko talo siku ou mongo keri lierimu yemo “Ou.” ningulie yundu ningendo: “Nuni ‘Pulu Yemo pilipe molemo.’ ningu kolo naa toko, nu temu mele sumbi siku olio piliemili ningu si! ‘Olio Pulu Yemonga ungumu mimi sipu pilimolo yemane pilkimulu,’ “Nunge mongo tepea peanga tendemu.” nikinu yemo yu

ulu pulu keri teli yemo.' nimbu pilkimulu." niringi.*

25 Yuni enondo topondopa nimbendo: "Na mongo tepa peanga tendemu yemo ulu pulu keri teli yemo molo molonje, na naa pilkiru. Nalo ulu te na paa sike pilkiru. Ou nanga mongoselo paa sike keri lierimu nalo kinie nanga mongoselo peanga liemu-ne kolea kanokoro, akumu na paa pilkiru." nirimu.

26 Kanu kinie enone yu walsiku pilkulie ningendo: "Yuni nu nambe-emuye? Nambolka uluri temu kinie nunge mongoselo peanga liemuye?" niringi.

27 Yuni topondopa nimbendo: "Nane eno ou nimbu sindu nalo naa pilingendo ungu nindumu liku su singi kanumu. Pe kinié nambolkare pilingendo altoko 'ni!' nikimiliye? Eno kepe yu lombili pungendo walsikimilinje?" nirimu.

28 Kanu kinie enone yu kinie mumindili kolkolie iri toko ningendo: "Nu aku ye kerimunge lombili andolimu nalo olio Mosisinge lombili andolime.[†] **29** 'Pulu Yemone sike Mosisi kinie ungu nirimu.' nimbu pilipulie, 'Mosisi Pulu Yemonga ye awilimu.' nimbu pilipu molemolo,[‡] nalo iye kerimu yu terenga molopa orumunje, olio naa pilkimulu." niringi.

30 Yemone topondopa nimbendo: "I yemone nanga mongoselo tepa peanga tendemu nalo yu tena molopa orumunje eno Pulu Yemonga

* **9:24:** ya 9:16. † **9:28:** bokumunge alsena anjokondo "10. disaipel". ‡ **9:29:** WendoOringi 33:11.

ungumu mimi siku pilimele yemane naa pilimele akumu paa ulu te lupe.³¹ Olio pilimolo, 'Ulu pulu keri telemele yemboma Pulu Yemo mawa teko "Liku tapondou." nilimele ungume naa pilimo. Yembo te 'Pulu Yemonga imbimu olandopa molopili.' nimbe ulume tepa molopa, yuni "Tei." nilimo mele pilipe telemo yembomo Pulu Yemo mawa tepa "Liku tapondou." nilimo ungume pilimo.' akumu olio pilimolo.³² Ou Pulu Yemone mulu maselo terimu kinie kepe yandopa kepe yembo te anumuni merimu kinie olona sukundu mongo keri lierimu yembomonga mongomo yembo tene tepa peanga tenderimu ningu temane telu kepe ou tene naa toringi pilierimulu kanumu.³³ Pulu Yemone iyemo lipa naa mundulkenje yuni aku sipe ulu tondolo te manda naa telka." nirimu.

³⁴ Yuni aku nirimu kulu pilkulie enone topondonoko ningendo: "Nu aminiene merimu kinie ulu pulu keri awisili pepili merimu. Pe kinié nuni 'olio mane siembo.' konopu lekolie nikinuye?" nirangi. Aku ningulie yu ,Pulu Yemonga ungumu pilieringi ulkena kamu, makororingi.

9:35-41 "Yembomanga Konopune Sukundu Mongoma Keri Lemo, Yembo Naa Kanolemele." Nirimu Temanemo (Kolomongo Awili 9 pali temane telumu.)

³⁵ Juda ye awilimene Yesusini mongo tepa peanga tenderimu yemo ,Pulu Yemonga ungumu pilieringi ulkena, kamu makororingi kinie pilipelie Yesusi yu pupe kanopalie nimbendo: "Nu Manie Ombo Mana Ye A Lierimu Yemo , 'Yu sike Pulu Yemone lipa mundorumu,' ningu

tondolo munduku pilkinu§ molo moloye?" nirimu.

³⁶ Yemone walsipelie nimbendo: "Ye Awilimu,* iye nikinumu yu naweye? Nane 'yu sike aku yemo molemo.' nimbu tondolo mundupu piliembo kene ningu si." nirimu.

³⁷ Yesusini nimbendo: "Kanu yemo nu kinie kanoko moleno. Kinié nu-kinie ungu ningu molkombele akumu." nirimu.

³⁸ Kanu kinie ye kanumuni nimbendo: "Awilimu, kinié 'Nu aku yemo sike lepamo.' nimbu tondolo mundupu pilkiru." nimbeline Yesusinge imbi lipe ola mundundupe yu kapi nirimu.

³⁹ Yesusini nimbendo: "Na 'yemboma ulu pulu keri teko molemele mele mona liepili piliengi!' nimbu ma koleana oruntu. 'Yembo mongo keri lemoma mongone melema kanoko, mongo peanga lemoma mongone melema naa kanangi.' nimbu ma koleana oruntu."[†] nirimu.

⁴⁰ Parisi ye‡ yu pea moloringi marene yuni aku nirimu pilkulie 'Yu ungu iko te topa oliondo nikimunje?' ningu yu walsikulie ningendo: "Nu nambolka ningu nikinuye? Olionga mongoma keri lemolaye?" niringi.

⁴¹ Yesusini nimbendo: "Enonga mongoma keri lelkanje enonga 'konopune ulu pulu kerime pelemo.' ningu pilkulie, 'Pulu Yemondo' " 'Ulu pulu kerime manie pupe konopu peanga liepili.'

§ **9:35:** bokumunge alsena anjokondo "8. bilip", "32.3. Pikinini Bilong Man". * **9:36:** bokumunge alsena anjokondo "6. Bikpela". † **9:39:** inie yakondo 3:17. ‡ **9:40:** bokumunge alsena anjokondo "11. Farisi".

ni.” nilimela. Nalo “Mongone melema kanolemolo.” nilimelemonga enonga ulu pulu kerime konopune we pepili molemele.”§ nirimu.

10

10:1-21 Yesusini Kongi Sipisipime Kinie Sipisipimenga Tapu Yemo Kinie Akumendo Nirimu Temanemo

10:1-6 Kongi Sipisipi Palamonga Ungu Ikomo

¹ Walse Yesusini yembo moloringimendo nimbendo: “Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Ye te kongi sipisipi pala kerepulune suku naa pupe, we tengatopa tangondopa pulimo yemo yu wa noli yemo.* ² Nalo ye tekerepulune suku pulimo yemo yu sipisipi nokoli yemo.[†] ³ Kerepulu nokoli yemone yunge kune lindilimo. Sipisipimene nokoli yemonga ungumu pilimele, yunge sipisipimenga imbime lepa pala kerepulune ulsu memba pulimo. ⁴ Yunge sipisipime wendo lipelie, yu kumbi lepa pulimo kinie yunge ungumu pilkulie eno lombili pulimele. ⁵ Ye lupe tengatopa ungu nilimomo naa pilkulie yu lombili naa puku talopa leko pulimele.” nirimu.

⁶ Yesusini aku ungu ikomo topa sirimu nalo ungu pulumu naa pilieringi.

10:7-18 Yesusi Yu “Kongi Sipisipimenga Tapu Ye Peangamo Molio.” Nirimu Temanemo (10:1-18 pali kanani.)

§ **9:41:** inie anjokondo 15:22. * **10:1:** inie 10:5,8,10,12,13.

† **10:2:** bokumunge alsena anjokondo “44.1. sipsip”.

7 Yesusini †kongi sipisipimenga ungu ikomo topalie nirimumuni, ungu pulumu naa pilieringi kulu, kelepa ungu te pea nimbendo: “Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Na sipisipimenga pala kerepulumu.‡ **8** Yembo lupe ou na naa wambo oringi yemboma wa noli yema mindi, nalo enonga ungume sipisipimene naa pilieringi. **9** Na kerepulumu. Yemboma ‘Sukundu pamili.’ ningulie na molombona ongema mindili nolemela aulkena wendo ongo na-kinie kapola molko sukundu puku§ pena ongo era nongo tengemo. **10** Wa lili yemo wa nomba topa kondopa tepe kenjimbendo mindi olemo. Nalo nane ‘Eno konde molko paa molko kondangi.’ nimbu oruntu.

11 “Na nanu kongi sipisipi tapu topo kondolio yemo. Sipisipi tapu tepe kondoli yemone yunge sipisipime ‘Mindili naa nongo, kolou naa kolangi.’ nimbelie eno lipe tapondopa enonga nimbe kolo wangopa kolondomba telemo.* **12** Ye te yu sipisipi pulu yemo molo, yu we kou kongono mindi tepe sipisipime we nokondolemo, kanu we tapu tendeli yemo owa takera te ‘Sipisipi te topo nambo.’ nimbe olemo kinie kanopalie, yu sipisipime mundupe siye kolopa talopa lepa pulimo. Kanu kinie owa takeramone sipisipime topa bulu-balu silimo. **13** Yemo yu kou kongono teli yemo mindi molopalie, sipisipime kondo naa kolopa yu talopa mindi lemo.

‡ **10:7:** Yesusini yu mele yepoko pakera molorumu mele nirimu ungumu iboku Jono pulu pulune gomo 449 molemo. § **10:9:** bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek”. * **10:11:** inie anjokondo 15:13.

14-15 “Na nanu sipisipi pulu yemo molopolie eno tapu tepo kondolio. Tatane na kanopa pilimo nane yu kanopo pilio mele aku sipe melela, nane nanga sipisipime kanopo pilio enone na kanoko pilimelela. Nane sipisipime eno ‘Naa kolangi.’ nimbu enonga kolo wangopo kolondombo. **16** Nanga sipisipi mare lupe molemelela, i, Juda, koleana sipisipime molo. Na kanu sipisipi wema kepe paa membo ombóla. Membo ombó kinie kanume nanga ungume pilku linge kinie pe sipisipime pali talape telumu mindi molonge, sipisipi pulu ye telu mindi molopa eno tapu tepe kondomba. Akumu na.

17 “‘Na kolambo.’ nikirumunge Tatane na konopu mondolemo. Nalo ‘‘Kolopolie onomo ono koleana kamu leambo.’’ ni naa nimbu, ‘‘Lomboropo ola molambo.’’ nimbo.’’ nimbu pilipulie ‘‘Na kolambo.’’ nikiru. **18** Yembo tene na ‘‘Kolopili tambo.’’ ni naa nikimu; nanu konopuni pilipulie ‘‘Kolambo.’’ nikiru. ‘‘Na kolambo tangi.’’ nikirumu nanu ‘‘Kolambo.’’ manda nimbo. Kolopolie nimbomone, ‘‘Na altopoconde molambo.’’ nimbomo nanu manda nimbo. Itembomo Tatane “Aku siku tei.” nirimu mele tembo.” nirimu.

19 Yesusini aku nirimu kulu Juda yembomane pilkulie eno altoko konopu telune naa pupili yumele-mele konopu liku mundoringi.

20 Yembo awisilini ningendo: “Yunge konopune kuru keri te molemomonga[†] yu kekelepa topa aku sipe ungumu nimbe kenjilimo. Nambe-mune yunge ungumu pilkimiliye?” niringi.

[†] **10:20:** inie yakondo 7:20, LLuku 11:14-22.

21 Nalo marene ningendo: “I ungu nikimume kuru te konopune molomba ye tene aku sipe mele manda naa nilke. Kuru tene nambepa yembo tengä mongo keri lielimu manda tepa peanga tendelkaye?” niringi.

10:22-42 Juda Ye Awilimene “Yesusi Pulu Yemonga Malo Molo.” Niringi Temanemo

22 Kanu kinie Juda yembomanga ulu te wendo orumu wale te wendo orumu. Koronga ou yembo marene Pulu Yemo popo toko kaloringi ulke tembelena teko kake tenderingi walemo[‡] ponie tengä tengä pilingendo Jerusalleme maku toringi aku walemo wendo orumu. Aku walemo kolea ali tepa kalopera torumu walemanga wendo orumu. **23** Kanu walemo wendo orumu kinie Yesusi ulke tembele kerepulune ‘Sollomononga’ ningu takoko anjo lsingine[§] andopa molorumu **24** kanu kinie yu molorumune Juda ye awilime* ongo maku toko angilkulie yundu ningendo: “Olio konopu talo tepo naa lipu mundupu molamili kene Pulu Yemone “Olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.” nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu nu liemo olio mongo toko ningu si.” niringi.

25 Yesusini topondopa nimbendo: “Nane aku yemo molio ou nimbu sirindu nalo ‘Sike nikimu.’

[‡] **10:22:** Pulu Yemone Nimbe Panjipe Mi Lierimu Ungu Oumu pora nimbe, Unzu Kondemo (Yesusinge Ungumu) ouwendo naa opili Juda yembomanga opa puluemane Pulu Yemonga ulkemo teko kenjeringi kinie Juda yembomane altoko teko kake tenderingi, aku walemondo nilimo. [§] **10:23:** LipeMundoru-

muYema 3:11. * **10:24:** ungu pulu inie yakondo 1:19*.

ningu naa pilimele. Nanga Tatane na namba sipe yunge kongonomo “tende-pou.” nirimu-na[†] ulu tondolo teliomane na molio mele lipé ora silimo, ²⁶ nalo eno nanga kongi sipisipime naa molemelemonga molio mele nilio akumu ‘Kolo tokomo.’ ningu pilimele. ²⁷ Nanga sipisipime nanga ungume pilimele. Nane eno kanopo imbi silio, eno na lombili olemele.[‡] ²⁸ Nane eno ‘conde molko mindi pang.’ nilio. Eno mindili nongo molko kenjinge koleana naa punge.[§] Eno nane nokopo molambo yembo tene manda wendo naa limbe. ²⁹ Tata yuni kanu sipisipime na sirimu yemo yu melemanga pali olandopamo, yuni kanume nokopa molopili yembo tene manda wendo naa limbe. ³⁰ Na kinie Tata kinie olto telumu.” nirimu.*

³¹ Juda ye awilimene altoko kou liku Yesusi tonge teringi, ³² nalo yuni enondo nimbendo: “Nane Tatanga ulu tondolo awisili peangama eno lipu ora sipu terindu, akumenga temo kanoko keri kanokolie na kouni tonge tekemeleye?” nirimu.

³³ Juda ye awilimene topondoko ningendo: “Ulu tondolo terinumenga nu kouni tomolo naa tekemolo. Nuwe mana yemone Pulu Yemo liku ungu taka tondoko nuni ninindu: “Na Pulu Yemo.” nilino, akumunge nu kouni tomolo tekemolo.” niringi.

³⁴ Yesusini topondopa nimbendo: “Pulu

[†] **10:25:** inie yakondo 5:43, bokumunge alsena anjokondo “28. nem”. [‡] **10:27:** inie 10:4. [§] **10:28:** ^{*} **10:30:** inie anjokondo 17:21-23.

Yemonga bokunosilimelemonga[†] Pulu Yemone ungu te nimbendo:

“Nane eno ou nimbondo:

‘Eno pulu yema.’ nirindu kanumu.”[‡]

nirimu, nimbe bokune molemo.³⁵ Pulu Yemonga bokune ungu molemomane kolo naa tolemo, ungu nilimoma pepa mindi pulimo kanumu. Pe Pulu Yemone yunge ungu pilieringi yembo-mando “pulu yema.” nirimu liemo³⁶ Tatane mako topa ‘nanga yemo molopili.’ nimbe ma koleana lipe mundorumu-ne orumu yemone “yu Pulu Yemonga Malo.” manda naa nimbeye? Pe nane “Na Pulu Yemonga Malo.” niliomonga nando “Pulu Yemo liku ungu taka tondokono.” nambemune nikimiliye?[§]³⁷ Tatane ulume telemo mele nane aku sipu ulume naa tendu liemo na ‘sike yunge malo nikimu’ ningu naa piliengi!³⁸ Nalo Tatane ulume telemo mele nane sike aku sipu ulume tembo kinie ‘Yu Pulu Yemonga Malo molo. Kolo tokomo.’ ningu piliengi liemo aku kapola ulu tondolo telioma kanokolie ‘Pulu Yemonga ulu tondoloma.’ ningu kanangi. ‘Tata na-kinie tapu topa molemo, na Tata-kinie tapu topo molio.’* ningu pilin-gendo aku siku nane telio ulume kanokolie ‘Pulu Yemonga ulu tondoloma.’ ningu kanaa.” nirimu.

³⁹ Yuni aku nirimungunge enone altoko yu ka singe teringi nalo yu eno mundupe kelepa yu

[†] **10:34:** inie anjokondo 12:34, bokumunge alsena anjokondo “26. Lo”. [‡] **10:34:** Konana 82:6. [§] **10:36:** bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pikinini Bilong God”. ^{*} **10:38:** inie anjokondo 14:10-11,20, 17:21, Jono Kumbi Lepamo 4:15,16.

purumu.[†]

⁴⁰ Aku tepalie nirimumuni, Yesusi kelepa no Jodane lumbilipe nekendo pupe, Jono ou yemboma no linderimu koleana pupe molorumu. ⁴¹ Kanu kinie yembo awisili yu molorumune oringi. Ongolie ningendo: “No Lindeli, Jonone sike ‚Pulu Yemonga kongono tenderimu mele, lipa ora sirimu ulu tondolo telu kepe[‡] naa terimu, nalo iyemone pe omba molopa temba mele Jonone ou nimbe sirimu akuungume paa sike nirimu.” niringi. ⁴² Kanu kinie aku koleana yembo awisilini ‘Yesusi yu sike.’ ningu tondolo munduku pilieringi.[§]

11

Kolomongo Awili 11-12 YESUSI KOLEA JUDIA DISIRIKI PUPE JERUSALLEME PURUMU KINIE JUDA YEMBOMANGA YE AWILIMENE “YU TOPO KONDAMILI.” NINGU WAA TORINGI TEMANEMO

Kolomongo Awili 11 Pali, 12:9-11 LLasirasi Kolorumu Ono Teringi Kinie Yesusini Topa Makinjinderimu Kinie Temanemo

11:1-16 LLasirasi Kolorumu Temanemo

¹ Ye te kuru torumu, yunge imbi LLasirasi. Yunge kolea Betani, akune yunge kemulu Maria kinie Mataseloa pea moloringi. ² Kanu ambo Mariane pe walse Awilimunge kimbune kopongo wele ondopa ape kandondopalie Maria yunge

[†] **10:39:** ungu pulu te inie yakondo 7:30*. [‡] **10:41:** ungu pulu te inie yakondo 2:11*. [§] **10:42:** bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

penge indimuni Awilimu yunge kimbune kulu tondorumu.* Ambo akumunge kemulu LLasirasi kuru torumu.

³ Yunge kemuluselone LLasirasi kuru torumu kulu Yesusi molorumune ungu te ningu mundukululie ningelendo: “Awilimu, nuni konopu mondoleno yemo kuru tomu.” niringili.

⁴ Yesusini aku ungumu pilipelie yu lombili andolimendo nimbendo: “LLasirasi kuru tokomomo manda naa kolomba, molo. Pulu Yemonga tondolomo mona lepa yunge imbi ola molombamonga yu kuru tokomo. Yu kuru tokomomonga Pulu Yemonga Malonga tondolomo mona lepa imbi ola molombala.” nirimu.[†]

⁵ Yesusini ambo Mata kinie angenu Mari-aselo elonga kemulu LLasirasi kinie eno paa konopu mondorumu ⁶ nalo LLasirasi kuru torumu pilipelie yu molorumu koleana wale talo we molorumu.

⁷ Wale talo molopalie pe yu lombili andoli yemando[‡] nimbendo: “Olio kolea Judia disirikindu kelepo yando pamili.” nirimu.

⁸ Nalo enone ningendo: “Rapai,[§] Juda ye awilimene* nu ou kouni tonge teringi kanumu. Pe nu akune kelko puni tekenoye?” niringi.

⁹ Yesusini topondopa ungu iko topalie nimbendo: “Waletenga ekendo kolea sumbulu topa, ekendo tangopa naa telemoye? Kolea tangolemo

* **11:2:** inie anjokondo 12:3. † **11:4:** inie yakondo 9:3.

‡ **11:7:** bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. § **11:8:** ‘Rapai’ ungu pulumu inie yakondo 1:38*. * **11:8:** ungu pulu inie yakondo 1:19*.

kinie yembo te ma koleana patendelemona pupelie aulke sumbi sipe kanopa pupe manda a naa tolemo.[†] ¹⁰ Nalo yembo te ipulueli pulimomo patendelimu yu kinie naa pelemomonga yu atolemo.” nirimu.

¹¹ Aku nimbeline pe yuni altopa enondo ungu te pea nimbendo: “Olionga pulu lemo ye LLasirasi uru pelemo. Nalo nane pupu yu topo makindimbo.” nirimu.

¹² Yunge lombili andolimene ningendo: “Awilimu, yuuru pemu liemo kelepa kapola molombamo.” niringi.

¹³ Yesusini LLasirasi kolorumumundu nirimu nalo yunge lombili andolimene ‘Yu we uru pelemo.’ konopu lieringi. ¹⁴ Aku siku konopu lieringi kulu Yesusini ungu ikomonga pulumu nimbe para sipelie nimbendo: “LLasirasi kolopa pora simu.” nirimu.[‡] ¹⁵ “Nalo na yu kinie naa molondumunge ulu tondolo wendo ombá kene enone na molio nilio mele ‘Sike.’ ningua tondolo munduku pilingemonga yu kinie naa molondumu papu tendu. Yulemona pamili waa.” nirimu.

¹⁶ Aku nirimu pilipelie, Tomasi, yunge imbi te Didimasi, yuni lombili andoli marendo nimbendo: “Olio Yesusi yu kinie pea kolamili pamolo.” nirimu.

11:17-27 Yembo Kololime Lombokoroko Ola Molemelemonga Ulu Pulumu Kepe Yembo Konde

^{† 11:9:} inie yakondo 8:12, 9:5. ^{‡ 11:14:} Koloringi mundu “Uru peringi.” niringi ungu mare Mateyu 9:24, Ou-Tesallonaika 4:13, 5:10.

*Molemelemonga Ulu Pulumu Kepe Yesusi Yu Aku
Puluselo Molemo Ungumu*

*11:17-37 Yesusini LLasirasi Kemuluselo Kondo
Kolopa Nimbe Toyombo Tondorumu Temanemo
(Inie yakondo 11:1 pulu polko kanani.)*

¹⁷ Yesusi kolea kanga Betani omba pilierimu kinie "LLasirasi ono koleana wale kise pemu." niringi pilierimu. ¹⁸ Kolea kanga Betani kinie kolea awili Jerusalleme kinie paa nondopa mele lierimu, manda manjeli killomita yepoko mele. Nondopa lierimu kulu ¹⁹ Juda yembo awisili LLasirasi kolorumu kulu pilkulie Mata Mariasel moloringiline eno kola-ulke oringi.

²⁰ Matane Yesusi orumu pilipelie yuni 'Aulkena kanopo limbo.' nimbe purumu, nalo Maria yu ulke suku we molorumu. ²¹ Matane Yesusi kanopa lipelie yundu nimbendo: "Awilimu, nu ya pea molemelanje nanga kemulu naa kolka." nirimu. ²² "Nalo na pilkiru, kinié kepe nuni Pulu Yemo kinie mawa teni kinie nu mawa teni mélemo yuni pilipelie nu simbe." nirimu.

²³ Yesusini yundu nimbendo: "Kemilie altopa lomboropa ola molomba." nirimu.

²⁴ Matane nimbendo: "Sike, na pilio. Mulu ma pora nimbe walemonga yemboma lomboroko ola molonge kinie LLasirasi kepe lomboropa ola molomba." nirimu.

²⁵ Yesusini yundu nimbendo: "Yembo lomboroko ola molonge ulu pulumu kinie konde

mololi ulu pulumu kinie aku uluselonga pulumu na.” nirimu.[§] “Na molio inikiru mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilimo yembomo kolopalie konde molomba. ²⁶ Yembo konde molopa ‘Yu sike Pulu Yemone lipa mundorumu yemo.’ nimbe tondolo mundupe pilimo yembomo paa sike kolou naa kolopa alieli konde molopa mindi pumbe.* Aku nikirumu ‘Sike nikimu.’ ningu tondolo munduku pilku molkono molo moloye?” nirimu.

²⁷ Matane Yesusindu nimbendo: “Sike, Awilimu. ‘Pulu Yemone’ ‘Olio nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.’ nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu kinie Pulu Yemonga Malomo† kinie, aku yemo “Ya mana ombá.” niringi ye akumu nu ongo moleno.’ nimbu tondolo mundupu pilipu molio.” nirimu.

11:28-37 Yesusi Kola Terimu Temanemo (Inie yakondo 11:1 pulu polko kanani.)

²⁸ Matane aku nimbeline yu yando pupelie angenu Maria kiyengo nimbe walsipe “Pea molambili ou.” nimbeline yundu nimbendo: “Ungu Mane Silimu ombo molopalie, “Yu moliona ou.” nikimu.” nirimu kinie ²⁹ Maria pilipelie yu tamburumbu ola angilipe Yesusi molorumune purumu. ³⁰ Kola-ulke moloringine Yesusi ou naa ombo, Matane yu aulkena angiliepili pupe

§ **11:25:** Yesusini yu mele yepoko pakera molorumu mele nirimu ungumu iboku Jono pulu pulune gomo 449 molemo.

* **11:26:** inie yakondo 3:16, bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”, “24. laip”. † **11:27:** bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”, “23. Krais”, “32.2. Pikinini Bilong God”.

kanopa orumu akune yu we molorumu. ³¹ Kanu kinie Juda yembo kola-ulke pea moloringimene Maria tamburumbu ola angilipe omba pena purumu kinie kanokolie niringimuni, ‘Yunge kemulu ono tengi koleana kola temba pukumunje.’ ningu lombili puringi.

³² Maria Yesusi angilierimune omba Yesusi kanopalie yunge kumbi-kerena omba tamalu pepalie nimbendo: “Awilimu, nu ya pea molemelanje nanga kemulu naa kolka.” nirimu.

³³ Maria kinie Juda yembo yu-kinie pea oringime kinie kola teringi kulu kanopalie yu eno paa kondo kolopa konopu umbune awili tepa kolorumu. ³⁴ Yuni walsipelie nimbendo: “Yu ono tena tengiye?” nirimu.

Enone topondoko ningendo: “Awilimu, nu ongo kanou.” niringi.

³⁵ Yesusi kola terimu.

³⁶ Aku terimu kulu kanokolie Juda yembomane ningendo: “Kaname. Ye kolomumu yu paa konopu mondolemo lepamo.” niringi.

³⁷ Nalo marene ningendo: “Ye tenga mongo keri lierimumu manda tepa peanga tenderimu yemo yuni[‡] ikolomu yemondo “Naa kolopili.” manda naa nilkeye?” niringi.

11:38-44 Yesusini LLasirasi Ono Koleana Topa Makinjinderimu Temanemo (Inie yakondo 11:1 pulu polko kanani.)

³⁸ Yesusi yu altopa kamelena mindili terimu pilipelie ono koleana orumu. Aku ono koleamo yu kou-kandemo. Yu ono teringi kou-kande

[‡] **11:37:** inie yakondo 9:6-7.

kerepulune kou awili tene pipi siku noseringi lierimu.³⁹ Yesusini nimbendo: "Koumu wendo lie." nirimu.

Nalo kolorumu yemonga kemulu Matane nimbendo: "Awilimu, yu ono koleana pepili wale kise ombo pumu lkupendi paa tomba." nirimu.

⁴⁰ Yesusini yundu nimbendo: "Nane nundu "Na molio mele nindu ungumu§ 'Sike nimu.' ningu tondolo munduku pilieni liemo nuni Pulu Yemonga tondolomo kanoni." nindu kanumu." nirimu.

⁴¹ Aku nirimu kinie enone kou akumu wendo lsingi.

Kanu kinie Yesusini olando sipe kanopalie nimbendo: "Tata, nuni na pilienumunge nane nu "Ange. Paa tenu." nikiru. ⁴² Nuni nanga ungumu alieli pilino, nuni pilino mele na pilio nalo 'Yembo ya i angilkimilimene 'Na nuni mundorunu yemo.' ningu piliengi!' nimbu nane nundu "Napilienumunge ange." nindu." nirimu.

⁴³ Aku nimbeline nirimumuni, tondolo wal-sipelie nimbendo: "LLasirasi, nu makiliku wendo ou." nirimu. ⁴⁴ Kanu kinie ye kolorumu kanumu makilipe wendo orumu. Yu wendo orumu kinie yunge kimbu kime banisini ka toko yunge kumbikeremo kepe maminiane okoko yu ono teringime wendo naa lipe we ombo angilierimu kulu Yesusini enondo nimbendo: "Yu okongi mulumbalemo wendo lieyo. Yu ombo pupili." nirimu.

§ **11:40:** inie 11:4.

11:45-57 Yesusi Tongendo Langi Niringi Temanemo (Inie yakondo 11:1 pulu polko kanani.)*

⁴⁵ LLasirasi kolorumu kinie Yesusini yu topa makinjinderimu kulu Juda yembo kola-ulke oringimenga awisilini yuni aku terimu ulumu kanokolie ‘Yu molemo nilimo mele sike akumu molemo.’ ningu tondolo munduku pilieringi. ⁴⁶ Nalo mare Parisi yema Jerusalleme moloringine puku Yesusini terimu mele temane toko siringi.

⁴⁷ Aku ungumu pilkulie Parisime kinie Pulu Yemo popo tondoringi ye awilime kinie enone “Olio Judamanga kanjolloma† pali maku tamili waa.” ningulie ningendo: “Olione iyemo nambe-emloye? Iyemone Pulu Yemo kinie tapu toko molembele mele lipe ora silimo ulu tondolo awisili‡ telemo.” niringi. ⁴⁸ “Olione yu aku sipe tepa molopili siye kolomulu liemo yembomane paa pali ‘Yu molemo nilimo mele sike akumu molemo.’ ningu tondolo munduku pilkulie ‘yu lombili andonge, kinie Romo gapomanomo olio kinie ‘Opa temolo.’ konopu lekolie ningemone, ongo olionga Pulu Yemo popo topo kalemolo ulke tembelemo toko tekisiku olionga yemboma toko bulu-balu siku mundunge.” niringi.

⁴⁹ Kanu kinie enonga ye ‘Kayapasi’ nili ye te, yu akuponiemonga Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopamo§ molorumu, yuni

* **11:44:** LLuku 22:1-2. LLasirasi tongendo langi niringi temanemo 12:9-11. † **11:47:** bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”, “34. pris”, “19. kaunsil”. ‡ **11:47:** ungu pulu inie yakondo 2:11*. § **11:49:** bokumunge alsena anjokondo “34. pris 34.3.”.

nimbendo: "Eno kekelepa toko, iulu wendo okomomonga pulumu naa pilimele. ⁵⁰ Yembo te yembomanga pali kolo wangopa kolondomu liemo papu. Te kolo wangopa naa kolondomba kinie yemboma pali kolongi liemo kapola naa temba." nirimu.

⁵¹ Yuni aku nirimumu yuyu pilipe naa nirimu. Yu aku poniemonga Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopamo molorumumunge Pulu Yemone yunge konopune sukundu ungu umbu te tondopa nimbe panjerimu kinie pilipelie aku sipe walu nirimu. „Akunirimu ungumunge sike pulumu naa pilierimu.„ Yesusi yu temba mele Kayapasini nirimumunge pulumu isipe: Yesusi Juda yembomanga pali nimbe kolo wangopa kolondomba.* ⁵² Nalo Juda yembomanga manjipe molo. Pulu Yemonga ambolango koleamanga pali molemele akume pea telune lipe

* **11:51:** Kayapasi yu Yesusi kanopa keri kanorumu. Yuni pilipelie nirimu mele i-sipe: 'Yesusi we molomba kinie yembo awisili yu we lombili punge. Juda ye awilime yu-kinie ungu ningu kenjingela. Pe walse yembo awisili maku tonge kinie ulu awili te wendo omb kinie Romo gapomano amimene Juda yemboma tomba.' nimbe "Yuyu kolopili. Kolomba kinie yemboma pali wema naa kolonge. Kapola molonge." nirimu. Nalo Pulu Yemonga Minimuni pilipelie 'Yuyembomanga pali kolo wangopo kolondopili. Aku temba kinie yembomanga ulu pulu kerime manie pumbe, eno mindili nonge aulkena wendo puku molko kondonge.' nimbelie Kayapasini aku sipe nipili.' nimbe Kayapasinge konopune unguumbu tondorumu ungumu pilipelie nirimu. Nalo ungu tela: Pe walse Romo gapomanomone paa sike ponie sependi (70) Juda yemboma toko munduku Jerusalleme tepe mundoringi (Yesusini nirimu mele ungu mare LLuku 21:5-6, 23:27-31.)

memba omba maku tombamonga[†] yu enonga pea nimbe kolondombamondo Kayapasi yuni nirimu.

⁵³ Kanu kinie Kayapasini kerena nirimu mele pilkulie kanjollomane Yesusi tongendo pulu polko langi niringi.

⁵⁴ Kanu kinie Juda ye awilimene yu tongendo langi niringi pilipelie Yesusi eno moloringine yu we mona naa andorumu. Yu eno mundupe siye kolopa kolea ku lieline nondopa lierimu kolea kanga Ipereme pupe, akune yunge lombili andolime pea moloringi.

⁵⁵ Juda yembomane ponie tenga tenga kolea awili Jerusalleme ongo akune suku, Pulu Yemone enonga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele pilieringi walema[‡] nondopa wendo ombá terimu kinie Juda yembo awisili enonga pulu koleama munduku siye kolko puku, Pulu Yemone eno kake tepili molonge kanomba ulume tengendo Jerusalleme olando puringi. ⁵⁶ Akune pukulie Yesusi korokolie, Pulu Yemo popo toko kaloringi ulke tembelena maku toko angilkulie anjo yando kerepale ningulie ningendo: “Eno nambolka konopu lekemeleye? Pulu Yemone olionga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele pilimolondo Pulu Yemokinie ulu temoloma ‘pea teamili.’ nimbe naa ombáye?” niringi. ⁵⁷ Nalo Pulu Yemo popo tondoringi ye awilime kinie[§] Parisi yema kinie*

[†] 11:52: inie yakondo 10:16. [‡] 11:55: bokumunge alsena anjokondo “30. Pasova”. [§] 11:57: bokumunge alsena anjokondo “34. pris”. ^{*} 11:57: bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”.

enone ou ningu panjikulie ningendo: "Yembo tene Yesusi tengə molomba kanopalie, ka siemili olio nimbe sipili." niringi.

12

*12:1-8 LLasirasinge Kemulu Mariane
Yesusinge Kimbune Kopongo Wele Kandondor-
rumu Temanemo**

¹ Juda yembomane ponie tengə tengə kolea awili Jerusalleme ongo akune suku, Pulu Yemone enonga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele pilieringi walema[†] aku poniemo wendo ombando wale kise pakera we pepili Yesusi LLasirasi molorumu kolea kanga Betani purumu. Kanu yemo yu ou kolorumu ono teringi kinie pe Yesusini "Wendo ou." nirimu kinie yu lomboropa wendo orumu.[‡] ² Betani kanune ulke tengə yemboma langi Yesusi pea nongendo teko mimi teringi. LLasirasi kemulu Matane langime moke terimu. Yesusi pea langi nongo moloringi yembomanga te LLasirasi yu.

³ Kanu kinie LLasirasi kemulu Mariane kopongo-wele 'sipaienate' nili mingi te lipe Yesusi molorumune memba orumu. Kanu kopongo welemo yunge mingi tengə sikele ape llita mele, kanumu kou mone paa awili tepa purumu. Lipe memba ombalie nirimununi, Yesusinge kimbuselonga ape kandondopalie Maria yunge penge lapisemo lipe kimbuselo

* **12::** Mako 14:3-9, Mateyu 26:6-13. † **12:1:** bokumunge alsena anjokondo "30. Pasova". ‡ **12:1:** inie yakondo 11:1-44.

kulu tondorumu. Ulkena suku kopongo wele mune paa awili tepa torumu.

⁴ Nalo Yesusi yunge lombili andoli ye te, Judasi Isikeriote, yuni Yesusi pe lipe Yesusi yunge opa puluema sirimu ye kanumu, yuni nimbendo: ⁵ „Yuni nambemune ikopongo-wele mune paa toli mingi pali we naa simuye? Silkenje, aku welemo kou mone limelanje kou awisili, kou mongo wane tausini mele, lipulie yembo koropama moke tepo silimela.” nirimu. ⁶ Nalo yuni koropama kondo kolopalie aku sipe naa nirimu. Yu wa limbendo nirimu. Yu Yesusi lombili andoli yemanga kou walemo nokopa mendepa, enonga kou mone lakilieringime aliel iyu wa lsimu.

⁷ „Judasi Isikeriote yuni aku nirimu kinie, Yesusini topondopalie nimbendo: “Ambomone temumunge unguri naa ni! Na ono tengemonga kandondombando papu noserimu. ⁸ Yembo koropama eno-kinie aliel molonge nalona eno-kinie aliel naa molombo.” nirimu.

12:9-11 Pulu Yemo Popo Tondoringi Ye Awilimene “LLasirasi Kepe Tamili.” Ningu Langi Niringi Temanemos (Inie yakondo 11:1 pulu polko kanani.)

⁹ Yesusi kolea kanga Betani ulke tenga molorumu Juda yembo awisili pilkulie yu molorumune oringi. Yesusi mindi kanongendo naa oringi. LLasirasi ou kolorumu Yesusini topa makinjinderimu kanu yemo konde molorumu mele* kanonge oringila.

^{§ 12:8:} inie yakondo 11:45-53. * ^{12:9:} inie yakondo 11:38-44.

10 Aku teringi-ne Pulu Yemo popo tondoringi ye awilimene[†] pilkulie LLasirasi kepe tongendo langi niringi. **11** LLasirasi kinie ulu tondolo te wendo orumumunge Juda yembo awisili enonga Juda ye awilime munduku siye kolko Yesusi molemo nilimo mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilku yu lombili andoringi kulu LLasirasi yu kepe “Tamili.” ningu langi niringi.

12:12-19 Ye Nomi Kingi Te Kolea Tenga Sukundu Pulimo Kinie Telemele Mele Yesusi Jerusalleme Sukundu Pumbe Purumu Kinie Teringi Temanemo[‡]

12 „Pulu Yemone enonga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele, pilinge ulume tengendo kolea awili Jerusalleme sukundu ongo maku toko moloringi. Yesusi ‚oleanga mele kolea kanga Betani LLasirasinge ulkena molorumu..“ Pe orili-oukundu yu Jerusalleme ombá orumu mele kanu yembo maku toko moloringimene pilkulie niringimuni, **13** enone kipiyala gomo mare langoko mengo puku, aulkena Yesusi lingé pukulie tondolo mundukulie ningendo: “Kinié olio lipe tapondomba ye peangamo okomo.

Pulu Ye Yawene lipe mundorumu-ne yunge kongonomo tendemba okomo yemo[§] molopa kondopili.*

„Olio, Isirele yembomanga ye nomi kingimu[†]

[†] **12:10:** bokumunge alsena anjokondo “34. pris”. [‡] **12:11:** Mateyu 21:4-9, Mako 11:7-10, LLuku 19:35-38. [§] **12:13:** bokumunge alsena anjokondo “28. nem.” ^{*} **12:13:** Konana 118:25-26. [†] **12:13:** bokumunge alsena anjokondo “20. kingdom”.

molopa kondopili.”
niliku puringi.

14 Yesusi kongi dongi te kanopa lipe, ola pupe bulu mingine molopa ‚orumu. Aku terimu kinie Pulu Yemonga bokune ungu te, pe wendo ombá koronga ou niringi mele, wendo orumu. Aku ungumu isipe:

15 ‘Jerusalleme yemboma, pipili naa kolayo. Enonga ye nomi kingimu kongi dongi walo tengā bulu mingine molopa okomo kanaa’‡

nirimu mele bokune molemo. **16** Ou Yesusi naa tangi enokinie molorumu kinie yu lombili andolimene§ kanu ulumenga pulumu naa pilieringi, pe mindi pilieringi. Pe Yesusi yu yembomane toringi Pulu Yemone yu kelepa mulu koleana olando lipe yu tepa kondorumu kinie eno kanu ulume, ou yu mulu koleana naa pupili wendo orumu, kelko pilkulie, Yesusi mana manie naa opili Pulu Yemonga ungu molemo bokumuni yundu pe wendo ombá mele ou nimbe sirimu molemo mele pe yembomane yu kinie teringi mele kepe yuni terimu mele kepe pilieringi.

17 Yembomane Yesusi aulkena we naa liporingi. Ou kolea kanga Betani LLasirasi kolopa ono koleana perimu kinie Yesusini yu topa maknjinderimu yembo maku toko moloring-imene kanoringi.* Kanu yembomane kanu ulu tondolomo Yesusini terimu kanoringi mele temanemo andoko toringi. **18** Yembomane yu Pulu Yemone lipe mundorumu, yu kinie tapu

‡ **12:15:** Sekaraya 9:9. § **12:16:** bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. * **12:17:** inie yakondo 11:1-44.

toko molembele mele lipé ora sirimu kanu ulu tondolo terimumu[†] pilkulie yu aulkena linge puringi. ¹⁹ Kanu kinie Parisi yemane [‡] aku teringi kanokolie enone enonga awilimendo ningendo: “Enone yutoko manie mundunge teringi telemele mele manda naa tekemo kanayo. We yemboma pali puku yu lombili pukumili kanaa.” niringi.

12:20-26 Giriki Yembo Marene “Olio Yesusi Kanamili.” Niringi Temanemo

²⁰ „Pulu Yemone Juda yembomanga anda-kolepalime Naa Topa We Ombo Purumu mele,[§] pilinge ulume tengé walema wendo ombá terimu kinie yemboma ‘Pulu Yemo popo tondopo yunge imbi lipu ola mundundemili.’ ningu Jerusalleme puringi kanu yembomanga mare Giriki yembo* mare eno pea puringi. ²¹ Kanu Giriki yemboma kolea Gallilli disiriki lierimu kolea Besaida taono ye Pillipu molorumune ongo mawa tekolie ningendo: “Awilimu, olio Yesusi kanamili.” niringi. ²² Niringi mele Pillipuni pilipelie anjo pupe Enderu nimbe sirimu. Kanu kinie Yesusi lombili andoli ye Pillipu kinie Enderuselo elo pukulu Yesusi ningu siringili.

²³ Yesusini topondopa yu nondopa temba mele nimbe sipelie nimbendo: “Manie Ombo Mana Ye

[†] **12:18:** ungu pulu te inie yakondo 2:11*. [‡] **12:19:** bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”. [§] **12:20:** bokumunge alsena anjokondo “30. Pasova”. * **12:20:** bokumunge alsena anjokondo “14. Grik”.

A Lierimu Yemo[†] altopa pupe yunge kolea peangana molopa kondomba walemo[‡] wendo omu.
²⁴ Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Langi mongo naa kolomu liemo yuyu telu mindi we lemba. Nalo yu kolopa mana manie pemu liemo poka topa wendo omba mongo awisili tomba.[§]
 „Aku sipela na naa kolondu liemo nanga yembo awisili naa molonge, nanu manjipu molombo..”^{*}

²⁵ “Yembo te ya mana ‘Na molopo kondopo, na nondopo naa kolambo.’ konopu lemo yembo te yu kolopalie kolea kerine mindili nomba molopa mindi pumbe. Nalo yembo te na lombili andopa nanga kongono tendembando ‘Na ya mana mindili nombo molombo mandala, kolombo mandala.’ konopu lemo yembo te yu pe kamu-kumu molopa kondopa mindi pumbe.
²⁶ Yembo nanga kongono tendelemo yembo te yu na lombili andopa na telio mele tepili. Na yemboma lipu tapondopo, Pulu Yemonga ungumu enondo nimbu simbondo mindili nombo molio molombo mele kanu yembomone aku sipe nanga kongono tendepili. Kanu kinie na molombo koleana nanga kendemandemo kepe pea tapu topo molombolomo. Yembo te nanga kongono tendepa molomu liemo pe Tatane kanu yembomonga imbi lipe ola mundundumbe.” „nirimu..”

[†] **12:23:** bokumunge alsena anjokondo “32.3. Pikinini Bilong Man”. [‡] **12:23:** ungu pulu te inie yakondo 7:30*. [§] **12:24:** Ou Korini 15:36. ^{*} **12:24:** 12:24 akumu umbu yembo marene pilku sundoringimunge pala „„ akune sukundu molemo mele ungu pulumu torumulu. 12:24 akumu 12:23 munge ungu pulumu.

12:27-36 Yesusi Kolombamonga Ungu Te Nir-imu Temanemo

²⁷ Aku nimbeline Yesusini ungu te pea nim-bendo:

“Yembomane na tongemonga kinié na mini-wale pupemo. Nambolka nimbonje? Tatando “Tata, kinié na ulupulu wendo ombá okomomo ‘Naa wendo opili.’ ni.” niembonje? Molo. Na ‘Iulu pulumu wendo opili.’ nimbu orundu-ne aku sipu paa naa nimbo. ²⁸ Tata, nunge imbi ‘Ola pupili.’ ni.” nirimu.

Kanu kinie ungu te mulu koleana wendo ombalie nimbendo: “Nu terinu telenomonga nanga imbimu koronga ola purumu. Pe kinié tenimunge kamu ola pumbe.” nirimu.

²⁹ Maku toko moloringi yembomane aku ungumu pilkulie niringimuni, “Mulu topamo.” niringi.

Marene ningendo: “Mulu koleana angello tene yundu ungu te nimu.” niringi.

³⁰ Yesusini nimbendo: “I ungu wendo omumu na ‘Liputapondambo.’ nimbe iungumu naa nimu. ‘Ulu pulu wendo ombá okomomo wendo ombá kinie eno konopu enge nipili molangi.’ nimbe iungumu nimu. ³¹ Kinié Pulu Yemone ma koleana yemboma mongo lipe simbe walemo nondopa wendo ombá tekemo. Na kolombo kinie ma koleamo kolea ye nomi Setenenga tondolomo manie pumbe.[†] ³² Nalo na liku ola mondonge kinie[‡] na molombona yemboma pali “Waa.” nimbo.” nirimu. ³³ (Yuni “Na liku ola

[†] **12:31:** Setene kanumu; bokumunge alsena anjokondo “9. devil”. [‡] **12:32:** Jono 3:14-16.

panjinge.” nirimumunge ‘Na ‘Kolopili.’ ningu unjo perana uku toko ola panjinge yunge lombili andolime piliengi!’ nimbe yuni aku nirimu.)³⁴

³⁴ Yuni aku nirimumunge yembo maku toring-imene ningendo: “Pulu Yemonga bokune[§] ‘Pulu Yemone olio “Nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.” nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu* ombalie kolou naa kolopa alieli molopa mindi pumbe.’ nimbe molemo kanumu pilipu molemolo.[†] Akumunge nuni “Manie Omba Mana Ye A Lierimu Yemo liku ola mondonge.” nikinu akumu nambeko nikinuye? ‘Manie Omba Mana Ye A Lierimu Ye’ nikinumu naweye?” niringi.

³⁵ Kanu kinie Yesusini enondo nimbendo: “Wale laye-kolo pa telimu eno kinie molomba.[‡] Akumunge kinié patendelimu eno kinie molemo kinie eno pang. Pe eno sumbulumuni pipi naa sipili. Yembo sumbulu tolina pulimo yembomo pulimo aulkemo kanopa imbi naa silimo. ³⁶ Kinié patelimu eno kinie molemo kene ‘Olio patelimunge yemboma molamili.’ ningu ‘Patelimu sike.’ ningu tondolo munduku piliengi!” nirimu.

Ungume nimbe pora sipelie nirimumuni, ‘Na naa kanangi.’ nimbe Yesusi yemboma mundupe siye kolopa tenga pupe lopi te-poramu.

12:37-43 Yesusini Ulu Tondolo Awisili Terimu Kinie Juda Yembo Awisilini “Yu Pulu Yemone Lipe

[§] **12:34:** inie yakondo 10:34, bokumunge alsena anjokondo “26. Lo”. * **12:34:** bokumunge alsena anjokondo “23. Krais”.

[†] **12:34:** Konana 110:4, Aisaya 9:7, Esikiele 37:25, Deniele 7:14.

[‡] **12:35:** inie 12:46.

Mundorumu. Yu Pulu Yemonga Malo.” Ningu Naa laPilieringi Temanemo

³⁷ Yesusini „Pulu Yemone yu ‘kongono tendepili.’ nimbe lipe mundorumu, yu pea tapu toko moloringili mele, lipe ora sirimu ulu tondolo awisili§ terimu yembomane kanoringi nalo ou kepe, kanoringi kinie kepe, “Yu sike Pulu Yemone lipe mundorumu yemo.” ningu naa pilieringi.*

³⁸ Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilipe yemboma nimbe sirimu ye Aisayane ou nirimu mele pe kamu wendo ombámonga enone aku siku ningu naa pilieringi. Aisayane nimbendo:

“Awilimu, olione nimbu sirimulu ungume nawene ‘Sike nikimili.’ nimbe piliemuye?†

Awilimuni yunge tondolomo nawe lipe ora sirimuye?”‡

nirimu. ³⁹ Aisayane aku nirimu akumunge eno Yesusi molemo nilimo mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilinge aulke te naa lierimu. Aku ningu pilinge aulke te naa lierimumunge Aisayane ungu te pea nirimu, yuni bokune torumu molemo, akumu isipe:

⁴⁰ “Pulu Yemone enonga mongoma pipi sindipe, enonga konopume pipila sindilimo.

Pulu Yemone nimbendo:

“Nane eno tepo konde naa liembo kene eno mongone naa kanoko, konopuni melte naa pilku, konopu alowa teko na moliona naa wang.”

§ 12:37: ungu pulu te inie yakondo 2:11*. * 12:37: inie yakondo 1:11. † 12:38: Romo 10:16. ‡ 12:38: Aisaya 53:1.

nimbelie enonga mongo konopuselo aku sipe terimu.” §
nirimu. ⁴¹ Aisayane Yesusinge tondolomo kanopalie* yuni Yesusinge aku sipe ninderimu.

⁴² Sike Juda ye awili awisilini Yesusi molemo nilimo mele ‘Kolo tokomo. Aku yemo naa molemo.’ ningu pilieringi nalo enonga ye awisilini ‘Yu aku yemo sike ombo molemo.’ ningu tondolo munduku pilieringi. Nalo eno Parisi yema[†] pipili kolkolie, “Yu sike.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo mele nimbu para simolo kinie Parisi yemane Pulu Yemonga ungumu maku topo pilimolo ulkemanga ‘naa waa.’ ningu kamu makoronge.’ ningu pilkulie, ningu para naa siringi. ⁴³ Eno ‘Pulu Yemone kapi nimbé kinie papu.’ ningu naa pilku, ‘Yembomane olio kapi ninge kinie papu.’ ninguaku siku we molko, yu ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilieringi mele ningu para naa siringi.

12:44-50 Yesusinge Ungumu Liku Su Silimelema Pe Kote Wendo Omb Kinie Yunge Ungumuni Kotemo Pilipelie Enonga Ulu Telemelema Apurumbe Temanemo

⁴⁴ Kanu kinie Yesusini tondolo ru nimbelie nimbendo: “Yemboma ‘Na molio nilio mele sike.’ ningu tondolo munduku pilimele yemboma na manjiku ‘Sike’ ningu tondolo munduku naa pilimele. Na lipe mundorumu yemo kepe ‘Sike’

§ **12:40:** Aisaya 6:10. Mateyu 13:13-15, Mako 4:12, LLuku 8:10, Lipe Mundorumu Yema 28:26-27. * **12:41:** Aisaya 6:1.

† **12:42:** bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”.

ningu tondolo munduku pilimelela.[‡] ⁴⁵ Yembo ‘Na sike.’ ningu tondolo munduku pilimele yembomane nakanolemele akumu na lipe mundo-rumu yemo kanolemelela.[§] ⁴⁶ Yembo tene ‘Na molio nilio mele sike.’ nimbe tondolo mundupe pilimbe yembo te sumbulu toline naa molopili.’ nimbu na ma koleamanga pali patendelimu ma koleana oruntu.*

⁴⁷ “Nalo yembo te nanga ungumu pilipelie tenge panjipe naa temu liemo nane yu kote naa tendembo. Nanemana yembomanga kote pilipu ‘mindili nongo molangi.’ nimbu naa oruntu kanumu. ‘Eno lipu tapondopo mindili nolemela aulkena wendo lipu, na-kinie molko kondonge aulkena lipu mondombo.’[†] nimbo oruntu. ⁴⁸⁻⁴⁹ Yembo te na bulu sipe nanga ungume ‘Sike.’ nimbe naa pilipe limbe yembomo kotena pilipe apurumbe mélemo pelemo. Mulu ma pora nimbé wale kinie ungu nimbu silio ungumene yu kote tendemba. Na nanu konopuni pilipulie iungume naa nilio. Tatane na lipe mundorumu-ne oruntu yemone “Ni.” nilimo mele pilipulie niliomonga, nilio ungumene kanu yembomo kote tendemba. ⁵⁰ Na pilkiru, ‘Tatane “Ni.” nimu-ne nilio ungumuni yemboma alieli molko kondoko mindi punge ulu pulumu silimo.’ nimbu piliomonga yuni “Aku siku ningu si.” nilimo mele nimbu silio.” nirimu.

[‡] **12:44:** bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. [§] **12:45:** inie anjokondo 14:7-11. * **12:46:** inie yakondo 1:4. [†] **12:47:** bokumunge alsena anjokondo “21. kisim bek 21.2.”.

13

*Kolomongo Awili 13-17 YESUSINI YU LOMBILI
ANDOLIMENDO "ENO MUNDUPU SIYE KOLOPO
NA TATA MOLEMONA KELEPO PUMBO." NIR-
IMU TEMANEMO*

*13:1-20 Yesusini Yu Lombili Andolimenga Kim-
bume Kulumiye Tondorumu Temanemo*

¹ „Juda yembomane ponie tengatengatengakolea awili Jerusalleme ongo akunesuku, Pulu Yemone enonga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele pilingendo kongisipisipi nongewalemo opali mele wendo ombá terimu.* Yesusi yu nondopa ma koleamundupe siye kolopa Lapa molorumune pumbe yu kinié mele pilierimu.† Yuni yunge mana moloringiyemboma konopu mondopa molorumu mele pe kiniékepe yu kolombando enokamu paa konopu mondopa kolorumu.

² Yesusi yunge opapulue yema Saimono Isikeriote malo Judasini lipesimbeungumu kurumenga nomi, depelemone‡ Judasi yunge konopunekorongapanjindepili,§ Yesusi kinie yu lombili andolimekinie ipupene langinongo moloringi.* ³ Yesusini pilipelie, Lapane melema pali yu “Nokou.” nirimu, yu Pulu Yemo mundupe siye kolopamanie orumu, altopa Pulu Yemo molombana olando kelepa pumbe terimu mele pilipe molorumu.

* **13:1:** bokumungealsenaanjokondo“30. Pasova”. † **13:1:** ungu puluteinieyakondo7:30*. ‡ **13:2:** Setenekanumu; bokumungealsenaanjokondo“9. devil”. § **13:2:** LLuku 22:3-6. * **13:2:** LLuku 22:7-14.

⁴ Aku sipe pilipelie, yu langi nongo moloringimu mundupe siye kolopa ola angilipelie yunge ola wale pakoli pakorumumu kulupe wendo lipe nosipe, kendemandemane yembomanga kimbu kulumiye tondongendo teringi mele[†] yuni aku sipe kangi kulu toli múlu te lipe panjipelie nirimumuni, ⁵ pellete tengā no ondopa mundupe yu lombili andolimenga[‡] kimbume pulu polopa kulumiye tondopa kulu toli mulumu porona panjerimumuni kulu tondorumu.

⁶ Kulumiye topa kulu tondolipe ombalie Saimono Pita molorumune orumu kinie Pitane yundu nimbendo: “Awilimu, nuni nanga kimbume kulumiye tondoni tekenoye? Paa manda molo!” nirimu.

⁷ Yesusini topondopa yundu nimbendo: “I tekero mele nu kinié naa pilkinu nalo pe pilieni.” nirimu.

⁸ Pitane yundu nimbendo: “Nu nanga ye awilimu kene kinié kepe pe kepe nuni nanga kimbuselo kulumiye paa naa tondoni, molo.” nirimu.

Yesusini nimbendo: “Kulumiye naa tondondu liemo nu kinie na kinie pea tapu topo naa molombolo.” nirimu.

[†] **13:4:** Yembo ponenge te ulke tengā orumu kinie kendemande kongono tendeli yembo te imbi paa naa mololi tene yunge kimbu kulumiye tondorumu. Aku kongonomo paa kongono manie mele (1:27, 12:3, LLuku 7:36-40,44-47). Kendemande yembo te naa molorumu kulu Yesusi yu yuyu imbi topa manie mundupe yunge kendemande yemonga kimbume kulumiye tondorumu. [‡] **13:5:** bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”.

⁹ Yesusini aku nirimu kulu pilipelie Saimono Pitane ‚Kimbu ki kepe kangime pali kulumiye tondomba kinie paa kamu-kumu pea tapu topo andombolonje.’ konopu lepalie, nimbendo: “Awilimu, aku temba kene kimbu mindi molo! Kimbu ki kepe kangime pali kulumiye tondou!” nirimu.

¹⁰ Yesusini nimbendo: “Yembo te yunge kangime pali kulumiye topalie pe yu kolea tengah pulimo kinie yunge kimbune ma angilimoma kelepa kulumiye tolemo kinie yukangime pali altopa kake telemo. Kinié eno kake tepili molemele, nalo eno pali molo.” nirimu. ¹¹ Yuni pilipelie ‘Eno molemelemanga ye tene na lipe nanga opa puluema simbe tekemo.’ nimbe pilipelie ‘Kanu yemo konopu kalaro molopili molemo.’ nimbendo ungu iko topa “Eno pali kake tepili naa molemele.” nirimu.

¹² Kanu kinie yuni enonga kimbume kulumiye topa pora sindipe, yunge ola wale pakolimu lipe pakopa kelepa manie molopalie nirimumuni, eno walsipe pilipelie nimbendo: “Nane kinié enonga tendendumunge ulu pulumu enone pilkimiliye? ¹³ Enone na imbi lekolie “Ungu Mane Silimu” nilimelela, “Awilimu”[§] nilimelela. Aku imbiselo papu lemele, naaku sипu molliomo. ¹⁴ Na enonga Awilimu molopo enonga Ungu Mane Silimu molio nalo pe kinié kendemande koropamane telemele mele tepo enonga kimbume kulumiye tondondu kene eno kepe ‘Kendemande koropama mele molamili.’ ningu

§ **13:13:** bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”.

anjo yando enono kimbu kulumiyе tondangila.*
 15 Iulu pulumu nane 'Eno teangi.' nimbu lipu ora sindu kene enone aku siku pe pe kepe teangi. 'Kimbumundu mindi naa nikiru. 'Eno 'Yembo peangama molopolie yemboma lipu naa tapondonmolo.' naa ningu, 'Kendemandema mele molamili.' ningu molangi.' nimbu iulumu tendu.[†]

16 "Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Kongono tendeli yembo tene yunge nokoli yemo 'Manie mele pupili.' yu 'Ola mele pambo.' manda naa nimbé.[‡] Yembo kongono pupe tendelemo yembo tene 'Yu kongono pupe tendepili.' nimbe mundulimo yembomo 'Manie pulimo.' yu 'Olandopa mele molemo.' manda naa nimbé kene na enonga awilimu molopolie enonga kongono keri te tendendu aku mele eno yembo lupemanga aku siku kongono tendangila.
 17 Enone iungume pilku kondokolie nikiru mele tengé kinie eno molko kondoko konopu singe." nirimu.[‡]

18 "Nane "enondo" nikiru akumu enondo pali naa nikiru. Nane enonga konopume kanopolie 'Nanga yema molangi.' nimbu ou mako torundu,[§] nalo 'Pulu Yemonga bokune ungu te molemo mele aku sipe wendo opili.' nimbu nane enonga ye te mako torundu. Aku ungumu molemo mele isipe:

"Na-kinie pea ga nombo molemolo ye te na-kinie opa pulue molomba."^{*}

* 13:14: LLuku 22:27. † 13:16: inie anjokondo 15:20.

‡ 13:17: ungu pulu te inie anjokondo 20:29*. § 13:18: inie yakondo 6:64,70. * 13:18: Konana 41:9.

nilimo.

¹⁹ “ ‘Aku ulumu wendo ombá kinie ‘Na sike ou molorumu, kinié molopa mindi pulimo yemo.’[†] ningu tondolo munduku piliengi![‡] nimbu aku ulumu ou wendo naa opili nane aku ungumu eno nimbu sikiru. ²⁰ Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Yembo te “Nanga kongono tendepou.” nimbu lipu mundulio yembomo kolea tengā pupe yembo te molemona pulimo kinie ‘Papu okono. Pea molambili ou.’ nilimo yembomone na kepe ‘Pea molambili ou.’ nilimola. Kanu kinie kanu yembo nando “Pea molambili ou.” nilimo yembomone na lipe mundorumu ye Tata kepe “Pea molambili ou.” nilimola.” nirimu.

*13:21-30 Judasini Yesusi Yunge Opa Puluema
Lipe Simbe Purumu Temanemo*

²¹ Yesusini aku nimbeline nirimumuni, yunge konopumu paa umbune terimu kulu yu lombili andoli yemando nimbe sipelie nimbendo: “Nane eno paa sike nimbu sikirumu: Eno molkomele yemanga tene na lipe nanga opa puluema simbe.” nirimu.

²² Yuni aku nirimu kulu pilkulie lombili andolime enonoanjo yando kumbikerena nemene ningu kanokolie ‘Nawene aku tembamondo nikimunje?’ konopu lieringi.

²³ Enonga ye te, kanumu Yesusini paa konopu mondorumu,[§] aku yemo Yesusi molorumune

[†] **13:19:** WendoOringi 3:14, inie yakondo 8:24,28,58, 8:58*.

[‡] **13:19:** bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. § **13:23:** Jono yuyu kanumu. Inieyakondo pulu pulune gomo 449 ungu pulu te molemo.

nondopa molorumu. ²⁴ Akumunge Saimono Pitane aku yemondo olo topa kiyengo nimbeline nimbendo: “Yu nawendo nikimunje? Walsiku piliei.” nirimu.

²⁵ Kanu kinie lombili andoli kanumu Yesusi molorumune nondopa pupe molopalie yuntu komune olo topalie nimbendo: “Awilimu, nawendo ninuye?” nirimu.

²⁶ Yesusini topondopa nimbendo: “Nane langi te lipu simbo ye akumundu nindu.” nirimu. Aku nimbeline langi telipe Saimono Isikeriote malo Judasi sirimu.

²⁷ Yesusini langi sirimumu Judasi lsimu kinie yunge konopune kurumenga nomi, Setene* sukundu purumu kinie Yesusini yuntu nimbendo: “Nuni ulu teni tekenomo welea puku te-pou.” nirimu, ²⁸ nalo langi pea nongo moloringi yema Yesusini Judasindu ungu nirimumunge pulumu naa pilieringi. ²⁹ Judasini enonga kou walemo nokondole momonga marene pilkulie, “Pulu Yemone olionga anda-kolepalime Naa Topa We Ombo Purumu mele[†] pilimolondo langi nomolo mare pupe topo topa li-popili.’ nimbe nikimunje molo ‘Yembo koropama lipe tapon-dopa kou te pupe si-popili.’ nimbe nikimunje.’ konopu lieringi. ³⁰ Judasi langi sirimumu lipelie walsikele ombo pena purumu. Ombo pena purumu kinie kolea sumbulu topa pepili ombo pena purumu.

* **13:27:** bokumunge alsena anjokondo “42. Seten”. † **13:29:** ‘Wale kake telimu’ nirimu akumu Pasopa walemondo nirimu. Bokumunge alsena anjokondo “30. Pasova”.

13:31-33,36-38 Jesusini Pitando Yu Pe Mundupe Siye Kolopa Bulu Simbe Mele Nimbe Para Sirimu Temanemo[‡]

³¹ Judasi Isikeriote pena purumu kinie Jesusini we lombili andoli ulkena pea moloringimendo nimbendo: “Kinié Manie Ombo Mana Ye A Lierimu Yemonga imbimu paa olandopa molomba tekemo. § Kanu kinie yunge imbi paa olandopa molombamonga Pulu Yemonga imbimu kepe paa olandopa molomba. ³² Kanu kinie Manie Ombo Mana Ye A Lierimu Yemonga imbi paa olandopa molombamonga Pulu Yemonga imbimu paa olandopa molomu liemo* Pulu Yemone kanu yemonga imbimu kinie ‘peaselo paa olandopa molopili.’ nimbé. Aku nimbémo paa nondopa isili mele nimbé.

³³ “Nanga ambolangoma, na eno-kinie layekolo molkoro. Pe enone na koroko kelenge. Juda ye awilime ou aku sipu nindu mele kinié† enondo aku sipu nimbu sikiru. Napumbo tekero kolea akune eno manda naa onge.”‡ „nirimu..”

13:34-35 Ungu Mane Konde Te

³⁴ “Nane ‘eno teangi.’ nimbu ungu mane kondengamo eno nimbu sikirumu: Eno anjo yando konopu mondangi. Nane eno konopu mondondu mele eno anjo yando aku siku konopu mondangila. ³⁵ Eno anjo yando konopu mondongi liemo

^{‡ 13:30:} akumunge 13:37-38 mele Mateyu 26:33-35, Mako 14:29-31, LLuku 22:33-34. Pitane sike aku sipe terimu mele inie anjokondo 18:15-18,25-27. § ^{13:31:} inie yakondo 12:23, anjokondo 14:13, 17:1. * ^{13:32:} inie anjokondo 17:5. † ^{13:33:} inie yakondo 7:33-34. ‡ ^{13:33:} inie anjokondo 14:2-6, 16:16-22.

aku siku tengen kine we yembomane kanokolie ‘Eno nanga lombili andolime molemele.’ ningu kanonge.” nirimu.

13:36-38 (Akumu yakondo 13:31-33 kanani.)

³⁶ Saimono Pitane yu walsipelie nimbendo: “Awilimu, nu tena puniye?”[§] nirimu.

Yesusini topondopa nimbendo: “Na pumbona nu isili-ou manda naa oni. Nalo pe nu sike lombili oni.” nirimu.

³⁷ Pitane walsipelie nimbendo: “Awilimu, nu puni aulkena na isili-ou nambemune manda lombili naa omboye? Na nu lipu tapondopo kolondu liemo mandala.” nirimu.*

³⁸ Yesusini topondopa nimbendo: “Nu sike na liku tapondoko koloniye? Nane nundu paa sike nimbu sikirumu: Kera gulta ou ko naa topili nuni ‘pipili kolkolie,’ wale yepoko nando kolo toko “Yu naweye? Na naa kanolio.” nini.” nirimu.

14

14:1-14 Yesusini “Lapa Molemona Yemboma Punge Aulkemo Na Mindi.” Nirimu Temanemo

¹ Yesusini yunge lombili andolimendo kelepa nimbendo: “Eno konopune umbune tepili mini-wale munduku naa molayo. Pulu Yemo eno ‘Lipe tapondomba.’ ningu tondolo munduku pilengi! Nane eno ‘Lipe tapondomba.’ ningu

§ **13:36:** inie anjokondo 16:5. * **13:37:** Pitane nirimu mele Pita yuyu naa pilipe walu nirimu nalo pe yu sike Yesusi lombili pumbemonga unjo perana uku toko panjinge kolomba mele Yesusini pe yu nimbe sirimu. Akumu inie anjokondo 21:18-19 molemo.

tondolo munduku piliengila! ² Nanga Tatanga ulkena suluminia awisili lemo. Naa lelkanje nane enondo “Naa lemo.” nimbu, nimbu silke. Nalo sike lemomonga nane enonga molonge koleamo pupu tepo mimi tende-pukuru.* ³ We naa latendembo. Enonga molonge koleamo pupu tepo mimi tendepolie nimbomone, pe na molombona ‘Eno pea molamili.’ nimbu eno ombo limbo. ⁴ Pumbo koleamonga aulkemo eno kanolemele.” nirimu.

⁵ Lombili andoli ye Tomasini yundu nimbendo: “Awilimu,[†]

nu puni koleamo olio naa kanolemolo. Pe kinié olio aku koleamonga aulkemo nambepo kanolemolye?” nirimu.

⁶ Yesusini yundu nimbendo: “Na aulkemo, na sike ungumu, na konde molko mindi punge ulu pulumu.[‡] Yembo te Tata molemona pumbendo na molombona mindi manda ombá. Aulke te lupe molo. ⁷ Enone na pilku kondoko molemelanje Tata pilimelala. Nalo kinié nimbu sikiru kinie Tata yu pulu polko kanoko imbi sikimili.” nirimu.

⁸ Yu lombili andoli ye Pillipuni yundu nimbendo: “Awilimu, Lanie liku ora siyo. Kanopolie olione “Manda.” nimolo.” nirimu.

⁹ Yesusini yundu nimbendo: “Pillipu, eno wale awisili na pea molemolo nalo na Tata mele molio naa pilimele lemo. Na kanolemelemane Tata kanolemele. Pe kinié “Tataliku ora si.”

* ^{14:2:} inie yakondo 13:33**. † ^{14:5:} bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”. ‡ ^{14:6:} Yesusini yu mele yepoko pakera molorumu mele nirimu ungumu iboku Jono pulu pulune gomo 449 molemo.

nikinu akumu nambemune nikinuye? ¹⁰ Na Tatanga konopune sukundu molopo yu-kinie tapu topo molio, yu nanga konopune sukundu molopa na-kinie tapu topa molemo, kanumu nane ‘Kolo topa nilimo.’ ningu pilimeleye? Ungu enondo nilioma nanga nanu konopuni pilipu naa nilio. Tata nanga konopune sukundu molopalie na ulu telioma yuni yunge mindi telemo. ¹¹ “Na Tata-kinie konopune sukundu molio, yu na-kinie konopune sukundu molemo.” nikiru akumu ‘Sike nikimu.’ ningu tondolo munduku pilieyo. Molo ungumu mindi pilkulie ‘Sike nikimu.’ ningu we naa piliengi liemo nane ulu telioma kanokolie ‘Tatane manda telemo ulu tondoloma mele mindi nane sike aku sipe telemo.’ ningu kanokolie “Tata kinie na kinie ye telumu molembolo.” nikiru ‘Sike nikimu.’ ningu tondolo munduku piliee.” nirimu. §

*14:12-14 Yesusini “Nane Telio Mele Maniedopa, Enone Ulu Tondolo Olandopama Tenge.”
Nirimu Temanemo*

¹² “Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Nane molio nilio mele ‘Sike nikimu.’ ningu tondolo munduku pilinge* yemboma nane ulu tondoloma telio mele aku yembomane aku siku tengela. Nalo nane ulu tondolo terindumu koltalo mele terindu. Kinié Tata molemona pumbomonga enone tondolo awisili mele tengen. ¹³ Nanga imbi leko , ‘Nanga ningu tender-inumunge nu molenona ombo mawa tekero.’

§ **14:11:** inie yakondo 10:38. * **14:12:** bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

ningu,[†] ulu te na mawa tenge ulumu nane tembo. ‘Malone Lapanga imbi lipe ola mundundopili.’ nimbu naaku siku mawa tenge mele pilipulie tembo. ¹⁴ Nando ulu te molo mele te nanga imbi leko mawa tengi liemo nane mawa tenge mele pali tembo.” nirimu.

14:15-31 Yesusini “Pulu Yemonga Minimu Omb .” Nirimu Temane Te

¹⁵ Yesusini ungu te pea nimbendo: “Enone na konopu mondongi liemo nanga ungu mane silioma pilku liku tenge.[‡] ¹⁶⁻¹⁷ Aku tenge kinie nane Tata enonga nimbu mawa tendembo kinie yu Lipe Tapondopa Konopu Enge Sindeli te lupe ‘Eno kinie kamu molopili.’ nimbe akumu eno simbe. Yu Sike Ungume Lipe Ora Sili Minimu. We yembomane yu naa kanoko yu naa pilimelemonga kanu yembomane yu yando manda naa lingue. Nalo na lombili andolime, yu eno kinie molemo, pe enonga konopune molomba-na[§] enone yu pilku imbi silimele.

¹⁸ “Eno mundupu siye kolopo pupulie nim bomone, nane ‘Eno enono ambolango kolumume mele molangi.’ nimbu naa tembo, molo. Kelepo eno molongena ombó. ¹⁹ Pe nondoko we yembomane na kamu naa kanonge. Nalo enone na kanonge. Na konde molopo mindi pulio-na eno kepe konde molko mindi punge. ²⁰ Aku enamonga enone pilkulie, ‘Na

[†] **14:13:** bokumunge alsena anjokondo “28. nem”, inie anjokondo 15:16, Mateyu 7:7-11, LLuku 11:13. [‡] **14:15:** Jono Kumbi Lepamo 5:3. [§] **14:16-17:** inie anjokondo 15:26, 16:7, Lipe Mundorumu Yema 2:1-14.

Tatanga konopune sukundu molio mele kepe, eno nanga konopune sukundu molemele mele kepe, na enonga konopune sukundu molio mele kepe' pilinge. ²¹ Yembo te yu nane "Teaa." nilio ungu manema pilipe molemo yembomo yuni na konopu mondolemo. Yembo tene na konopu mondolemo yembomo Tatane kanu yembomo konopu mondomba. Nane kanu yembomo konopu mondopolie 'Na pilipu molio mele piliepili.' nimbu yu molombana ombo telune kopu tepo molopolie molio mele lipu ora simbo." nirimu.

²² Yesusini aku nirimu kinie yu lombili andoli ye 'Judasi' nili te, Judasi Isikeriote molo, Judasi te lupe, yuni Yesusi yundu nimbendo: "Awilimu, nuni olio manjipu "lipu ora simbo." nikinu, we yemboma nambemune "Naa lipu ora simbo." nikinuye? Nambe-ekolie aku teniye?" nirimu.

²³ Kanu kinie Yesusini topondopa yu lombili andolimendo nimbendo: "Yembo tene na konopu mondomu liemo yuni nanga ungu manema pilipe lipe temba. Kanu kinie kanu yembomo nanga Tatane konopu mondopalie Tata kinie olto 'Yu pea telune molamili.' nimbulu yu molombana ombolo. ²⁴ Na konopu naa mondolemo yembomone nanga ungu manema pilipe lipe naa telemo. Inikiru pilkimili ungumu nanga molo. Tatane na lipe mundorumu yemonga ungumu mindi." ,nirimu.]

14:25-31 Yesusini "Eno Konopu Pe Nipili Molangi." Nirimu Temanemo

25 “Na eno-kinie molopolie iungume pali nilio. **26** Nalo na nondopo tembomonga Tatane Eno Lipe Tapondolimu yando lipe mundumbe. Akumu Mini Kake Telimu. Mini Kake Telimu yuni eno ungume pali mane sipe nimbé; nane enondo nirindu ungume pali te komu sindinge kinie aku ungumu altopa nimbe simbe.

27 “Na ‘eno nondopo mundupu siye kolopo pumbondo, “Eno konopu pe nipili molangi.” nimbu isili-ou nikiru. “Na konopu waengo sipu molio mele eno konopu waengo siku molangi.” nikiru. Nanga ungumu naa pilimele yemboma konopu waengo silimele mele lupela; na konopu waengo silio mele lupela. Nanga ungumu naa pilimele yemboma walse konopu waengo siku walse mini-wale munduku telemele. Nalo eno na lombili andolime, “Na alieli konopu pe nipili molio mele eno alieli konopu pe nipili molangi.” nikiru kene eno walse kepe konopu umbune tepili naa molko mini-wale naa munduku konopu waengo siku mindi molangi.*

28 “Nane ou nindumu eno piliengi. “Na eno mundupu siye kolopo pumbo. Pe altopo eno molongena yando ombó.” nindu piliengi kanumu. Tata yu olandopa na maniendopamonga enone na konopu mondolemelanje na Tata molemona pumbomonga eno konopu silimela.† **29** Nane enondo “Pupulie kelepo yando ombó.” nikiru ungumu pe wendo ombá kinie “Sike nirimu.’ ningu tondolo munduku piliengi!’ nimbulie ou naa pupulie tembo mele enondo nimbu sikiru.

* **14:27:** Pillipai 4:7. † **14:28:** ya 14:3.

³⁰ “Ya ma koleamo nokolemo ye nomi „Setene, okomo-na nane pe eno-kinie ungu awisili altopo naa nimbo. „Na mana molombo walemo pora nikimu. Yunina ‘Tangi.’ nimbé okomo, nalo na naa nokolemo-na uluri we manda naa tembambo.”[‡] „Nane ‘Yuni na uluri tepili.’ nindu liemo na manda temba. We manda naa temba.”³¹ Nalo “Mana yembomane pali na Tata konopu mondolio.” ningu piliengi!” nimbu Tatane nando “Tei.” nirimu ungu manema pali pilipu lipu tembo.” „nimbe Yesusini nirimu.”

„Aku nimbeline, “Manda nikiru kene kinié pamili waa.” nirimu.

15

15:1-17 Yesusini (1-8) “Na Unjo Waenemo, Eno Unjo Waene Kolama.” Nimbeline, (9-17) “Eno Enono Anjo Yando Konopu Mondaa.” Nirimu Temanemo

¹ „Yesusini yu lombili andolimendo nimbendo:”

“Na unjo waene sikemo.* Tata yu unjo waene ponie nokolemo yemo. ² Tatane nanga unjo kola mongo naa tolemoma pali langopa wendo limo.”[†] Kola mongo tolemoma pali ‘Peanga tepa angilipe kamu mongo awisili topili.’ nimbe yuni akumenga mele kerime langopa wendo lipe tepa mimi telemo.

[‡] **14:30:** Setene kanumu; bokumunge alsena anjokondo “9. devil”. * **15:1:** 5 Yesusini yu mele yepoko pakera molorumu mele nirimu ungumu iboku Jono pulu pulune gomo 449 molemo.

[†] **15:2:** LLuku 3:9, 13:6-9.

³ “Na lombili andolime, eno ungu nimbu silio kanumuni enonga konopune kalaro molorumume kulumiye tandomu-ne, eno konopu, kake tepili molemele. ⁴ Unjo kolama paka kapola telemo kinie unjona kapola angilipe mongo tolemo, aku siku eno na kinie tapu toko molko, na eno kinie tapu topo molombo kinie eno kapola molko ulu pulu peangama tengen. Kola te kerepa manie ombo lemomo altopa mongo naa tolemo. Kola unjona ola paka tepa angilimomo yu mongo tolemo. Aku siku eno na pea ‘Tapu topo molamili.’[‡] naa ningi liemo eno “Teaa.” nilio mele manda naa teko nanga kongono manda naa tendenge.

⁵ “Na unjomo, eno kolama. Kola paka tepalie unjona angilipe mongo tolemo mele eno na kinie tapu toko molko na eno kinie tapu topo molopo aku temulu liemo nane “Teaa.” nilio mele eno manda teko nanga kongono kapola tendenge. Eno na munduku siye kolko eno na kinie tapu toko naa molongi liemo nanga ulume eno manda naa tengen.[§] ⁶ Unjo kola langoko wendo liku ltekolie, kolemo kinie aku kolama liku maku toko tepena kalemele kinie nolemo. Aku sipela, yembo te na kinie tapu topa naa molopalie ulu peangama naa temu liemo unjo kola kololime telemele mele yu aku siku tengen.

⁷ “Eno na kinie tapu toko molko nanga ungume enonga konopumenga pepili pilku liku molongi liemo ulu te ‘Teamboa!’ ningi, ungu te ‘Piliembua!’ konopu leko, melte molo tombamo ‘Liem-

[‡] **15:4:** inie 15:5. [§] **15:5:** inie 15:4.

boa!' ningu, aku siku pilkulie Tata kinie ungu
 ningu mawa tenge mele yuni tendembamo.*
⁸ Eno nane "Teaa." nilio mele paa teko kondoko,
 nanga kongono paa teko kondonge kinie aku siku
 tengemone Tatanga imbi liku ola mundundunge
 molomba kepe, eno tenge mele yembomane
 kanokolie 'Enopaa sike Yesusinge lombili an-
 dolime† molemele.' konopu lengela." „nirimu..」

⁹ "Tatane na konopu mondolemo mele nane
 eno konopu mondolio. Nane eno 'Kamu konopu
 mondopili.' ningu molayo. ¹⁰ Tatane nando
 "Tei." nilimo ungu manema na tepo moliomonga
 yuni na kamu konopu mondolemo mele enone
 aku siku nane "Teaa." nilio ungu manema
 pilku liku tengi liemo aku siku tengemonga nane
 eno 'Kamu konopu mondopili.' ninge. ¹¹ 'Na
 konopu sipu molio mele eno aku siku konopu
 siku konopu kapola pepili molangi.' nimbu
 iungume nimbu sikiru.‡

¹² "Nane "Teaa." nilio ungu manemo isipe:
 'Nane eno konopu mondolio mele enone enono
 anjo yando aku siku konopu mondangi.' nimbu
 nikiru.§ ¹³ Yembo tene yunge pulu lemo yem-
 boma konopu mondopalie enonga nimbe kolo
 wangopa kolondomu liemo yuni konopu mon-
 dolemo mele olandopa, we yembomane konopu
 mondolemele mele maniendopa.*

* **15:7:** inie 15:16. † **15:8:** bokumunge alsena anjokondo "10.
 disaipel". ‡ **15:11:** inie anjokondo 17:13, Jono-Kumbi-Lepamo
 3:11-24, 4:11-16. § **15:12:** 17 inie yakondo 13:34; Gallesia 6:2,
 Jono-Kumbi-Lepamo 3:11, Jono-Talo-Sipemo 5. * **15:13:** Romo
 5:6, Jono-Kumbi-Lepamo 3:16, inie yakondo 10:11,15,17.

14 “Nane enondo “Teaa.” nilio ungu manema tengi liemo eno nanga pulu lemo yemboma molonge. **15** Kinié nane enondo altopo “Nanga kendemandema.” naa nimbu, “Nanga pulu lemoma.” nilio. Kendemandema enonga nokoli yemone ulume tepa konopu lepa andopa molemo mele eno naa nimbe silimo naa kanoko naa pilimelemonga kinié enondo aku sipu “Nanga kendemandema.” ni naa nilio. ‘Ye tenga pulu lemoma mindi yemo yu andopa molemo mele nimbe silimo pilimele. Aku pilipulie, nane enondo “Nanga kendemandema.” ni naa nimbu, Tatane nando nimbe sirimu pilierindume pali eno nimbu sirindu kulu nane eno “Nanga pulu lemoma.” nilio.[†]

16 “Eno enono na ‘Olionga Awilimu.’ ningu mako naa toringi. Nane nanu eno ‘Nanga yema molangi.’ nimbu mako torundu. ‘Eno puku, “Teaa.” nimbo mele teko nanga kongono tendangi. Aku ulu peanga tengema pora naa nimbe we pepa mindi pupili.’ nimbu nane enondo “Nangama.” nimbu eno mako topo “Na lombili waa.” nirindu. Akumunge Tata kinie ungu ningu “Olio Awili Yesusinge yemboma molemolo.” ningu[‡] mele te mawa tenge kinie yuni pilipelie mawa tenge melemo eno sipe enonga tendemba.[§] **17** Nane eno ungu mane sipulie “Enono anjo yando konopu mondaa.” nilio mele nikiru.”* nirimu.

[†] **15:15:** Gallesia 4:7. [‡] **15:16:** 14:13-14, bokumunge alsena anjokondo “28. nem”. [§] **15:16:** inie 15:7. ^{*} **15:17:** inie 15:12*.

15:18-16:4 Yembomane Yesusinge Lombili Andolime Kinie Opa Pulue Molonge Temanemo

18 “We mana yembomane eno na lombili andolime kinie konopu keri panjinge kanokolie ‘Ou na kinie konopu keri panjeringi.’ konopu leko molangi. **19** Eno we yemboma kinie konopu telune pupili molemelanje we yembomane ‘eno olionga yemboma’ ningu konopu mondolemela. Nalo eno we yemboma kinie eno manga-umbu telumu molo. ‘Eno ma koleana ulume munduku siye kolko nanga yemboma molangi.’ nimbu mako torundumunge we yembomane eno kinie konopu keri panjilimele.

20 “Nane eno nimbu sirindu ungume konopuni pilku molangi. Nane ou enondo nimbondo: “Kongono tendeli yembo tene yunge nokoli yemo ‘Maniendopa molemo. Nayunge olandopamo molio.’ manda naa nimbé.” nirindu kanumu.[†] Akumunge na mindili liku silimele mele eno kepe aku siku mindili liku singe. Nanga ungumu pilku liku tengenje panjilimele yembomane enonga ungumu pilku liku tengenje panjingela. **21** We yembomane na lipe mundorumu yemo pilku imbi naa sikulie, eno nanga imbi leko kongono tendengemonga eno mindili liku singe. **22** Na ‚Pulu Yemone lipe mundorumu-ne, yemboma molemelena ombo ungu te naa nilkenje ‚na liku awi naa siku, bulu silimele mele naa telemelamonga, ulu pulu keri telemelamonga mongo naa limela. Nalo ‚na sike oruntu, ungu nilio mele pilimelemonga, “Ulu pulu keri telemolo mele

[†] **15:20:** inie yakondo 13:16.

naa pilimolo.” manda naa ninge.[‡] ²³ Yembo te na kinie konopu keri panjilimo yembomone Tata kinie kepe konopu keri panjilimola. ²⁴ Kongono lupe lupema, ou yembo tene ulu tondoloma naa terimu mele nane enonga suku-singine ombo naa telkanje enone na liku bulu siku ulu pulu keri telemele mele naa telemela. Nalo ulu tondolo terindume kanokolie kepe Tata olto kinie konopu keri panjilimele. ²⁵ Nalo enonga ungu mane te Pulu Yemonga bokune molemo mele wendo ombámonga aku tekemele. Bokune ungu te molemo mele isipe:

“Eno na kinie we konopu keri panjilimele.”[§]
nimbe bokune molemo.” ^{*}nirimu.]

*15:26-16:5 Pulu Yemonga Minimu Ombo Tembamonga Ungu Te**

²⁶ “Eno Lipe Tapondopa Konopu Enge Sindilimu[†] Tata pea molembelena pupulie lipu mundumbo akumu ombalie nimbemone, nanga ulu telio mele eno nimbe simbemo. I Lipe Tapondopa konopu Enge Sindilimu yu Sike Ungume Lipe Ora Sili Minimu, yu Tata molemona molopalie olemo Minimu. ²⁷ Nalo Minimu yuni manjipe nanga melemando naa nimbe simbe. Eno na pea ou pulu polopo molorumulu mele kinié yandopa molemolomonga eno kepe nanga ungu anjo ningu sili yema molemelela.”[‡] ^{*}nirimu.]

^{‡ 15:22:} inie yakondo 9:41. ^{§ 15:25:} Konana 35:19, 69:4.

^{*} ^{15:25:} inie yakondo 14:16-17,26. ^{† 15:26:} inie yakondo 14:16-17, anjokondo 16:7. ^{‡ 15:27:} Mulu naa lieni, 15:27 kinie 16:1 kinie sumbi siku kanoliku puyo.

16

¹ “ ‘Enone na munduku siye kolko lou naa leangi.’ nimbu iungume nikiru. ² Yemboma maku toko Pulu Yemonga ungu pilimele ulkena yemane eno “Sukundu naa waa!” ningu makoronge. Yembomane ‘Pulu Yemonga kongono tendamili.’ ningu eno nanga lombili andolime toko kondonge walemo sike wendo ombála.* ³ Tata kinie olto pilie naa pilimelemonga yembomane eno kinie aku siku teko kenjinge.

⁴ “Nalo ‘Aku ulume tenge walemo wendo ombá kinie enone ‘A, yembomane olio i siku tenge walemo Yesusini pe wendo ombá nimbe liepi-liepi torumu walemo ya sike iwendo okomo lepamo.’ ningu pilku molangi.’ nimbulie peombá eno mindili nonge mele, kinié ou liepi-liepi topo nikiru. Na eno pea ou molorumulu kulu eno nimbu naa sirindu.† ⁵ Nalo na ou mana lipe mundorumumu molemona pumbo tekeronia kinié ou naa pupulie enondo nimbu liepi-liepi topo sikiru.

16:5-15 Yesusini Pulu Yemonga Minimuni Kongono Temba Mele Nimbe Sirimu Temanemo

“Nane “Kinié pumbo tekero.” nikiru nalo aku nikirumunge enonga ye tene “Nu tena pukunuye?” ningunaa walsiku pilkimili.‡ ⁶ ‘Nane “Pumbo tekero.” nikirumunge enonga konopune sukundu meme kulupi pemu-ne pilkulie paa kondo kolkolie§ aku naa walsiku

* **16:2:** Mateyu 26:63-66, Lipe Mundorumu Yema 6:8-14, 7:1,54-8:3, 9:1-2, 22:1-5, 14:5-7,19-20. † **16:4:** Pe-Timoti 3:12, Ou-Pita 2:19-25. ‡ **16:5:** inie yakondo 14:2. § **16:6:** Mateyu 17:23.

pilkimili.' nimbu pilkiru. ⁷ Nalo na pumbomonga 'Yu pea altopo tapu topo naa molomolo lemo.' ningulie enone na kondo naa kolayo. Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Na pumbomonga eno lipu tapondombo. Na naa pundu liemo eno Lipe Tapondopa Konopu Enge Sindelimu naa ombá. Nalo pundu liemo nane yando eno molongena yu lipu mundumbo pumbo.*

⁸ "Yu yando ombalie nimbémone, ulu pulu kerimenga perelemelemonga pulumu kinie konopune ulu pulu keri te naapepa konopu sumbi silimunge pulumu kinie kotemonga pulumu kinie nimbe sumbi sipe, yembomane kanumenga pulume ningu pilku sundulimele mele yuni lipe ora sipe nimbé. ⁹ Na Pulu Yemonga Malo molopo, yuni na lipe mundorumu-ne mana manie oründu mele pilkulie yembomane na liku su siringi kanu ulumu yu ulu pulu kerimenga pali pulumu Minimuni nimbe lipe ora sipe; ¹⁰ Pulu Yemo kanopa peanga kanolemo ulu pulu peangama lipe ora simbendo na Tata molemona pumbo altoko naa kanongemonga na ulu pulu keri te naa tepo, te konopune naa pepa konopu sumbi sipe pepili molorundu molio mele lipe ora sipe; ¹¹ 'Kotemonga pulumu lipu ora siembo.' nimbe ya ma koleamo nokolemo ye nomi ‚Setene,† mongo lsimumunge Pulu Yemone koronga 'Kote walemo wendo ombá kinie yu kamu mindili

* **16:7:** inie yakondo 14:16-17, 15:26. † **16:11:** Setene kanumu; bokumunge alsena anjokondo "9. devil".

simbo.' nimbe panjerimu mele lipe ora simbela.

¹² "Nane enondo ungu nimbo awisili we pelemo, nalo kinié nilkenje eno mindili siku pilimela. ¹³ Nalo Minimu, yu sike ungumenga pulumu, yu ombalie nimbemone, yuniungu sikema pali 'Pilku kondangi.' nimbe akume enonimbe simbemo. Yuni yuyu konopuni pilimbe mele naa nimbe simbe. Unzu umbu tondolemoma komuni pilipelie nimbe simbe. Ulu pe wendo ombá ulumenga ounimbe simbela. ¹⁴ Na telio mele kepe molio mele kepe nilio mele kepe aku melemanga yuni pilipelie yando eno nimbe simbe kinie aku sipe nanga imbimu lipe ola mundundumbe. ¹⁵ Tatanga melema pali nangamonga kolo pilipulie nane 'Minimuni nanga melemanga pilipe yando eno nimbe simbe.' nikiru." ,nirimu.,

16:16-24 Yesusini Yu Lombili Andolime Ou Kamelena Mindili Tepili Molkolie Pe Kelko Konopu Singemondo Nirimu Temanemo‡

¹⁶ "Nondoko enone na naa kanonge. Pe nondoko kelko na kanonge." nirimu.

¹⁷ Yu lombili andoli mare§ eno enono anjo yando kerepale ningulie ningendo: "Oliondo nikimumu nambolka unguri nimbeline nikimunje? "Nondoko enone na naa kanonge. Pe kelko nondoko na kanonge." nimbe, "Na Tata molemona pumbomongaaku temba." nikimu,* nambolka unguri nimbendo nikimunje? ¹⁸ Yu "nondoko" nikimumu nambolka nimbendo

‡ **16:15:** inie yakondo 7:33-34. § **16:17:** bokumunge alsena anjokondo "10. disaipel". * **16:17:** inie yakondo 13:33**.

“nondoko” nikimunje? Olionaa pilkimulu.”
ningu moloringi.

¹⁹ Enone yundu ‘Walsipu piliemili kene.’ ningu konopu lieringi kinie Yesusi yuni pilipelie nirimumuni, yuni enondo nimbendo: “Eno anjo yando kerepale nikimili nane nindu mele eno na walsiku pilingendo nikimiliye? Nane “Nondoko enone na naa kanonge. Pe nondoko kelko nakanonge.” nindu kanumundu nikimiliye?

²⁰ Nane eno paa sike nimbu sikirumu: Na tembomonga eno kola teko kondo kolonge. Nalo we yemboma konopu singe. Na lombili andolime eno ou kameleni mindili temba nalo kelko nakanokolie alowa teko konopu singe.

²¹ “Ambore yu ambolango membá walemo nondopa wendo olemo kinie ambolangomone yu peue tolemo kinie mindili nomba perelemo. Nalo ambolangomo kanopa lipelie yu ou umbune tepili molemo mele komu sindipe yemboconde te mana molombando wendo olemo-na yu alowa tepa konopu silimo. ²² Eno aku sipela. Ambomane ambolango mengendo mindili nolemele aku siku mele “Na eno mundupu siye kolopo pumbo.” nikirumunge eno kinié kameleni mindili tepili molemele.[†] Nalo amborene ambolango kamu membalie kelepa konopu silimo mele nane eno kelepo kanombo kinie eno konopu singela. Kanu kinie eno konopu siku molongemondo yemborene eno konopu naa siengi uluri manda naa tengé.

²³ “Kanu kinie na pumbomonga Minimu ombána ungunikirumenga pulumu pilkulie enone

[†] **16:22:** ya 16:6.

na unguri altokowalsei naa walsinge. Nane enondo paa sike nimbu sikirumu: Tatando melte molo ungu te molo ulu te ‘Mawateamili.’ ningulie ningemone, nane enonga nimbu tendembomonga ‘Nanga yemboma molemolo.’ ningu mawa tenge kinie Tatane mawa teko walsinge melema eno simbemo. ²⁴ Ou enone nanga imbi leko[‡] melte mawa naa teringi. Mawa teame.[§] Pe eno konopu paa manda singendo linge.” „nirimu.”

16:25-33 ‘Yesusi Yu Pulu Yemo Pea Paa Sike Molkololie Mana Manie Orumu.’ Ningu Tondolo Munduku Pilieringi Temane Te

²⁵ “Na lombili andolime, nane eno ungume nimbu simbondo taki-teki ungu iko mindi tollio. Nalo pe walse nane enondo aku sipu naa nimbo. Nanga Tatane ulu telemoma nane sumbi sipu nimbu simbo. ²⁶ Aku walemonga nanga imbi leko mawa tenge.* Kanu kinie ‘Nane Tata enonga nimbu mawa tendembo.’ ni naa nikiru, ²⁷ molo. Enone nakonopu mondoko, na Pulu Yemo kinie molopololie yamana orundu enone ‘Sike aku terimu.’ ningu tondolo munduku pilimele-na[†] Tatane eno konopu mondolemomonga eno enono yu mawa tenge mele yuyu pilimbe. ²⁸ Ou Tata molorumune molopo mana manie orundu. Pe kinié kelepo mana mundupu siye kolopo Tata molemona pumbo.” nirimu.

[‡] **16:24:** inie yakondo 15:16*. § **16:24:** Pillipai 4:6. * **16:26:** inie yakondo 15:16*. † **16:27:** bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

²⁹ Yu lombili andolimene ningendo: “A, kinié ungu iko naa toko sumbi siku mindi nikinu olio pilipemolo. ³⁰ Nuulume pali pilku konginjilino. Mele naa pilinomo yembo tene nimbe simbe mele manda molo. Olio aku sipupilipulie ‘Nu Pulu Yemo pea molkololie mana orunu.’ nimbu tondolo mundupu pilkimulu.” niringi.

³¹ Enone aku niringi kinie pilipelie Yesusini enondo nimbendo: “Na Pulu Yemo pea molopololie mana orundu enone kinié ‘Sike aku terimu.’ ningu kamu pilkimilinje? ³² Pilieme. Wale te wendo ombá, molo, kanu walemo koronga wendo omu lemo, kanu walemonga yembo lupemane eno toko bulu-balu singe. Kanu kinie ‘Na nanu molambo.’ ningu na munduku siye kolko enono yu mele mele enonga ulkendo pungemo. Nalo Tata pea tapu topo molembolona na nanu naa molio, molo.

³³ “Eno ‘Na tondolo munduku pilkulie konopu waengo siku molangi.’ nimbu kinié ipulueli eno kinie molopolie iungume nane enondo nimbu sikirumu. Ma koleana enoumbune tepa mongo awisili ola olemo. Nalo mana yemboma enge nilimele akumu laye pange telimu, na paaola, na paa enge nilio. Aku telio kene pilkulie enonga konopukundu tondolo pupili molangi.” nirimu.

17

17:1-18:1 Yesusini Lapa Pulu Yemo Kinie UNGU Nimbe Mawa Tembando (1-5) Yesusi Yu “Imbi Ola Molopili.” Nimbe Mawa Tepalie, (6-19) Yu Lombili Andolimenga Nimbe Mawa Tendepa, (20-26) Yu Pe

*Mondoko Pilinge Yembomanga Pulu Yemo Mawa
Tenderimu Temanemo*

¹⁻² Yesusini yu lombili andolimendo aku ungume nimbe pora sipelie nirimumuni, mulu koleana olando sipe kanopalie nimbendo:

“Tata, nane tembo ningu panjerinu walemo wendo okomo.* Nuni yembo sirinu yemboma enondo pali nane “Konde molko mindi pang.’ nipili.’ ningu, nane mana yemboma pali ‘Nokopili.’ ningu, nunge Marena namba sirinu kene nunge imbi ‘Ola molopili.’ ningu nunge Marenanga imbi liku ola mundundoyo.†

³ “Konde molko mindi punge mele isipe: ‘Nu telumu mindi sike Pulu Yemo.’ ningu pilku, ‘Na nuni ‘yemboma nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.’ ningu mako tokolie na liku mundorunu ye nomi Kirasimu.’ ningu pilku, olto pea tapu toko molemele molonge yemboma konde molko mindi punge. ⁴ Nuni kongono na sirinu kanumu tepo pora sindumuni nunge imbi lipu ola mundundondu. ⁵ Tata, ma koleamo wendo naa opili nupea molambili na imbi ola molopa tondolo pupili molorundu kanu mele ‘Kinié na pea kelepo molambili.’ ningu ou molorundu mele ‘Kelepo na aku sipe imbi ola molopa tondolo pupili pea molambili.’ ningu tei.” „nirimu..”

⁶ “Mana yembomanga nuni sirinu yema‡ enondo nu tondolo pulino mele kinie, paa olan-

* **17:1-2:** walemonga ungu pulu teinie yakondo 7:30*.

† **17:1-2:** inie nondopa 17:22, 13:30. ‡ **17:6:** yu lombili andoli yema kanumu, bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”.

dopa moleno mele kinie, nimbu para sirindu. Ou eno nungema moloringi, pe na sirinu. Eno nunge ungumu pilku liku teko moloringi mele molemele. ⁷⁻⁸ Nuni nando nirinu ungume nane enondo nimbu sirindu kinie, enone kanu ungume pilku likulie nu molorunune wendo orundu pilku kondokolie ‘Nuni na sike mana liku mundorunu.’ ningu tondolo munduku pilkulie aku siku teko moloringi-ne kinié melema nuni na sirinu melema pali nu molenona wendoolemo enone pilimele.

⁹ “Enonga nimbu nu-kinie ungu nimbu mawa tendekero. We mana yembomanga nu kinie ungu naa nimbo, molo. Nuni sirinu yema nunge yema molemele-na na enonga manjipu nu kinie ungu nikiru. ¹⁰ Nanga melema pali nungemo, nunge melema pali nangamo. Nuni sirinu yema eno molko kondolemelemone na imbi ola molemo. ¹¹ Kinié na nu molenona okoromonga na mana yemboma kinie pea naa molemolo none tekemo. Nalo yema eno mana yemboma kinie molemele mele molonge.

“Tata Kake Telimu, na nu molonine ombó kinie na sirinu lombili andolime eno enono mana yemboma pea molonge kinie ‘Olto yembo telumu mele molopo konopu telune pupili molembolo kanu mele na sirinu lombili andolime eno aku siku yembo telumu mele molko konopu telune pupili molangi.’[§] ningu nunge tondolo na sirinu akumuni eno nokoyo. ¹² Na eno pea molorumulu kinie nunge tondolo na sirinu akumuni* nane

§ 17:11: inie nondopa 17:21, yakondo 10:38. * 17:12: bokumunge alsena anjokondo “28. nem”.

eno 'ulu te naa tepili.' nimbu nokorundu. Nane eno tapu terindu kinie te ulsu pupe yemboma mindili nonge koleana pulimo aulkena naa purumu.[†] Ye telumu mindi, nunge boku tondoringi ungu te wendo ombándo yemboma mindili nonge koleana pumbe telemo yemo mindi ulsu molopa mindili nombá koleana pulimo.[‡]

¹³ "Kinié nu molenona okoromonga na konopu sipu kamele akopo molio 'Aku mele eno aku siku konopu peanga panjiku molangi.' nimbu ou na olando naa ombolie ya ma koleana molopo iungume nikiru.[§] ¹⁴ Nunge ungumu eno sipu pora sirindu. Na ya ma koleamonga ye te molo, akusiku eno ma koleamonga yema molola. Oltonga yema molko oltonga ungu manema pilku liku telemele-na mana ulume manjiku pilku telemele yembomane eno konopu keri panjiku eno kinie opa puluema molemele. ¹⁵ 'Eno ma koleana wendo li.' nimbu mawa naa tekero. Nalo "Ya mana oltonga kongono tendeko molonge kinie, ulu kerimenga pali ulu pulumu pelemo 'kuru, muni'^{*} eno kondi topa tepa naa kenjepili.' ningu nokou.' nimbu ienonga nimbu mawa tekero. ¹⁶ Na ma koleamonga yemo naa molio mele eno ma koleamonga yema naa lamolemele.

¹⁷ " 'Ungu sikemone eno nunge manjiku molko ye kake telime molangi.' ningu teyo. Nunge ungumu ungu sikemo. ¹⁸ Nuni na ma koleana

^{† 17:12:} Judasi Isikeriotendo nirimu (13:18). ^{‡ 17:12:} ungu pulu te inie yakondo 6:39*. ^{§ 17:13:} inie yakondo 15:11, Jono-Kumbi-Lepamo 4. ^{*} ^{17:15:} bokumunge alsena anjokondo "42.4. wanpela samting nogut".

liku mundorunu mele nane eno ma koleana lipu mundorundula. ¹⁹ ‘Eno konopu kake tepili molko nunge ningu manjiku molangi.’ nimbu na ‘konopu kake tepili nunge nimbu manjipu molambo.’ nimbu molio.”[†] „nirimu..”

²⁰ “Nane nanga lombili andolimenga manjipu mawa naa tendekero. Pe enone ungu ningu singema ‘Na sike nunge malo ya mana liku mundorunu.’ ningu tondolo munduku pilinge[‡] yembomanga kepe mawa tendekero. ²¹ ‘Tata, nu nanga konopune moleno, na nunge konopune molio mele aku siku kanu yemboma pali yembo telumu mele konopu telune pupili molangi.’[§] nimbu aku sipu enonga mawa tendekero. ‘Ma koleamanga yembomane pali ‘Nuni na liku mundorunu-ne orumu.’ ningu tondolo munduku piliengi!’ nimbu ‘kanu yemboma olto kinie yembo telumu mele konopu telune pupili molamili.’ nimbu aku sipu mawa tendekero. ²² Nuni na ‘Imbi ola molopili.’ ningu sirinu ulumu nane eno sirindu. Akumu ‘Olto konopu telune pupili molembolo mele eno aku siku konopu telune pupili molangi.’ nimbu eno sirindu.* ²³ ‘Eno paa kamu konopu telune pupili molangi.’ nimbu aku sipu “Nu nanga konopune moleno mele na enonga konopumenga molambo.” nimbu mawa tendekero. Na konopu

^{† 17:19:} Yesusi ou aku sipe mele molopa mindi purumu nalo yanirimumunge ungu pulumu Pulu Yemone yuntu “Tei.” nirimu mele tembando kolombamondo nirimunje. ^{‡ 17:20:} bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ^{§ 17:21:} inie nondopa 17:11. ^{*} **17:22:** inie nondopa 17:1, yakondo 13:30-31.

mondoleno mele nanga ungumu ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilimele yemboma aku siku konopu mondoleno mele kepe ‘nuni na liku mundorunu mele kepe, ma koleamanga pali yembomane piliengi!’ nimbu nane aku sipu nu mawa tepo ‘Eno paa kamu konopu telune pupili molangi.’ nikiru.

²⁴ “Tata, ‘nuni na yembo sirinume na molombona pea molopo, mamo ou naa teambili na konopu mondokolie ‘nanga imbi ola molopa pa tepa tondolo pupili.’ ningu sirinu akumu kanangi.’ konopu lekero.

²⁵ “Tata Sumbi Nilimu, sike we mana yembo-mane nunaa kanolemele nalo nane nu kanolio, yembo nanga ungumu pilku limelemane ‘Nuni na liku mundorunu-ne orumu.’ ningu pilimele.

²⁶ Nane nu molenlo mele eno nimbu sirindu. Pe nimbu sipu molombola. ‘Nuni na konopu mondoleno mele eno enono aku siku anjo yando konopu mondangila. Na enonga konopune molambola.’ nimbu aku sipu nimbu sílie-sílie tepo molombo.” nimbe Yesusini Pulu Yemo kinie aku sipe nirimu.

18

¹ Yesusi aku sipe Pulu Yemo kinie nimbe pora sipelie nirimumuni, ipu liepili yu kinie yu lombili andolime* kinie aku koleamo munduku siye kolko no Kirone nekendo unjo ollipi ponie lierimune suku puringi.

* **18:1:** bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”.

*18:2-19:42 YESUSI KA SIKU, KOTE TENDEKO,
UNJO PERANA OLA TOKO KONDOKO, ONO
TERINGI TEMANEMO*

18:2-12 Yesusi Ka Siringi Temanemo

² Ipulueli no Kirone nekendo unjo ollipi ponie lierimune puringi aku mele Yesusi taki-teki yu lombili andolime pea kanu poniemonga puringi kulu, Judasi Isikeriote eno aku ponieno puringi mele pilierimu. Judasi yu Yesusi pe lipe Yesusi yunge opa puluema sirimu ye kanumu. ³ Kanu kinie Judasini, ‘Yesusi akune pea taki-teki pupu molemolo-na yu akune molomba.’ konopu lepalie, akune orumu. Yu ami ye talape te kinie[†] Pulu Yemo popo tondoringi ye awilime kinie[‡] Parisi yema kinie[§] kanu yemane liku mundoringi ele ye mare kinie akune memba orumu. Eno kiye kandoko mengo, tepe llamema kandoko mengo, opa teringi melema mengo oringi.

⁴⁻⁵ Yesusini yu nondoko tengen mele pilipelie, eno ‘Yesusi ka siengi.’ nirimu ye Judasi pea oringine Yesusi yu anjo pupe eno walsipe pilipelie nimbendo: “Eno nawe korokomeleye?” nirimu.

Enone topondoko yundu ningendo: “Kolea Nasarete ye Yesusi korokomolo.” niringi.

Yesusini “Akumu na.” nirimu.

⁶ Yesusini “Akumu na.” nirimu kinie eno anjo bulu mini-mini pukulie a toringi.

[†] **18:3:** Romo ami yema molo. Juda ye awilimene nokoringi ami ye mare (LLuku 22:52). [‡] **18:3:** bokumunge alsena anjokondo “34. pris”. [§] **18:3:** bokumunge alsena anjokondo “11. Farisi”.

7 Yuni altopa eno walsipe pilipelie nimbendo: “Enonawe korokomeleye?” nirimu.

Enone “Nasarete ye Yesusi korokomolo.” niringi.

8 Yesusini nimbendo: “ “Akumu na.” nindu kanumu. Enone na korongi liemo na pea molemolo yema ‘Naa ka siemili, yando pang.’ niee.” nirimu. **9** Yesusi pe temba ounirimu mele ‘Paa sike aku tepili.’ nimbe aku sipe opa puluemando “Nanga yema naa ambololi “Anjo pang.” niee.” nirimu. Yuni ou Pulu Yemondo nimbendo: “Nuni na sirinu yemanga te ulsu pupe mindili nonge aulkena naa pumu,* eno pali nokopo kondorundu.” nirimu,[†] kanuungumunge pe sike te molopa naa kenjerimu.

10 Kanu kinie Saimono Pitane yunge lou pokete-napimu kulu topa wendo lipe Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopamonga kendemande ye te topa yunge komu te topa laka lenderimu, aku komumu wendo orumu. Kanu kendemandemonga imbi Malkasi.

11 Yesusini Pitando nimbendo: “Nunge lou pokete-napimu altoko lakili! Na Tatane “Mindili nani.” nirimu mele naa nomboye?”[‡] nirimu.

12 Kanu kinie amime kinie amime nokoli yemo kinie Juda yembomanga ele yema kinie enone Yesusi ka siku mengo puringi.

*18:13-14,19-24 Anasi Molorumune Yesusi
Mengo Puringi Kinie Anasini Yu Walserimu Mele
Temanemo*

* **18:9:** inie yakondo 3:16*. † **18:9:** inie yakondo 17:12, 6:39.

‡ **18:11:** ungu pulu te inie yakondo 7:30*.

13 Yesusi ka tokolie ou pulu pulu Anasi molorumune mengo puringi. Anasi yu Kayapasinge ambomonga lapa, yunge kolepa. Kayapasi yu kanu poniemonga Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopamo§ molorumu. **14** Yetene Juda ye awilimendo ou nimbendo: “Ye te yembomanga pali kolo wangopa kolondomba kinie papu.”* nirimu kanumu Kayapasi yuni nirimu.*

18:15-18,25-27 Pitane Wale Yepoko “Yesusi Naa Kanopo Naa Pilio.” Nirimu Temanemo

15 Saimono Pita kinie Yesusi lombili andoli ye te kinie† Yesusi lombili pungele puringili. Kanu lombili andolimu Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopamone kanopa imbi sirimu-ne, kanu ye awili olandopamonga ulkena yembo maku toringi koleana sukundu Yesusi mengo puringine yu sumbi sipe purumu **16** nalo Pita we yembo maku toringi ulke kerepulune ulsu we nokopa angilierimu. Akumunge Yesusi lombili andoli ye te molorumu kanumu kelepa yando ombo kendemande ambo ulke kerepulu nokorummumundu “Pita sukundu opili.” nimbe mawa tepalie Pita lipe meli sukundu purumu.

17 Kerepulu nokorumu ambo kanumuni Pitando nimbendo: “Nu ne yemonga lombili andoli ye teye?” nirimu.

Pitane “Molo.” nirimu.

18 Ipulueli ali terimu kulu kongono teli kemandema kinie ele yema kinie tepe kalkolie

§ **18:13:** bokumunge alsena anjokondo “34.3. hetpris”.

* **18:14:** inie yakondo 11:50. † **18:15:** Jono yu yuyu kanumunje; iboku Jono pulu pulune gomo 449 kanoko pilieni.

makaye tekó pilku moloringi. Pita pea eno kinie tepe pilipe angilierimu.

18:19-24 (Inie yakondo 18:13-14 kanani.)

19 Pita kinie yemboma kinie aku siku ningu molangi Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopamone Yesusi lombili andolime kinie yuni yemboma ungu mane sirimu mele kinie Yesusi walsipe pilierimu.

20 Yesusini topondopa nimbendo: “Na mona molopo yemboma ungu mane silio. „Pulu Yemo popo toko kalemele, ulke tembelemo kinie, yemboma maku toko Pulu Yemonga ungumu pilimele ulkema kinie aku ulke Juda yemboma pali maku tolemele ulkemanga ungu mane silio. Lopi tepo kiyengo nimbu ungu te naa nilio.” nirimu. **21** “Aku telio-na nuni na ungu niliomo nambemune walsikinuye? Nanga ungu pilimele yembomando walsiku pilieyo. Nilio mele aku yemboma pilku molemele.” nirimu.

22 Yesusini aku nirimu kinie yu nokoringi ye te yu kinie nondopa angilierimumuni yu kumbikerena larauwe topalie nimbendo: “Nu aku siku Pulu Yemo popo tondoli ye awili olandopamondo topondoko nikinu papuye?” nirimu.

23 Yesusini topondopa nimbendo: “Nane ungu nindumunge te nimbu kenjendu liemo ungu keri nindu akumu ningu para siyo. Molo sike unguri nindu liemo nuni na nambemune tokonoye?” nirimu.

²⁴ Kanu kinie yu ka toringi akumu we pepili Anasini “Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopa Kayapasi molemona mengo paa.” nimbe lipe mundorumu.‡

18:25-27 (Inie yakondo 18:15-18 kanani.)

²⁵ Saimono Pita tepe pilipe angilierimu-ne enone yundu ningendo: “Nu ne yemonga lombili andoli ye teye?” niringi.

Yuni topondopa „kolo topa, nimbendo: “Na molo.” nirimu.

²⁶ Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olan-dopamonga kendemande ye te, kanu yemo kinie Pitane komu kari lierimu yemo kinie pulu lierimu kanumuni Pitando nimbendo: “Nu ne yemo kinie unjo ollipi ponie lemo koleana pea molongili kanondu kanumu sikeye?” nirimu.

²⁷ Pitane kelepa wale yepoko sipe “Molo.” nirimu kinie kera gulta ko pulu polopa torumu.

18:28-38 ‘Romo Gapomano Ye Awili Tene Yesusi Kote Piliepili.’ Ningu Paillate Molorumune Mengo Puku Kote Tenderingi Temanemo

²⁸ „Pulu Yemo popo tondoringi ye awili olandopa Kayapasi kinie Juda yembomanga kan-jollo yema pali kinie enone Kayapasinge ulkena Yesusi kote tendeko pora sikulie,“ Judamanga ye awilime Kayapasi munduku siye kolko eno nokorumu Romo gapomano yemonga ulkena Yesusi mengo puringi. Kolea tangomba muni lierimu kinie akune mengo puringi. Mengo pukulie eno Juda yembomanga ungu mane te

‡ **18:24:** Kayapasi molorumune mengo ongo Yesusi kinie teringi temanemo Mako 14:53,55-63.

perimumu pilkulie 'Olio Romo yembo tengal
ulkena pumolo kinie kalaro mele molomba kene
Pulu Yemone olionga anda-kolepalime Naa Topa
We Ombo Purumu mele pilimolo walemonga[§]
kongi sipisipi walo manda naa nomolo.' ningu
pilkulie eno ulkena sukundu naa puringi.

²⁹ Eno pena ulke kerepulune angilieringi kulu
kanopalie eno angilieringine Romo gapomano
ye nomi Paillate pena ombo enondo walsipelie
nimbendo: "Eno iyemo ulu nambe-emu-ne kote
tendekemeleye?" nirimu.

³⁰ Enone topondoko ningendo: "Yu mongo
naa lilkenje nu molonune naa membo ombo
silimela." niringi.

³¹ Paillatene nimbendo: "Yu yando mengo
pukulie eno enono enonga ungu mane pele-
momane nilimo mele pilkulie yu kote tendeko
mongo sie." nirimu.

Juda „yembomanga awili, mene* ningendo:
"Aku teamili mangali Romo gapomanomone olio
ungu mane sipelie nimbendo: "Eno we yembo-
mane yembo toko kondou naa kondaa." nilimo
kanumu." niringi. ³² Aku niringimunge Yesusini
yu kolomba mele ou nimbe sirimuaku sipe sike
kolombando eno yuni nirimu mele naa pilkulie
we enono pilkulie "Yu kolopili." ningu yu
Paillate molorumune mengo oringi.[†] Yesusini
"Na kolopili." ningu unjo perana uku toko mon-
donge." ou nirimu mele Romo gapomanomone

§ 18:28: bokumunge alsena anjokondo "30. Pasova". * 18:31:
36 ungu pulumu inie yakondo 1:19*. † 18:32: Mako 10:32-34,
inie yakondo 12:32-33.

mindi mongo lsingi yemboma aku sipe torumu,
Juda yembomane aku siku manda naa teringi.

³³ Juda ye awilimene niringi mele pilipelie,
Paillate altopa ulke awilimunge sukundu pupe
Yesusindu “Ou.” nimbelie yundu walsipelie
nimbendo: “Nu Juda yembomanga ye nomi
kingimu molenoye?” nirimu.

³⁴ Yesusini topondopa walsipelie nimbendo:
“Nuni nunu pilkulie aku ungumu nikinunje
molo nando yembo lupemane nu ningu singi-ne
pilkulie akumu nikinuye?” nirimu.

³⁵ Paillatene topondopa nimbendo: “Na ‘Juda
yere.’ ningu pilkulie aku siku walsikinuye?
Nunge yemboma kinie nunge Pulu Yemo popo
tondoli ye awilime kinie akumene nu na molon-
dune mengo ongi. Nu nambe-enu-ne liku mengo
ongiye?” nirimu.

³⁶ Yesusini nimbendo: “Na ya mana ye nomi
kingimu molopo mana yemboma nokombo mele
molo. Sike mana ye nomi kingimu molkanje
nanga yembo talapemane na “Juda yembomane
ka naa siengi.” ningu opa telemela. Nalo na
mana ye nomi kingimu molo.” nirimu.[‡]

³⁷ Paillatene nimbendo: “Aku liemo nu paa
sike yenomi kingi te lepamo. Sike nikiruye?”
nirimu.

Yesusini topondopa nimbendo: “Sike. Pulu
Yemone ‘Nakingimu molopili meaa.’ nir-
imu kulu meringila. ‘Yemboma ungu sikema
piliengi!’ nimbu mana orundula.[§] Yembo

[‡] **18:36:** bokumunge alsena anjokondo “20. kingdom”.

[§] **18:37:** inie yakondo 14:6.

‘ungu sikema’ waka kolkolie ‘piliemili.’ nilimele yembomane na pilimele.” nirimu.

³⁸ Paillatene ‘ungu taka tondopalie, nimbendo: “Ungusike te pelemoye? Te naa pelemo.” nirimu.

Aku nimbeline yu altopa Juda yema angilieringine penando pupelie nimbendo: “Yu mongo simbomonga mongo te limumu naa pilkiru. Yuni ulu te tepa naa kenjemu.” nirimu.

18:39-19:17 Romo Gapomano Ye Paillatene Yesusinge Kote Kamu Pilipelie “Kolopili.” Nirimu Temanemo

³⁹ Paillatene ‘Yesusi uluri naa tepa kenjerimu konopu lepalie ‘Naa kolopili.’ nimbe pilipelie, Juda yembomando nimbendo: “Eno kinie na kinie telemolo ulu pulu pelemomo pilipulie teambo. Ponie tengatenga, eno Juda yembomane enonga anda-kolepali kolea Isipi moloringi kinie Pulu Yemone eno Naa Topa We Omba Purumu mele pilingendo langi noringi walema* wendo olemo kinie enone kaulkena perimu ye te imbi leko ‘Wendo liku mundou.’ ningu mawa telemele kinie nane kanu yemo wendo lipu eno silio. Akumunge kinié kanu walemo wendo okomomonga ‘Juda yembomanga ye nomi kingimu wendo lipu eno siembo.’ konopu lekemeleye?” nirimu.

⁴⁰ Nalo enone anjo tondolo mundukulie ningenndo: “Aku yemo paa molo. Barapasi wendo liku si!” niringi. (Barapasi yu Romo gapomano kinie opa terimumunge ka siringi yemo.)†

* **18:39:** inie 18:28*. † **18:40:** Mako 15:15.

19

¹ Aku niringi kulu pilipelie Paillatene Yesusi
lipe Romo ami yemando "Ka-pulsene taa." nir-
imu. ² Aku tekolie enone yu ungu taka tondoko
'Yu "Ye nomi kingimu molio." nimumunge
yu ye nomi kingi te none tepili.' ningu, mu-
lumbale kondoli peanga te yunge pakondoko,
unjo ka koko molorumu te mulkupiye teko
'Yenomi kingimunge waniemo.' ningu pengena
mere mundunduku ³ yu angilierimune puku
"Juda yembomanga kingimu, nuakune angili-
noye?" ni-pou-pou teko, yu kumbikerena la-
rauwe toringi.

⁴ Paillate altopa penando ombalie Judamando
nimbendo: "Kanayo! "Yu mongo te limumunge
pilipulie yu manda tombo mele molo.' ningu
piliengi!" nimbu eno molemelena yu membo
okoro." nirimu. ⁵ Kanu kinie Yesusi ka koko
mololini teli wanie kiraono none telimu kinie
wale pakoli kondolimu pakopa wendo orumu
kinie Paillatene enondo nimbendo: "Yemo
iokomo kanaa!" nirimu.

⁶ Pulu Yemo popo tondoringi ye awilime
kinie* enonga kendemande ele yema kinie enone
Yesusi penando kokele orumu kanokolie sumbi
siku ningendo: "Kolopili, unjo perana ola uku
toko panjeyo! Kolopili unjo perana ola uku toko
panjei!" niringi.

Nalo Paillatene nimbendo: "Na molo. Na yu
mongo limumunge tombo mele naa pilkiru kene
enone yu mengo puku unjo perana ola uku taa!"
nirimu.

* **19:6:** bokumunge alsena anjokondo "34. pris".

⁷ Judamanga awilimene ningendo: “Olionga ungu mane te pelemomone nimbendo: ‘Yembo tene Pulu Yemonga imbi lepa ungu taka tondomba kinie, kanu yembomo kolopili tangi.’[†] nilimo, aku ungu manemo pilipulie yuni “Pulu Yemonga Malo molio.”[‡] nimumunge pilipulie ‘Kolopili.’ nimbu pilkimulu.” niringi.

⁸ Enone “Yu “Pulu Yemonga Malo molio.” nirimu.” niringi kulu Paillatene pilipelie yu paa kamu pipili kolopalie, ⁹ kelepa ulke awiline sukundu pupe Yesusindu walsipelie nimbendo: “Nu tena molko orunuye?” nirimu, nalo Yesusini yundu topondopa ungu te naa nirimu.

¹⁰ Ungu te naa nirimu kulu Paillatene yundu nimbendo: “Nando ‘Ungu te naa nimbo.’ konopu lekenoye? Nanga tondolo pelemomone “Nu we pani.” manda nimbola; “Nu kolani unjo perana ola uku tangi.” manda nimbola. Aku nikiru ungumu naa pilkinuye?” nirimu.

¹¹ Yesusini topondopa nimbendo: “Nunge tondolo pelemomone na ulu te manda naa telena. Olandopa Molemo Yemone ‘Nuni na teami.’ nimbé mele mindi teni. Akumunge nuni na teni mele ulu pulu keri keló mele teni. Ye na ‘Kolopili.’ ningu mengo ongo nu singi yemanga ulu pulu keri akumu awilimu.” nirimu.

¹² Yesusini aku nirimu pilipelie Paillatene Yesusi yu “We pupili.” nimbé aulke te korororu, nalo Judamane tondolo munduku ni-pou-pou

[†] **19:7:** LLipai 24:16, Wendo Oringi 20:7. [‡] **19:7:** bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pikinini Bilong God”.

tekolie ningendo: “ “Na kingi te molio.” nilimo ye te Romo Gapomano Ye Paa Awili Kumbine Sisa kinie opa puluemo molemo-na nuni aku “Kingi te molio.” nilimo yemo “We pupili.” ninu liemo aku siku tenimunge nu Romo Gapomano Ye Paa Awili Kumbine Sisamonga opa pulue te liku tapondonimunge nukinie Sisa kinie pulu naa lemo.” niringi.§

¹³ Aku niringi pilipelie Paillatene Yesusi memba penando omba, kolea te akumundu ‘kou polomo’ niringine pupe kote pilimbe kongo manie molopa terimu polona pupe manie molorumu. (Kou polomondo Juda yembomanga ungue ‘Gapata’ niringi.) ¹⁴ Aku kote tenderingi walemo yu kinié mele. Opali Pulu Yemone Juda yembomanga anda-kolepalime Naa Topa We Omba Purumu mele* pilkukongi sipisipi walomo nonge walemo wendo ombá. „Aku koro molonge walemo, wendo ombá pilkulie kinié mele Juda yembomane langi nongema liku undu-undu siringi walemo†, kanu walemonga awi-tangoli mele, Paillate kinie kote tenderingi. Paillate kote pilimbe polona omba manie molopalie nirimumuni, Juda yembomando nimbendo: “Enonga ye nomi kingimu kanaa!” nirimu.

¹⁵ Nalo enone tondolo munduku ningendo: “ “Kolopili.” niyo! “Kolopili.” niyo! Unjo perana

§ **19:12:** ungu pulu te inie nondopa 19:15**. * **19:14:** bokumunge alsena anjokondo “30. Pasova”. † **19:14:** inie 19:31,42.

ola ukutoko panje!" niringi.[‡]

Paillatene walsipelie nimbendo: " "Enonga ye nomi kingimu kolopili.' nimbu unjo perana ola uku topo panjembo.' konopu lekolie nikimiliye?" nirimu.

Pulu Yemo popo tondoringi ye awilimene topodoko ningendo: "Olionga ye nomi kingi te lupe naa molemo. Romo Gapomano Ye Paa Awili Kumbine Sisamo mindi."[§] niringi.

¹⁶ Kanu kinie Paillatene kamu nimbendo: "Kapola, 'Unjo perana kolopili.' ningu mengo puku unjo perana uku toko panji-pee." nirimu.

Paillatene aku sipe nirimu kinie Romo ami yemane yuambolko liku mengo pukulie ¹⁷ yu unjo pera te siringi, akumu yu yuyu memba Jerusalleme ulsu purumu.

19:17-27 Yesusi Unjo Perana Ola Uku Toko Panjeringi Temanemo

Yesusi unjo pera siringimu memba pupili eno Jerusalleme munduku siye kolko 'Kolea Penge Ombele' niline mengo puringi. ('Kolea Penge Ombele' kanumundu Juda yembomanga ungune 'Golkota' niringi.) ¹⁸ Aku koleana Yesusi unjo

^{‡ 19:15:} Yembo marene "Yesusi unjona ola toko uku toringi." nilimele nalo yembo marene aku pilkulie 'Yu ou tokolie, pe unjo perana uku toringi.' ningu pilimele. Akumu molo! Yesusi ou naa toko kondoringi. Unjona we konde molopili uku toringi kinie kolorumu. Kolorumu mele ulu pulu inie nondopa 19:31** kanani.

^{§ 19:15:} Sisamonga ungu pulumu Romo-ungune "Kingimu". Nalo Romo kingimuni Juda yemboma nokorumu Juda yemboma eno konopu keri panjiku Romo gapomanomo alielu mumindili kolko moloringi. Yaniringi akumu 'Yesusi toko kondangi.' ningu kondi toringi.

perana ola uku toko panjeringi. Ye talo pea unjo pera talonga uku toko panjikulie, te ekendonga anjiku te ekendonga anjiku Yesusi suku singine anjeringi.

¹⁹ Paillatene “Yesusinge unjo perana ola imbi toko mondaa.” nirimu mele toko mondoringila. Akumu isipe:

KOLEA NASARETE YE YESUSI,
JUDA YEMBOMANGA YE NOMI KINGIMU
ningu toko mondoringi. ²⁰ Yesusi unjo perana ola uku toko panjeringi koleamo Jerusalleme nondopa lepa, imbi unjo perana ola toringime Juda yembomanga ungu kinie ‚Romo yembomanga, LLatini ungu kinie Giriki ungu kinie, ungu lupe yepoko akumenga ningu toko mondoringi molorumu kulu aku imbime Juda yembo awisilini kanoringi. ²¹ Juda yembomanga Pulu Yemo popo tondoli ye awilimene* kanu imbime kanoko keri kanokolie Paillatendo pukulie ningendo: “Nuni ‚Judamanga ye nomi kingimu’ ningu ‚Akumu imbi taa.’” ninu kanumu kapola naa tekemo. ‚Yuolianga kingimu molo kene, ‘Aku yemone ‚Na Judamanga kingimu molio.’” yu yuyu nimu. ‚Aku siku imbi taa.’ ni.” niringi.

²² Paillatene topondopa nimbendo: “Nane imbi ‚Toko mondaa.’” nindu aku ungumu papu tongi. Altopo ungu te naa nimbo. Ou tongi aku ungumu molopili.” nirimu.

²³ Ami yemane Yesusi unjo perana ola uku toko panjiku pora sikulie, yunge mulumbale ‚kulku noseringime, liku, eno ye kise linge mele moke

* ^{19:21:} bokumunge alsena anjokondo “34. pris”.

teko lsingi. Aku tekolie wale telu mindi, sukundu pakorumumu, goli lierimu. Akumu suku-singi tengah tambulou naa tambulku we sulumu teringi kulu ²⁴ ami yemane ningendo: “I mu olá naa tamili kene ye telu manjipe lipili kene ou kou-kate teamili.” niringi. Aku teringi mele Pulu Yemonga bokune ungu te molemomone pe aku siku tengah ou nirimu mele wendo orumu. Kanu ungu bokune molemomone nimbendo:
 “Nanga mulumbalema moke teko liku,
 nanga manie pakolio walemo
 “Ye telu mindi lipili.”
 ningu kou-kate tengi.”[†]
 nirimu, aku mele teringi.

²⁵ Yesusi unjo perana ola perimu akune nondopa yunge anumu kinie, anumu-papamo kinie, Killiopasinge ambo menu Maria kinie, kolea Makatalla ambo Maria kinie, aku ambo kise angilieringi.[‡] ²⁶ Anumu kinie anumu nondopa angilierimu ye Yesusi konopu mondorumu yemo kinie[§] Yesusini kanopalie anumundu “Andi yemo nunge malo molopili.” nimbe, ²⁷ kanu lombili andoli yemondo* “Andi ambomo nunge aminie molopili.” nirimu. Aku nirimu pilipelie lombili andolimuni Yesusi anumu lipe yungeulkendo memba pupe nokopa molorumu.

19:28-42 (28-37) Yesusi Unjo Perana Kolopa Pora Sirimu Kinie (38-42) Yu Ono Teringi Temanemo

[†] **19:24:** Konana 22:18. [‡] **19:25:** Mako 15:47. [§] **19:26:** Aku yemo Jono yu kanumu. 1:35-42* kanani. * **19:27:** Aku yemo Jono yu kanumu. 1:35-42* kanani.

28 Pe Yesusini yunge kongonoma pali tepa pora sirimu pilipelie, “Na no waka lekemo.” nirimu. Aku ungu nirimumu ungu te ou niringi Pulu Yemonga bokune molemomone ulu te pe wendo ombá mele pilipelie ‘Wendo opili.’ nimbe aku sipe nirimu. **29** No-waene kombili teli mingi te akune lierimu kanokolie ulú-pinje melte liku no-waene akune suku mundukulie, pinje meleme no pepili unjo isopi kola tene unjo toko olando siku Yesusinge kerena kopondoringi.†

30 Yuni nomo nombalie “Nanga kongonomo pora nikimu.” nirimu. Aku nimbeline ma kanopa yunge pengemo maniendo sipe mundupe ‘Kinié kolambo.’ nimbe yunge minimu “Pu.” nimbeline yu kolorumu.

31 Yu kolorumu walemo akumu kinié mele, opali mele enonga koro molonge wale Sambate olandopa te wendo ombá terimu. Sambate walemo wendo ombá kinie koro molongendo kinié mele, melema liku undu-undu siringi walemo.‡ Akumu pilkulie Juda yembomanga ye awilimene ‘Opali Sambate walemo kinie yema unjo perana ola we penge kapola naa temba.’ ningulie enone Paillatendo puku mawa tekolie ningendo: “Eno kinié manie liemili kene , ‘Eno mindili awili nongolie kinié mindi walsikele kolangi.’ , ningu “Enonga kimbume elke tondaa.”

† **19:29:** Konana 69:21, Konana 22:15. ‡ **19:31:** inie 19:14,42.

ni.” niringi.§

³² Kanu kinie ami yema ongolie kumbi leko Yesusi kinie wilindunge perimu yemonga kimbuselo elke tondoko, pe merekendonga perimu yemonga kimbuselo elke tondoringi. ³³ Nalo Yesusi perimune ongo yu kanoringi kinie yu koronga kolorumu kanokolie siye koloringi. Yunge kimbuselo elke naa tondoringi ³⁴ nalo ami ye tene Yesusinge wangune tolone torumu, akune meme kinie no kinie waka-maka orumu.

³⁵ Ye aku teringi mongone kanorumu yemone teringi mele temanemo topa sirimu. Aku yemonga ungumu sike. Yu ‘Sike nikiru.’ nimbe pilipelie ‘Eno itemanemo pilinge yembomane pilkulie ‘Yesusi yu sike „Pulu Yemonga Malo. Yu sike Pulu Yemone ‘Olio lipe tapondopili.’ nimbe lipe mundorumu ye nomi Kirasimu.’ ningu tondolo munduku piliengi!’ nimbe itemanemo topa silimo.* ³⁶ Ulu pe wendo ombá Pulu Yemonga bokumuni ou nirimu ulu pokore sike wendo ombando enone aku siku Yesusi kinie teringi. Pulu Yemonga bokune molemo ungu te isipe:

‘Yunge ombelemanga telu kepe elke naa tondonge.’†

§ **19:31:** Kimbu elke tondoringimunge ungu pulu talo pelemo. Te isipe: Kolonge teringi kinie ‘Mindili awili teko nongolie sumbi siku kolangi.’ ningulie kimbu elke tondoringi. Te isipe: Uku toko panjeringi yembomane mulu linge perekolie pirimune kimbu ta siku sinio ningu mulu lsingi. Pe yembo tengah kimbumu elke tondoringi kinie altoko sinio ningu mulu manda naa likulie nondoko koloringi. * **19:35:** Aku yemo Jono kanumu.

† **19:36:** Wendo Oringi 12:46, Kambu 9:12, Konana 34:20.

nimbe molemo. ³⁷ Pulu Yemonga bokune molemo ungu tepea isipe:

'Tolone tonge yemo neme-neme ningu kanonge.'[‡]

nimbe molemo.

³⁸ Yesusi kolopa pora sirimu kinie pe kolea Arimatia ye Josepo pupe Paillatendo "Yesusinge onomo na si." nirimu. Josepo yu Yesusinge ungumu pilipe lipe molorumu ye te, nalo Juda ye awili lupe, ma§ pipili kolopalie mona lombili naa andopa kiyengo nimbe Yesusinge ungume pilipe molorumu.

"Onomo si." nirimu kinie Paillatene "Kapola, li." nirimu kinie Josepo yu ombo onomo manie lsimu. ³⁹ Ye te, ou walse ipuluelikundu Yesusi molorumune purumu pea ungu ningulu moloringili ye te, yunge imbi Nikodimasi,* kanu yemo yu Josepo pea oringili. Yu unjo talonga unjo to liku akumuni kopongo mune toli te telemele akumu awisili, yunge umbune teti pape killokarame mele, memba orumu.

⁴⁰ Elo pukulu Yesusinge onomo manie likululie niringilimuni, Juda yembomane ono tengendo teringi mele pilkululie tengelendo, múlu te liku olo-mala toko, unjo toselone teringi kopongomo onomonga kandokololie onomo kulupi toringili.

⁴¹ Yesusi unjo perana ola toringi koleana unjo ponie te lepa, akune kou-kande te lierimu. Kanu kou-kandena ono te ou naa noseringi, yu mindi pulu-pulu noseringili. ⁴² Yesusi ono

[‡] **19:37:** Sekaraya 12:10. § **19:38:** ungu pulumu inie yakondo

^{*} **19:39:** inie yakondo 3:1-21, 7:50.

terimu walemo yu kinié mele, opali mele „Juda yembomanga koro moloringi, wale Sambatemo[†] nondopa wendo ombá terimu. Sambate walemo wendo ombá kinie koro molongendo kinié mele, melema liku undu-undu siringi walemo.[‡] Sambate walemo nondopa wendo ombá terimu pilkululie aku ono teringi kou-kandemo nondopa lierimu kulu Yesusi akune ono teringili.

20

*Kolomongo-Awili 20-21selo YESUSI
 LOMBOROPA OLA MOLORUMU KANORINGI
 MELE TEMANEMO*

20:1-10 Yesusinge Onomo Noseringi Kou Kandena Onomo Naa Lierimu Kanoringi Temanemo

¹ „Judamanga koro moloringi, wale Sambatemo* pora nimbe, enonga pulu pulu kongono walemo wendo orumu kinie kolea sumbulu topa pepili paa muni kinie ou kolea Makatalla ambo Maria Yesusinge onomo noseringi kou-kandena omnia kanorumu. Omnia kanopalie kou kande kerepulumu pipi siringi koumu perele marele pupe ekendonga lepa kerepulumu we lierimu kanorumu. ² Kanopalie yu lkisipe pupe Saïmono Pita kinie Yesusi lombili andoli Yesusingi ou konopu mondorumu yemo kinie[†] moloringi-line pupelie nimbendo: “Yembomane olionga

[†] **19:42:** bokumunge alsena anjokondo “37. Sabat”. [‡] **19:42:** inie 19:14,31. * **20:1:** bokumunge alsena anjokondo “37. Sabat”. [†] **20:2:** 3-5,8 Imbi naa mololi yemo Jono yuyu kanumu; iboku Jono pulu pulune gomo 449 kanoko pilieni.

Awilimu ono koleana wendo lingi. Yu nosengi koleamo olio naa pilkimulu." nirimu.

³ Aku nirimu kinie pilkulie Pita kinie Yesusi lombili andoli ye akumu kinie ono teringi koukandena pungele puringili. ⁴ Lkisiku pukululie, lombili andoli ye te akumuni Pita topa akili lendepa yu kumbi lepa ono teringi koukandena purumu. ⁵ Pupe kou-kandena wake tepa kanopalie Yesusi kulupi toko ono teringi mólume we lierimu kanorumu, nalo yu sukundu naa purumu.

⁶ Kanu kinie Saimono Pita akilipe ombo koukandena sukundu pupe kanopalie, yu kulupi toko ono teringi mulume ono teringi koleana we lepa, ⁷ yunge pengena katoringi mólumu yunge penge lierimu koleana ka toringi mele we lierimu kanorumu. ⁸ Kanu kinie lombili andoli kumbi lepa orumumu yu kepe sukundu pupe kanopalie, 'Yu paa sike lomboropa wendo pumu lepamo.' nimbe tondolo mundupe pilierimu. ⁹ (Pulu Yemonga bokumuni Yesusi lomboropa ola molomba ou nimbe sirimu[‡] nalo Yesusi sike lomboropa ola molorumu ou naa kanokolie yulombili andolimene kanu ungumu naa pilku kondoringi. Yu kolorumu kinie 'Kamu kolomu.' konopu leko, 'Lomboropa ola molomba.' konopu naa lieringi.)

¹⁰ Kanoko pora sikululie yu lombili andoli yeselo kelko ulkendo puringili.

*20:11-18 Makatalla Ambo Mariane Yesusi
Lomboropa Ola Molorumu Kanorumu Temanemo*

[‡] **20:9:** inie yakondo 2:19-22, Konana 16:10, LLuku 24:25-27.

¹¹ Kolea Makatalla ambo Maria Yesusi lombili andoli yeselo kumbi leko puringili kinie akilipe ombalie Yesusi ono teringi kou-kande kerepu-lune kola tepa angilierimu. Kola tepa angilipelie kou-kandena sukundu wake tepa kanorumu kinie ¹² mulu koleana angello talo wale-pakoli kake teli talo pakokolo Yesusi ono ou lierimune moloringili kanorumu. Te yunge penge ou lierimune molopa, te yunge kimbu lierimune molorumu.

¹³ Elone yundu walsikulie: “Ambomo, nambe-mune kola tekenoye?” niringu.

Yesusi lomboropa ola molorumu mele naa pilipelie yuni nimbendo: “Nanga Awilimu yu liku mengo puku nosengi koleamo na naa pilkiru.” nirimu. ¹⁴ Aku nimbeline yu topele topa kanorumu kinie yunge bulkundu Yesusi angilierimu kanorumu. Nalo akumu Yesusi nimbe kanopa imbi naa sirimu.

¹⁵ Yuni nimbendo: “Ambomo, nu nawe korokolie kola tekenoye?” nirimu.

Yesusi yu ‘ponie tapu yemo’ konopu lepalie Makatalla ambo Maria yuni nimbendo: “Yemo, nuni Yesusi mengo punu liemo nosenu koleamo na ningu siyo. Yu lipu meli pambo.” nirimu.

¹⁶ Yesusini yundu nimbendo: “Maria.” nirimu.

Yu angilierimune ambomo kamu topele topa sumbi sipekanopalie Juda yembomanga Ipuru-ungu nimbeline “Raponai.”[§] nirimu. (Akumunge pulumu ‘Ungu Mane Silimu’.)

§ **20:16:** ungu pulumu inie yakondo 1:38*.

17 Yesusini nimbendo: “Na Tata molemona kelepo olando ou naa pundu kene na naa amboloyo. Nanga angenupilime molemelena puku enondo ningu sikulie ninindu: “ “Na kinie eno kinie olionga Lapa Pulu Yemo molemona kelepo olando pukuru.” nimu.” ni.” nirimu.

18 Kanu kinie Maria yu Yesusi lombili andolime moloringine pupe yu Awilimu* kanorumu mele kinie Awilimu yuni nirimu mele kinie pupe temane topa sirimu.

20:19-23 Yesusi Lomboropa Ola Molorumu Tomasi Pea Naa Molangi† Lombili Andolimene Kanoringi Temanemo

19 Yesusi lomboropa ola molorumu kanu walemo Juda yembomanga pulu pulu kongono wale lierimu kanumunge ipupene lepa kolea kalá torumu kinie lombili andolimene Juda ye awilime‡ pipili kolkolie niringimuni, eno moloringi ulkemo lloko toko molangi Yesusi ombo eno moloringine angilipe enondo nimbendo: “Eno konopu pe nipili molaa.” nirimu.
20 Aku nimbeline, ‘Na toringine kanokolie ‘Na sike enonga Awilimu ombo angilkimu.’ ningu piliengi!’ nimbe yunge kiselo kinie wangune kinie lipe ora sirimu. Awilimu kanokolie enone konopu paa awili teko siringi.

21 Yesusini enondo altopa nimbendo: “Eno konopu pe nipili molayo. Tatane na lipe mundorumu mele eno nane lipu mundukurula.” nir-

* **20:18:** bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”, “6. Bikpela”. † **20:18:** inie 20:24 kana. ‡ **20:19:** ungu pulumu inie yakondo 1:19*.

imu. ²² Aku nimbeline yuni eno moloringine kere-múlumu popo topa ulsu mundupelie nimbendo: "Mini Kake Telimu enonga konopune molopili lieyo. ²³ Enone yembo te ulu pulu keri tembama 'Omba manie pupili.' ningi liemo kapola kanu ulu pulu keri tembama omiba manie pupe pora simbemo. Molo yembo tengen ulu pulu kerime 'We pepili.' ninge kinie kapola kanu yembomonga ulu pulu kerime we pembamo." nirimu. §

20:24-29 Yesusi Lombili Andolime Tomasi Pea Molkolie, Yesusi Yu Altapa Yando Orumu Kanoringi Temanemo

²⁴ Yesusi lombili andolime moloringine Yesusi lomboropa ola molopalie ou orumu kinie enonga ye te naa molorumu. Kanu yemo Tomasi. (Yunge imbi te "Didimasi"** niringila.) Yu Yesusi lombili andoli ye rurepo akumenga tela. ²⁵ Yelupemane "Awilimu ya omu kanomulu." niringi kinie yu 'Kolo tongi.' konopu lepalie nimbendo: "Nane mongone yunge kíne pirimuni toringimu naa kanopo, akune nanga ki sundumu suku naa mundupu, tolone wangune toringine nanga kimu suku naa mundondu liemo 'Yu lomboropa ola molomu.' nimbu naa pilimbo, paamolo." nirimu.

²⁶ Pe wale engaki omiba purumu kinie Yesusi yunge lombili andolime altoko Tomasi pea ulkena suku moloringi. Eno ulke moloringimu

§ **20:23:** Mateyu 16:19, 18:18. * **20:24:** Didimasinge ungu pulumu olo pakilieme. Tomasi yu kinie te pea anumuni olo pakilieme merimu kulu yu aku siku imbi lieringi.

kunema pali lloko toringi nalo Yesusi omba eno moloringine angilipelie, “Eno konopu penipili molaa.” nirimu. ²⁷ Nimbeline yuni Tomasindu nimbendo: “Nunge ki sundumuni nanga kimu simbi tondokolie kanoyo. Nanga wangune nunge kimu sinio siku mundukulie kanoyo. Kanokolie na ‘Lomboropa ola manda naa molomba.’ ningua naa pilku, ‘Sike lomboropa ola molomu.’ ningua tondolo munduku pili!” nirimu.

²⁸ Tomasini yundu nimbendo: “Nanga Awilimu, nanga Pulu Yemo.” nirimu.

²⁹ Kanu kinie Jesusini yundu nimbe sipelie nimbendo: “Na kanokolie ‘Sike lomboropa ola molomu we molemo.’ ningua pilkinu. Na naa kanokolie ‘Yu sike lomboropa ola molorumu kinié we molemo.’ ningua tondolo munduku pilinge yemboma eno malo.”[†] nirimu.

20:30-31 Jonone I Boku Torumumunge Pulumu

³⁰ Yesusi lombili andolime kanoko molangi Yesusi yuni Pulu Yemone yu lipe mundorumune omba molorumu, yu Pulu Yemo kinie tapu topa molopa kongonotenderimu mele, lipe ora sirimu ulu tondolo awisili[‡] terimu, kanu ulume pali ibokune naa tondu, pokore mindi tondu. ³¹ Nalo ‘Jesusini enonga nimbe tenderimumunge eno alieli molko kondoko mindi pang.’ nimbu

^{† 20:29:} ‘eno malo’ nimbe molemo, akumunge yando 13:17 ‘molko kondoko konopu singe’ molemola. Jonone Giriki Ungune torumu ungumunge pulumu pilipu naa wamolemolo. Ya 20:29 ‘eno malo’ nimbu bokune naa tolemelanje ‘molko kondongemonga eno malo’ nimbu tolemelala, molo ‘molko kondoko konopu pe nipili molonge’ nimbe tolemelala. ^{‡ 20:30:} ungu pulu te inie yakondo 2:11*.

“Pulu Yemone “Eno nokopa kondomba ye te lipu mundumbo.” nimbe ou mako torumu yemo, pe Yesusi yu sike kanu ye nomi Kirasimu§ orumu.’ ningu pilku, ‘Yu sike Pulu Yemonga Malo.’ ningu piliengi!’ nimbu iboku wallo kolte tondu. Kanu kinie eno sike aku siku ningu tondolo munduku pilinge kinie yuni ya ma koleana enonga nimbe tenderimumunge eno alieli molko kondoko mindi pungemo.* Nimbe Sirimu Temanemo

21

*21:1-14 Yu Lombili Andoli Yepoko Pakerando
“Oma Lili Walena Oma Awisili Omba Suku Pupili
Liengi.” Nirimu Kinie Likulie ‘Yu Yesusi.’ Ning
Kanoko Imbi Siringi Temanemo*

¹ Pe Yesusi Nomu Tapiriasi ,aku nomumunge imbi te Gallilli kanumu, aku nomu kélona ‘Eno yu altoko kanangi.’ nimbe lombili andolime* moloringine orumu. Orumu kanoringi mele temanemo isipe:

² Saimono Pita kinie, Tomasi (yunge imbi te Didimasi)† yu kinie, kolea Gallilli disiriki Kena taono ye Nataniele kinie, Seperi malo talo kinie,‡ lombili andoli ye talo lupekinie, eno telune maku toko moloringi.

§ **20:31:** bokumunge alsena anjokondo “23. Krais”. * **20:31:** inie yakondo 3:16, Jono-Kumbi-Lepamo 5:11-12, bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”, “24. laip”, “28. nem”. * **21:1:** bokumunge alsena anjokondo “10. disaipel”. † **21:2:** inie yakondo 20:24. ‡ **21:2:** Seperi malo talonga te iboku torumu ye Jono, te Jemisi. Mateyu 4:21 nimbe silimo.

³ Saimono Pitane Yesusi lombili andoli marendo nimbendo: “Na oma li-pukuru.” nirimu kinie

pilkulie “Olio pea pamolo.” ningulie, nona andoli sipine ola puku, nomu awi-suku-singine puku oma lili walema ipulueli nona munduliku andoko kolea tangondoringi nalo oma te naa lsingi.

⁴ Kanu kinie ena mundi wendo ombá terimu kinie Yesusi no kélona angilierimu nalo lombili andolimene ‘Yu Yesusi.’ ningu kanoko imbi naa siringi.

⁵ Yesusini eno walsipelie nimbendo: “Nanga kangoma, oma mare lingiyi?” nirimu.

Enone topondoko “Molo.” niringi.

⁶ Yuni nimbendo: “Sipi kumbikundu angilkulie oma lili walemo ki umbukundu nona manie mundengi. Mare manda linge.” nirimu. Kanu kinie yuni nirimu mele teringi kinie oma paa awisili walena ombo suku purumu kulu sipine ola linge pereringi.

⁷ Aku terimu kulu kanopalie Yesusi yunge konopu mondorumu lombili andoli yemone[§] Pitando nimbendo: “Ne yemo Awilimu lepamo.” nirimu. Yuni “Ne yemo Awilimu lepamo.” nirimu kulu pilipelie Saimono Pita yunge walepakoli ola pakorumumu kongono tembando kulupe noserimumu kelepa lipe pakopa pukue topa nona manie pupe no lepa kélona ulsu purumu. ⁸ We lombili andolime sipine oma peke lepa perimu walemo kunduku meli Pita lombili

§ 21:7: 20,23-24 Ye kanumu Jono (boku Jono imunge pulu pulune gomo 449 kanokopilieni.).

akiliku puringi. Eno no kélona nondoko punge mele manda manjeli wane anderete mita mele lierimu kulu manda puringi.⁹ No kélona ulsu pukulie kanoringi kinie tepe te nomba perimune oma mare kaloli perimu kanoko, pillawa kaloli mare lierimu kanoringi.

¹⁰ Yesusini enondo nimbendo: “Andi oma liku mengo okomelemanga mare mengo waa.” nirimu.

¹¹ Kanu kinie Saimono Pita sipine ola pupe oma perimu walemo kundupe meli no kélona ulsu orumu. Oma walemo peke lierimu, oma walena sukundu wane anderete pipiti tere* oma paa awilime perimu nalo wale sungu naa nirimu. ¹² Yesusini enondo nimbendo: “Langi ongo naa.” nirimu. Lombili andolimene ‘Iyemo yu sike olionga Awilimu.’ ningu pilkulie enonga ye tene “Nu naweye?” nimbe lipe su sipe walsipe naa pilierimu. ¹³ Yesusi omiba pillawa kalolime lipe eno moke tepa sipe, pe omama aku sipe lipe eno moke tepa sirimula.

¹⁴ Yesusi kolopalie lomboropa ola molopalie, itepa molorumu, ou wale talo ‘Yu lomboropo ola we molio mele kanangi.’ nimbe lipe ora sirimu melet[†] imu wale yepoko sipe terimu.

21:15-25 Yesusini Pitando “Altoko Lombili Ou.”

* **21:11:** oma 153, molo sepene paono tene kelepa tere, molotokapu talo pakera kelepa rureponga telu. † **21:14:** inie yakondo 20:19,26.

Nirimu Temanemo[‡]

21:15-19 Yesusini Pitando Nimbendo: “Nanga Sipisipime Langi Sindei.” Nirimu Temanemo

¹⁵ Langi nongo pora siringi kinie Yesusini Saimono Pitando nimbendo: “Jono malo Saimono, iyemane na konopu mondolemele mele maniendopa, nuni na konopu mondoleno mele sike paa olandopaye?” nirimu.[§]

Pitane topondopa nimbendo: “Awilimu, sike nane nu konopu mondolio kanoleno.” nirimu.

Yesusini nimbendo: “Aku liemo nanga kongi sipisipi waloma* langi sindei.” nirimu.

¹⁶ Yesusini altopa wale talo sipe nimbendo: “Jono malo Saimono, sike nuni na konopu mondoleno molo moloye?” nirimu.

Pitane topondopo nimbendo: “Awilimu, sike nane nu konopu mondolio kanoleno.” nirimu.

Yesusini nimbendo: “Aku liemo nu nanga kongi sipisipime tapu tendei.” nirimu.

¹⁷ Wale yepoko sipe Yesusini Pitando nimbendo: “Jonomalo Saimono, na konopu mondolenoye?” nirimu.

[‡] **21:14:** Wale yepoko Pitane ou “Na Yesusi naa kanolio.” nirimu (inie yakondo 18:15-18,25-27). Pe kinié wale yepoko Yesusini Pita walsipe pilipelie “Na konopu mondolenoye?” nirimula. Yuni Pita siye naa kolopa, wale yepoko yundu “Nanga kongonomo tendani.” nirimu. [§] **21:15:** 21:15* Wale yepoko Pitane ou “Na Yesusi naa kanolio.” nirimu (inie yakondo 18:15-18,25-27). Pe kinié wale yepoko Yesusini Pita walsipe pilipelie “Na konopu mondolenoye?” nirimula. Yuni Pita siye naa kolopa, wale yepoko yundu “Nanga kongonomo tendani.” nirimu. * **21:15:** bokumunge alsena anjokondo “44. sipsip”.

Yesusini wale yepoko sipe “Na konopu mondolenoye?” nimbe walserimu mele pilipelie Pita konopu keri panjipelie nimbendo: “Awilimu, nu ulume pali kanoleno. Nane sike nu konopu mondolio nu kanoleno.” nirimu.

Yesusini yuntu nimbendo: “Aku liemo nuni nanga kongi sipisipime langi sindei.” „nirimu..”

18 “Nane nundu paa sike nimbu sikirumu: Ou nu kango kinie molkolie nu nunu wambale panjiku, nu nunu tengah punindu konopuni pilkulie purunu, nalo nu anda lekolie nunge kiselosinio sini kinie ye tene lupe nunge wambale panjindipe, nu ‘naa pumbo.’ nini koleana memba pumbe.” nirimu. **19** Yesusini „iungu iko torumu akumu, Pulu Yemonga imbi lipela mundundumbendo Pita tonge kolomba mele nirimu.† Aku nimbeline yuni Pitando “Na lombili ou.” nirimu.‡

21:20-25 Yesusini Konopu Mondorumu Lombili Andolimunu Nirimu Mele Temanemo

20 Pitane topele topa Yesusini konopu mondorumu lombili andolimu§ kanorumu kinie akilipe elo lombili orumu. (Pitane kanorumu yemo yu ou Yesusi pea langi nongo moloringi kinie

† **21:19:** Pita nambepa kolorumunje? Mimi sipu naa pilimolo nalo isiku pilku temane tolemele: “‘Pita kolopili.’ ninga ‘unjona ola uku topo panjemili.’ niringi kinie Pitane nimbendo: “Na ye kerimu molopolie nanga Awilimu kolorumu mele aku sipu naa kolambo.” nimbe “Na kimbukundu liku olando siku pengekondo liku maniendo siku unjona ola toko panjengi.” nirimu.” nilimele. Nalo sikenje, molokolonje. ‡ **21:19:** Mako 1:16-17. § **21:20:** 23-24 ungu pulumu ya 21:7*.

yu Yesusi molorumune nondopa molopalie nimbendo: “Awilimu, olionga ye nawene nu opa puluema lipe simbeye?” nirimu kanu yemo.)*

²¹ Pitane kanu yemo kanopalie Yesusi walsipelie nimbendo: “Awilimu, ne yemo nambe-embaye?” nirimu.

²² Yesusini topondopa nimbendo: “ ‘Na kelepo yando ombόdo yu ou konde molopili.’ nindu liemo nunge kongonomoye? Nu na lombili ou.” nirimu.

²³ Yesusini aku nirimu kulu pilkulie ungu te anjo anjo angenupilime ningu siringi mele isipe: “I lombili andolimu kolou naa kolomba.” niringi. Nalo Yesusini “Yu naa kolomba.” ni naa nirimu. “ ‘Na kelepo yando ombό kinie yu ou we konde molopili.’ nindu liemo nunge kongonomoye?” nirimu.

²⁴ Kanu lombili andolimu yuni aku ulu wendo orumume pali kanorumu mele nimbe sipe bokune torumu. Kanu yemo olio pilimolo ‘Yuni kanorumu mele nimbe silimomo paa sike nilimo.’ nimbu pilimolo.

²⁵ Yesusini ulu awisili terimume kepe. Ulu terimume pali bokune tolemelanje ima koleana si nilke boku akume manda naa nosilimelanje.

„Aku pea..»

* ^{21:20:} 13:25.

**PULU YEMONGA UNGU KONDEMO
The New Testament in the Kala Dialect of the
Umbu-Ungu Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Umbu-Ungu Kala**

copyright © 1995 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Umbu-Ungu Kala (Umbu-Ungu)

Dialect: Kala

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-04

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

3bcf1cc7-ff71-5f43-8a87-20ca98e9c4a7